

Contra Marcellum

ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΜΦΙΛΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΜΑΡΚΕΛΛΟΥ ΤΟΥ ΑΓΚΥΡΑΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Λόγος Α΄

α΄ πόθεν όρμώμενος ό Μάρκελλος τουτί τώ σύγγραμμα έγραψεν. β΄ ότι ούδδ τας θείας έξηκρίβου γραφάς. γ΄ Μαρκέλλου περι τών παρ' Έλλησιν παροιμιών. δ΄ ότι τήν τε έκκλησιαστικήν διδασκαλίαν και τούς προεστώτας αυτης διέβαλλεν.

1.1.1 Η ύπόθεσις αυτώ της γραφής μισαδελφία κατέστη, τώ δέ ταύτης αίτιον ζήλος και φθόνος, α΄ δή και άλλους μυρίους εις κακών έσχατα κατεκρήμνισεν· ζήλος γοϋν και φθόνος αρχήθεν αδελφοκτονίαν ειργάσαντο. ένθεν όρμηθεις ό άνήρ, έν τουτί γραφας και μόνον ως μήποτ' ώφελεν σύγγραμμα, εϋθϋς αρχόμενος αφ' έστίας τοις άγίοις του θεου λειτουργοις πολεμειν προϋθετο, αφέμενος του λέγειν τε και γραφειν προς τώ μέγα και πολϋ στίφος τών τήν αυτου χώραν λυμαιομένων αιρεσιωτών, ό δή και μάλιστα πράττειν έχρην ειπερ τις αυτώ παρην σωτηρίου λόγου δύναμις ποιμένος αγαθοϋ δίκην ώσπερ τινας λύκους και θήρας τούς έχθρους της εκκλησίας του θεου του 1.1.2 Γαλατών έθνους απελαϋνοντα. ό δ' ώσπερ τινά χέρσον έρπυστικών ιοβόλων έμπλεω παριδών τήν αυτου χώραν, τοις του θεου λειτουργοις, εική και μάτην αναζέσας, επαφήκε τον θυμόν. και τούτοις ου τοις τυχοϋσιν, αλλά τοις και πάνυ θεου χάριτι βίω τε και φιλοσόφω πολιτεία παρὰ τοις πᾶσιν έμπρέπουσιν· και ου τοις ζώσιν μόνοις, αλλά και τοις έν Χριστώ κεκοιμημένοις· και τούτων εκείνοις, ών μάλιστα δι' αρετήν θεοσεβείας λόγων τε θείων άσκήσεως ή φήμη καθ' όλης ως ειπειν άδεται της οικουμένης. τούτων δέ αυτών ουχ άπαξ έμνήσθη κακώς, πολλάκις δέ και διαφόρως, τας κατ' αυτών διαβολάς 1.1.3 τε και συκοφαντίας αφειδώς πεποιημένος. ήδη δέ και άραϊς κέχρηται κατ' αυτών, οία γυναικών έν μάχη, λοιδορούμενος και επαρώμενος τοις μηδέν αυτον ήδικηκόσιν. διό και πέρα του δέοντος εις μακρόν αυτώ και άμετρον μήκος έξέπεσεν ή γραφή, ως όλον έπων 1.1.4 έγγϋς που μυρίων τον ένα λόγον απαρτισθηναι. εικότως οϋν κατὰ τών άγιών του θεου λειτουργών κακήγορον γλωτταν όξύνας και τώ άνευλαβές και άφοβον προγυμνάσας έν τούτοις, προϊών έξής προϋκοψεν επ' αυτώ τώ κορυφαιότατον του παντός, τον μονογενή και αγαπητόν υιον του θεου τοιαύταις άθεοις υποβαλών βλασφημίαις, οίας μικρόν υστερον αυτου λέγοντος, άλλ' ουκ έμοϋ, βέλτιον άκούειν. 1.1.5 τη δέ γε παραθέσει τών αυτου ρημάτων χρησημένος μέχρι τούτου στήσομαι τέως προς εναντίωσιν και ανατροπήν αυτών ου μακρούς επαγων λόγους, τώ μήτε τούς άνδρας τούς υπ' αυτου βλασφημηθέντας αγνωτάς τινας εινα και αφανείς, γνωρίζεσθαι δέ παρὰ τοις 1.1.6 πᾶσιν και σιωπώντος, μήτε τήν εις τον Χριστόν του θεου βλασφημίαν άμφήριστόν τινα και άγνωσμένην ύπάρχειν, ως πολλής τινος και λογικώτερας προς έλεγchon δεηθηναι σπουδής· ούτως πᾶσιν τοις της εκκλησιαστικής χάριτος μετεληχόσιν, μικροίς όμοϋ και μεγάλοις, και αυτώ μόνον λεχθεϊσα πρόδηλος καθέστηκεν ή του ξένου τούτου και θεολόγου κενοφωνία. διό βραχέσιν αυτώ μόνον παρασημειώσεσιν χρησησομαι, ειρμω και τάξει σωματοποιών τον λόγον, υποσημαινόμενός 1.1.7 τε αυτώ μόνον τώ παράλογον τών έμφερομένων. πριν δ' επι τας αυτου χωρήσαι φωνάς αναγκαίως τοις έντυγχάνουσι τώ του άνδρος συγγράμματι συμβουλευσαιμ' άν, ει δή μάλιστα Γαλατών ειέν τινες, μη άμνημονειν

τῆς θείας φωνῆς Παύλου τοῦ ἀποστόλου, ὃς αὐτοῖς Γαλάταις γράφων παρήνει μὴ μετατίθεσθαι «ἀπὸ τοῦ καλέσαντος» αὐτοὺς «ἐν χάριτι Χριστοῦ εἰς ἕτερον εὐαγγέλιον» «οὐκ ἔστιν» γὰρ «ἄλλο», ὡς αὐτὸς ἔφη, «εἰ μὴ τινές εἰσιν οἱ ταρασσόντες» αὐτοὺς 1.1.8 «καὶ θέλοντες μεταστρέψαι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ», κάκεινῳ δὲ ἀναγκαιῶς προσέχειν τὸν νοῦν, δι' οὗ καὶ ἑαυτοῦ καθαπτόμενος ὁ τοσοῦτος ἀπόστολος εἰς δυσώπησιν τῶν διαστρέφειν τοὺς ἄνδρας πειρωμένων προσετίθει λέγων «ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ ὑμῖν εὐαγγελίσηται παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα 1.1.9 ἔστω». ὃ δὴ ἐπαναλαβὼν δευτεροῖ φάσκων «ὡς προειρήκαμεν καὶ ἄρτι πάλιν λέγω, εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω». τί δὲ ἦν τοῦτο, παρ' ὃ οὐκ ἦν εὐαγγελίζεσθαι ἄλλο εὐαγγέλιον, ἢ που πάντως αὐτὸ ἐκείνο ὃ δὴ τοῖς αὐτοῦ παραδιδούς μαθηταῖς ὁ σωτὴρ ἀναγγέλλεται εἰρηκῶς «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ 1.1.10 τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος»; ταύτην γὰρ ἡμῖν τὴν χάριν τῆς γνώσεως τῆς ἁγίας τριάδος μόνος αὐτὸς διὰ τῆς μυστικῆς δεδωρηται ἀναγεννήσεως, οὔτε Μωσέως οὔτε προφητῶν τινος τῷ προτέρῳ λαῷ ταύτην διακονησαμένου· μόνῳ γὰρ ἔπρεπεν τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ τὴν πατρικὴν ἅπασιν ἀνθρώποις εὐαγγελίσασθαι χάριν, ἐπειδήπερ «ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη», διὰ δὲ μόνου «Ἰησοῦ Χριστοῦ», ὡς διὰ 1.1.11 «μονογενοῦς υἱοῦ» Ἰησοῦ, «ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια» ἐγένετο. ἔνθεν εἰκότως ὁ μὲν παιδαγωγὸς τρόπον νηπιάζοντι τῷ προτέρῳ λαῷ «στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν τοῦ θεοῦ» παρεδίδου «λογίων», πολυθέου μὲν ἀπειργῶν πλάνης, θεὸν δὲ κηρύττων ἕνα μόνον εἰδέναι. ἡ δὲ σωτήριος χάρις, ὑπερκόσμιόν τινα καὶ ἀγγελικὴν ἡμῖν παρέχουσα γνῶσιν, τὸ πάλαι τῷ προτέρῳ λαῷ σεσηγημένον μυστήριον ἀναφανδὸν ἐξεκάλυπτεν, αὐτὸν τὸν ἐπέκεινα τῶν ὄλων θεόν, τὸν τοῖς πάλαι ἀνθρώποις ἐγνωσμένον, θεὸν ἅμα καὶ πατέρα εἶναι υἱοῦ τοῦ μονογενοῦς κηρύττουσα, τὴν τε τοῦ ἁγίου πνεύματος διὰ τοῦ υἱοῦ τοῖς 1.1.12 ἀξίους ἐπιχορηγοῦσα δύναμιν. αὐτόθεν πως τὴν ἁγίαν καὶ μακαρίαν καὶ μυστικὴν τριάδα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος εἰς σωτήριον ἐλπίδα διὰ τῆς ἐν Χριστῷ ἀναγεννήσεως ἢ τοῦ θεοῦ ἐκκλησία παραλαβοῦσα φυλάττει. καὶ τοῦτ' ἦν τὸ εὐαγγέλιον, ὃ μὴ θεμιτὸν εἶναι μετατίθεσθαι «εἰς ἕτερον εὐαγγέλιον, ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλο» ὁ μέγας ἀπόστολος εἰσέτι δεῦρο Γαλάταις μαρτύρεται, διὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολῆς βοῶν «κἂν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζεται ὑμᾶς παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω»· πόρρωθεν, ὡς εἰκός, μηδ' ἐπισκόποις μηδ' ἄρχουσιν μηδὲ διδασκάλοις προσέχειν, εἰ τὸν ἀληθῆ τῆς πίστεως διαστρέφοι τις αὐτῶν λόγον, διαστελλόμενος 1.1.13 μενος. τίς δ' ἦν οὗτος ἢ ὁ θεὸν πατέρα εἰδέναι διδάσκων καὶ υἱὸν θεοῦ γινώσκων παραδιδούς καὶ πνεύματος ἁγίου φιλοτιμεῖσθαι μετέχειν; ἄπερ μόνων ἂν γένοιτο Χριστιανῶν γνωρίσματα, ὧδέ πη τῆς 1.1.14 ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας ἀφοριζομένης τοῦ Ἰουδαϊκοῦ τρόπου. ὡς γὰρ ἐκεῖνος τὴν πολυθεὸν καὶ Ἑλληνικὴν ἀπεδοκίμαζεν πλάνην ἐνὸς θεοῦ ὁμολογία, οὕτως καὶ τῆς ἐκκλησίας ἡ ἐξαίρετος περὶ υἱοῦ γνῶσις κρεῖττόν τι καὶ πλέον τι προὔξενει, τὸν αὐτὸν θεὸν πατέρα εἰδέναι μονογενοῦς υἱοῦ διδάσκουσα, ἀληθῶς υἱοῦ ὄντος καὶ ζῶντος καὶ ὑφεστῶτος. «ὡς γὰρ ὁ πατὴρ ζῶν ἔχει ἐν ἑαυτῷ οὕτως καὶ τῷ υἱῷ ἔδωκεν ζῶν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ» αὐτὸς λέγων ἐδίδασκεν ὁ μονο1.1.15 γενῆς τοῦ θεοῦ, ἴν' ἢ καὶ ὁ πατὴρ ἀληθῶς πατὴρ οὐ μέχρι φωνῆς ὧδέ πη χρηματίζων, οὐδὲ ψευδῆ κεκτημένος τὴν προσηγορίαν, ἀληθεία δὲ καὶ ἔργῳ πατὴρ υἱοῦ μονογενοῦς καὶ ὁ υἱὸς ἀληθῶς υἱός. ὁ δὲ ψιλὸν λόγον εἶναι τὸν υἱὸν ὑπολαμβάνων καὶ μόνον λόγον εἶναι μαρτυρόμενος καὶ πολλάκις τοῦτ' αὐτὸ λέγων ὡς οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ λόγος, ἔνδον μένων ἐν ἡσυχάζοντι τῷ πατρὶ ἐνεργῶν δὲ ἐν τῷ τὴν κτίσιν δημιουργεῖν, ὁμοίως τῷ

ἡμετέρῳ ἐν σιωπῶσιν μὲν ἡσυχάζοντι ἐν δὲ φθεγγομένοις ἐνεργοῦντι, δῆλος ἂν εἴη Ἰουδαϊκῶ τινι καὶ ἀνθρωπίνῳ συντρέχων φρονήματι τὸν δ' ἀληθῶς υἱὸν τοῦ θεοῦ 1.1.16 ἀρνούμενος. εἰ γοῦν τις Ἰουδαίων ἔροιτό τινα, εἰ λόγον ἔχει ὁ θεός, πάντως που φήσει· ἐπεὶ καὶ λόγον καὶ λόγους πλείους ἔχειν αὐτὸν ὁμολογήσειεν ἂν Ἰουδαίων ἅπας, ὅτι δὲ καὶ υἱὸν ἔχει, οὐκέτ' ἂν ὁμοίως 1.1.17 λογήσειεν ἐρωτηθείς. εἰ δὲ μὴ Ἰουδαίων ἀλλ' ἐπισκόπων τις ταύτην εἰσαγάγοι τὴν δόξαν, λόγον αὐτὸν μόνον διδοὺς ἠνωμένον τῷ θεῷ καὶ τοῦτον εἶναι ἀίδιον καὶ ἀγέννητον ἔν τε εἶναι καὶ ταῦτον τῷ θεῷ, ὀνόμασιν μὲν διαφόροις πατὴρ καὶ υἱοῦ χρηματίζοντα οὐσία δὲ καὶ ὑποστάσει ἐν ὄντα, πῶς οὐ δῆλος ἂν γένοιτο τὸν μὲν Σαβέλλιον ὑποδύμενος, τῆς δ' ἐν Χριστῷ γνώσεώς τε καὶ χάριτος ἠλλοτριωμένος; οὐδὲ γὰρ ζητεῖν οὐδ' ἀμφιβάλλειν οὐδ' ἐρωτᾶν αὐτοῖς, εἰ ἦν καὶ προῆν ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ τῆς ἐκκλησίας ἐπιτρέποι ἂν θεσμός· ὁμολογουμένη δὲ καὶ ἀναμφιβόλῳ πίστει σὺν πολλῶ θάρρει καὶ παρρησίᾳ διδάσκει τὸν θεὸν πατέρα εἶναι υἱοῦ τοῦ μονογενοῦς ὁμολογεῖν, καὶ μήτε τὸν πατέρα υἱὸν εἶναι ἢ τὸν υἱὸν πατέρα νομίζειν· ἀλλὰ τὸν μὲν ἀγέννητον καὶ ἀίδιον καὶ ἀναρχον καὶ πρῶτον καὶ μόνον πατέρα σέβειν, τὸν δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθῆναι καὶ ὑποστῆναι καὶ μόνον υἱὸν μονογενῆ εἶναι πιστεύειν, θεὸν 1.1.18 τε αὐτὸν ὡς ἀληθῶς υἱὸν ὄντα θεοῦ γνωρίζειν. εἰ δὲ οὖν τούτοις μὲν ἀντιλέγων τις φαίνοιτο, λόγον δὲ θεοῦ ὁμοίως τῷ ἐν ἀνθρώποις τοῦτον ὀρίζοιτο, πῶς οὐκ ἂν ἐλέγχοιτο οὐκ ἐννοῶν οὐδὲ λογιζόμενος ὡς οὐδὲν χρή θνητὸν οὐδὲ ἀνθρώπινον τῷ ἐπέκεινα τῶν ὄλων ἀνατιθέσθαι θεῷ, οὐδ' ὅλως τι τῶν εἰς ἡμετέραν ἐνθύμησιν ἀνιόντων, κἂν αἱ θεῖαι γραφαί, ὡσπερ τινὰς νηπίους παιδαγωγῶσαι τοὺς ἐντυγχάνοντα, ἀνθρωπικώτερον περὶ αὐτοῦ διαλέγωνται, χεῖρας αὐτῷ καὶ πόδας καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ φωνὰς καὶ λόγους καὶ στόμα καὶ πρόσωπον καὶ μυρία ἄλλα τοιαῦτα περιάπτουσαι· ἃ δὲ προσήκει μεταφέρειν ἐπὶ θεοπρεπεῖς ἐννοίας, οὐδὲν θνητὸν οὐδ' ἀνθρώπινον ἐν τῷ θεῷ εἶναι φανταζομένους· «πνεῦμα» γὰρ «ὁ θεός, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν», αὐτὸς ἐδίδαξεν ὁ 1.1.19 σωτήρ. εἰ δὲ πνεῦμα, δῆλον ὅτι θεῖον, κρεῖττον παντὸς αἰσθητοῦ καὶ συνθέτου σώματος, ὡς μήτε λόγον αἰσθητὸν ἔχειν, ὑπὸ γλώττης ἐξηχούμενον καὶ διὰ προφορᾶς θνητοῖς ὡσὶν ἐξακουόμενον, μήτε γλώτταν μήτε φωνὴν μήτε πρόσωπον μήτε τι ἄλλο θνητῷ καὶ 1.1.20 ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ παραβαλλόμενον. εἰ γὰρ τι ἄλλο «ὁ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν οὐδὲ οὖς ἤκουσεν, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη» τοιαῦτ' εἶναι «ἃ ἠτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν» ὁ θεῖος ἐδίδαξεν ἀπόστολος, τούτων ἀπάντων αὐτὸς ὁ τούτων δοτὴρ ἀρρήτων ἂν εἴη ἀρρητότερος, ὡς πολλῶ μᾶλλον ἀληθέστερον φάναι ἂν ἐν τῇ περὶ αὐτοῦ θεολογίᾳ ὀφθαλμὸν μὴ ἔωρακέναι μηδὲ οὖς ἀκηκοέναι μηδὲ «ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπων» ἀναβεβηκέναι τῆς περὶ αὐτοῦ 1.1.21 καταλήψεως τὴν γνώσιν. ὁ δ' αὐτὸς ἂν εἴη λόγος καὶ περὶ τῆς τοῦ υἱοῦ γενεσιουργίας. τούτων δ' αὐτὸς ὁ σωτήρ ἀξιοχρεως γένοιτ' ἂν ἡμῖν ἱεροφάντης, ὧδέ πη φάσκων «πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου, καὶ οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ, οὐδὲ 1.1.22 τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ υἱός». εἰ δὲ οὖν τούτοις μὲν ἀντιφθέγοιτό τις καὶ μὴ τὸν υἱόν, ᾧ πάντα παρέδωκεν ὁ πατήρ, ὑφεστάναι λέγειν τολμῶν, λόγον δὲ αὐτὸν ὀρίζοιτο μόνον ὅμοιον τῷ ἐν ἀνθρώποις, ποτὲ μὲν ἐν τῷ θεῷ ἡσυχάζοντα ὁμοίως τῷ παρ' ἡμῖν σιωπῶντι, ποτὲ δὲ ἐνεργοῦντα τῷ παρ' ἡμῖν ἐν τῷ λαλεῖν φθεγγομένῳ παραπλησίως, εἶτα τοῦτον αὐτὸν καιρῷ τινι οὐδ' ὄλων ἐτῶν ἔμπροσθεν τετρακοσίων σάρκα φῆσαι οὐκ οἶδ' ὅπως ἀνειληφέναι καὶ δι' αὐτῆς τὴν κατὰ ἀνθρώπου οἰκονομίαν τετελεκέναι, καὶ τότε υἱὸν θεοῦ γεγονέναι καὶ Ἰησοῦν Χριστὸν χρηματίσαι βασιλέα τε ἀνηγορευθῆναι εἰκόνα τε «θεοῦ τοῦ ἀοράτου», καὶ

πρωτότοκον «πάσης κτίσεως» μὴ ὄντα πρότερον ποτε ἀποδεδείχθαι· εἴτ' ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ ἀτοπία μὴδ' ἐξ οὐπὲρ ὑπέθετο χρόνου τὴν εἰς ἄπειρον καὶ ἀτελεύτητον ζωὴν τε καὶ βασιλείαν τῷ Χριστῷ διδούς, τέλος δὲ αὐτῷ μὴδ' αἴσιον ἐπάγοι μὴδ' οἶον τοῖς δι' αὐτοῦ τῶν ἐπαγγελιῶν καταξιωθησομένοις ὧν αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἐπήγγελται, ζωὴν αἰώνιον καὶ ἀφθαρσίαν ἀθανασίαν τε καὶ βασιλείαν οὐρανῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν 1.1.23 ὑποσχόμενος· τηνικαῦτα δὲ κατὰ τὴν προσδοκωμένην τούτων ἐλπίδα τοῖς μὲν ἄλλοις ἅπασιν τὰ τῆς βασιλείας εἰς ἀτελεύτητον διαρκέσειν αἰῶνα φάσκοι, μόνῳ δὲ αὐτῷ τῷ Χριστῷ τούτων ἀπάντων ἀθρόαν γενήσεσθαι στέρησιν, παυθησομένης μὲν αὐτοῦ τῆς βασιλείας, τῆς δὲ σαρκὸς ἧς ἀνείληφεν καταλειφθησομένης ἐρήμου, αὐτοῦ δὲ τοῦ προόντος ἐν θεῷ λόγου ἀφοριζομένου μὲν τοῦ σώματος κἂν ἀθάνατον τοῦτο καὶ ἀφθαρτον ἢ τῷ δὲ θεῷ συναφθησομένου, ὡς ἐν καὶ ταῦτόν πάλιν τῷ θεῷ γενήσεσθαι καθὰ καὶ πρότερον ἦν· τίς 1.1.24 ἂν λείποιτο τούτῳ δυσσεβείας ὑπερβολῆς; διὸ δὴ τούτοις ἀναγκαῖα ἡ τῆς ἀποστολικῆς διαστολῆς μαρτυρία φήσασα «κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζεται παρ' ὁ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω». θαυμάζουν δέ μοι ἔπεισιν ἐπιθεωροῦντι τὴν ἀποστολικὴν διάνοιαν. ὥσπερ γὰρ θεσπίζων τὸ μέλλον αὐτοῖς Γαλάταις τὴν τοῦ σωτῆρος ἐξηκρίβου θεολογίαν, αὐτόθεν ἐν ἀρχῇ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολῆς καινότερον ἢ κατὰ τὸ σύνθηρες γράφων ὧδε «Παῦλος ἀπόστολος, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπου 1.1.25 πων οὐδὲ δι' ἀνθρώπου ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ». οὐκ ἂν γοῦν οὕτω γράψαντα εὗροι τις αὐτὸν ἐτέροις· τῷ μὴδένας εἶναι, ὡς εἰκός, περὶ τὴν πίστιν ὁμοίως, οἷς ἔγραφεν, ἐτέρους. ὡς γὰρ ψιλὸν ἄνθρωπον ὑπολαμβάνουσιν τὸν Χριστὸν προσήγεν τὴν διόρθωσιν, οὐκ ἄνθρωπον αὐτὸν κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιστολῆς διδάσκων· καὶ προῖων τοῖς αὐτοῖς ἔλεγεν ὅτι «τὸ εὐαγγέλιόν μου, τὸ εὐαγγελισθὲν εἰς ὑμᾶς, οὐκ ἔστιν κατὰ ἄνθρωπον, οὐδὲ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου παρέλαβον αὐτὸ οὐδὲ ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ», 1.1.26 δι' ὧν αὐθις ὅτι μὴ ἄνθρωπος ἦν Ἰησοῦς Χριστὸς παρίστη. τί δὲ ἦν, εἰ μὴ ἄνθρωπος, προῖων αὐθις διεσάφει λέγων «ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ θεὸς ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί». ὁρᾷς πῶς υἱὸν θεοῦ σαφῶς ἀνηγόρευε τὸν σωτῆρα, 1.1.27 καὶ διὰ τοῦτο θεόν. καὶ ὅτι γε πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας υἱὸν αὐτὸν τοῦ θεοῦ ὄντα ἠπίστατο, τρανότατα παρίστησιν ἐπιλέγων ἐν τῇ αὐτῇ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῇ «ὅτε δὲ ἦλθεν τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικός». οὐκοῦν οὐ νῦν, ἀλλὰ πρὶν ἢ γενέσθαι ἐκ γυναικός, υἱὸν ὄντα καὶ προόντα ἀπέστειλεν ὁ πατήρ· ὡς ἂν ὁ πάλαι υἱὸς θεοῦ καὶ υἱὸς 1.1.28 ἀνθρώπου γένοιτο, γενόμενος «ἐκ γυναικός». ἀλλὰ καὶ μεσίτην αὐτὸν τοῦ Μωσέως νόμου γενέσθαι διδάσκει, διορίζων τὸν τῆς μεσιτείας λόγον δι' ὧν φησιν «τί οὖν; ὁ νόμος τῶν παραβάσεων χάριν ἐτέθη, ἄχρι ἂν ἔλθῃ τὸ σπέρμα ᾧ ἐπήγγελται, διαταγείς δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου. ὁ δὲ μεσίτης ἐνός οὐκ ἔστιν, ὁ δὲ θεὸς εἷς ἔστιν». ἀκούεις ὅπως ἐν τούτοις ὁ ἀπόστολος Γαλάτας αὐτοὺς ἐδίδαξεν ἐξ 1.1.29 ἐκείνου ἕνα τὸν θεὸν εἰδέναί, καὶ ἕνα τὸν μεσίτην θεοῦ καὶ ἀγγέλων. ὁ δὲ καὶ ἐν ἐτέροις ἐδήλου λέγων «εἷς γὰρ ὁ θεός· εἷς καὶ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός». ἀλλ' ὅτε μὲν «θεοῦ καὶ ἀνθρώπων» μεσίτην αὐτὸν ὠνόμαζεν, εἰκότως ἄνθρωπον αὐτὸν διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐκάλει ὅτε δὲ οὐ μεσίτην θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀλλὰ θεοῦ καὶ ἀγγέλων τὸν αὐτὸν εἰσηγεν, οὐκέτ' ἄνθρωπον ὠνόμαζεν, μόνον δὲ μεσίτην φησίν, τὸν νόμον διατετάχθαι εἰπὼν 1.1.30 «δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου», διαιρέσει τε ἀναγκαίως τὸ τοῦ μεσίτου ὄνομα διασαφῶν ἐν τῷ λέγειν «ὁ δὲ μεσίτης ἐνός οὐκ ἔστιν, ὁ δὲ θεὸς εἷς ἔστιν». οὔτε ἄρα ὁ θεὸς εἶη ἂν ὁ μεσίτης τίνος γὰρ καὶ γένοιτ' ἂν μεσίτης; οὔτε ὁ μεσίτης αὐτὸς αὐτὸς

ἂν εἶη ὁ θεός· 1.1.31 «ὁ» γὰρ «μεσίτης ἑνὸς οὐκ ἔστιν». δυεῖν δ' ἄρα μέσος ἔστηκεν. τίνων τούτων, διασαφεῖ ἀγγέλους ὀνομάζων καὶ τὸν θεόν· ὧν μέσον ὄντα τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐκ τὸν νόμον χειρὶ μὲν ἰδίᾳ εἰληφέναι φησὶν παρὰ τοῦ πατρὸς, «δι' ἀγγέλων» δὲ τῷ προτέρῳ διατεταχέναι λαῶ. ἦν ἄρα ἐξ ἐκείνου ὁ υἱὸς μεσίτης θεοῦ τε καὶ ἀγγέλων, πρὶν ἢ γε 1.1.32 νέσθαι «μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων». καὶ ἦν οὐχ ὡς ψιλὸς θεοῦ λόγος, ἀνυπόστατος, ἐν καὶ ταῦτὸν ὑπάρχων τῷ θεῷ οὐ γὰρ ἂν εἶη οὕτω γε μεσίτης· ἀλλ' ἦν καὶ προῆν ὡς «μονογενῆς υἱὸς πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας». καὶ ἦν μεσιτεύων τῷ πατρὶ παρέχοντι τὸν νόμον «δι' ἀγγέλων» ἀνθρώποις. ὁ δὲ διδάσκων ἐξ ἐκείνου τοὺς ἀγνώτας καὶ ἀμαθεῖς τῆς τοῦ υἱοῦ θεοῦ θεολογίας ὁ ἀπόστολος ἐπεσφραγίζετο λέγων «ὁ δὲ μεσίτης ἑνὸς οὐκ ἔστιν». οὐ γὰρ ἔχει φύσιν ἐφ' 1.1.33 ἑνὸς τὸν μεσίτην ὀρίζεσθαι. διὸ οὗτος μὲν οὐκ ἔστιν ἑνός, δυεῖν δὲ μέσος ἐξ ἀνάγκης, οὐδέτερος ὧν ἐκείνων ὧν μέσος τυγχάνει· ὥστε μήτε αὐτὸν εἶναι τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν ἠγεῖσθαι μήτε τῶν ἀγγέλων ἓνα, τούτων δὲ μέσον καὶ μεσίτην, ὅτε τῷ πατρὶ καὶ ἀγγέλοις μεσιτεύει· ὡς αὖ πάλιν, ὅτε «μεσίτης» γίνεται «θεοῦ καὶ ἀνθρώπων», μέσος ὧν ἑκατέρου τάγματος, οὐδέτερόν ἐστιν, ὧν μεσίτης ὑπάρχει· οὐτ' αὐτὸς ὧν ὁ εἷς καὶ μόνος θεὸς οὐθ' ὁμοίως τοῖς λοιποῖς ἀν1.1.34 θρώποις ἀνθρώπος. τί δέ, εἰ μηδὲν τούτων, ἢ θεοῦ μονογενῆς υἱός, νῦν μὲν ἀνθρώπων καὶ θεοῦ μεσίτης γεγονώς, πρόπαλαι δὲ ἐπὶ Μωσέως θεοῦ καὶ ἀγγέλων μεσίτης ὑπάρχων; ταῦτα δὲ αὐτοῖς γράφων, ὧδέ πη παραδιδούς λέγει ὁ μέγας ἀπόστολος «ὁ νόμος δια1.1.35 ταγεῖς δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου. ὁ δὲ μεσίτης ἑνὸς οὐκ ἔστιν, ὁ δὲ θεὸς εἷς ἐστιν». «εἷς» οὖν ἔστιν ὁ «θεός», καὶ «εἷς μεσίτης θεοῦ» τε καὶ τῶν γενητῶν πάντων, οὐ νῦν ἀρξάμενος τῆς σωτηρίου μεσιτείας, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ θεοφανείας, ὡσπερ 1.1.36 οὖν ὁ λόγος ἀπέδειξεν. τούτων δ' ἐν βραχεῖ Γαλάταις αὐτοῖς ἐκ μόνης τῆς πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολῆς παρατεθέντων, τῆς τε σωτηρίου πίστεως τὴν μυστικὴν καὶ ἀναγέννησιν «εἰς ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος» παρεχούσης, καὶ πρὸς τοῖς θείοις ἐγγράφοις τῆς ἀπὸ περάτων γῆς ἕως περάτων καθολικῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας τὰς ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν μαρτυρίας ἐξ ἀγράφου παραδόσεως ἐπισφραγιζομένης, ὡρα λοιπὸν καὶ τὰς Μαρκέλλου διασκέψασθαι λέξεις τῶν τε ἐπηγγελμένων ἡμῖν τὰς ἀποδείξεις ὑποσχεῖν, ὡς ἂν μὴ τις τὸν ἄνδρα συκοφαντεῖσθαι πρὸς ἡμῶν νομίσειεν. 1.1.37 σκοποῦ δέ μοι προκειμένου διὰ βραχέων ἐκφῆσαι τὰ εἰρημένα, οὐ πάσας ἀναλέξομαι τοῦ ἀνδρὸς τὰς φωνὰς, μόναις δὲ ταῖς συνεκτικαῖς χρήσομαι, τὰς πλείους ὡσανεὶ περιττὰς καὶ διὰ τῶν αὐτῶν χωρούσας ὑπερθησόμενος. πρὸ δὲ τῆς τῶν εἰρημένων ἀποδείξεως οἶμαι δεῖν ἐν πρώτοις παραστήσαι τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ὅτι μηδὲ τὰς προχείρους λέξεις τῶν θείων ἐξηκρίβου ἀναγνωσμάτων, ὡς ἂν γνωσθῆ τοῖς ἔτ' αὐτὸν ἀγνοοῦσιν ὁποῖός τις ὧν ἐπὶ τὴν τῶν εἰρημένων προήχθη τόλμαν. 1.2.1 Αὐτίκα δ' οὖν τοῦ προφήτου Ζαχαρίου κατὰ τοὺς τῆς ἐπανόδου χρόνους τῆς ἀπὸ Βαβυλῶνος γενομένου, Ἰησοῦ τε μνημονεύσαντος τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου, δηλαδὴ τοῦ υἱοῦ Ἰωσεδέκ, ὃς ἅμα Ζοροβάβελ τῶν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπανελθόντων ἠγήσατο, ὁ γενναῖος οὗτος καὶ θαυμαστός συγγραφεὺς ταῦτ' ἀγνοήσας τίθησιν μὲν τοῦ Ζαχαρίου τὴν λέξιν δι' ἧς μέμνηται τοῦ Ἰησοῦ, μακρὰν δὲ τῆς ἱστορίας ἀκοντισθεὶς 1.2.2 λέγειν αὐτὸν ὑπέιληφεν περὶ Ἰησοῦ τοῦ Μωσέως διαδόχου. καὶ πάλιν τοῦ ἀποστόλου γράψαντος ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῇ τοῦτον τὸν τρόπον «ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἣτις ἐστὶν μήτηρ ἡμῶν», ἢ λάθεται ἢ οὐκ ἐνόησεν ἢ καὶ ἐκὼν διαστρέφει τὸν λόγον, γράφων «ἡ δὲ ἡμετέρα Ἱερουσαλήμ ἄνω ἐστίν· αὕτη γὰρ δουλεύει μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς». 1.2.3 καὶ αὐθις τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τῷ Πέτρῳ εἰρηκότος «ὑπάγε ὀπίσω μου, σατανᾶ, σκάνδαλον εἶ ἐμοί, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ

ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων», οὐ συνεῖς ὅπως ὁ λόγος εἶρητο πρὸς τὸν ἀπόστολον καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν, πρὸς τὸν διάβολον ταῦτα λελέχθαι φησίν. ὁμοῦ δὲ τοσαῦτα σφάλματα ὑπὸ μίαν τίθησιν περικοπὴν αὐτολεξεῖ τοῦτον γράφων τὸν τρόπον ὅτι οὐδὲν ὄνομα μεῖζον Ἰησοῦ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ὄνομα σθέντων γέγονεν, μαρτυρεῖ μὲν τὸ εὐαγγέλιον, ἔνθα «ὁ ἄγγελος» τῇ Μαριὰμ «μὴ φοβοῦ» ἔφη «εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τοῦ θεοῦ. καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ 1.2.4 Ἰησοῦν. οὗτος ἔσται μέγας, καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται»· δῆλον δὲ ἔστιν καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Ζαχαρίου προφητείας, πάλαι περὶ τοῦ ὄνοματος τούτου προφητευσάσης, «ἔδειξεν» γὰρ «μοι» φησίν «κύριος Ἰησοῦν τὸν ἱερέα τὸν μέγαν, ἐστῶτα πρὸ προσώπου ἀγγέλου κυρίου, καὶ ὁ διάβολος εἰστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ τοῦ ἀντικεῖσθαι αὐτῷ. καὶ εἶπεν κύριος πρὸς τὸν διάβολον· ἐπιτιμήσαι κύριος ἐν σοὶ ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ». πότε γὰρ αὐτῷ ἐπετίμησεν; ὅτε τὸν ἀγαπῆ θέντα ὑπ' αὐτοῦ ἄνθρωπον τῷ ἑαυτοῦ συνῆψεν λόγῳ. «ὁ ἐκλεξάμενος» φησίν «τὴν Ἱερουσαλήμ», δηλονότι ταύτην τὴν ἡμετέραν, περὶ ἧς ὁ ἀπόστολος λέγει «ἡ δὲ ἡμετέρα Ἱερουσαλήμ ἄνω ἐστίν· αὕτη 1.2.6 γὰρ δουλεύει μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς». τῆνικαῦτα γὰρ ἐν τῇ μεγάλῃ αὐτῇ Ἱερουσαλήμ, τουτέστιν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐκκλησίᾳ, γενόμενος ἔπε τιμήσεν τῷ διαβόλῳ κατὰ τὴν προφητείαν εἰπὼν «ἄπελθε ὀπίσω μου, σατανᾶ, ὅτι σκάνδαλον εἶ ἐμοί». οὗτος τοίνυν ἐστὶν ὁ ἱερεὺς ὁ 1.2.7 μέγας, οὗ τύπον ἔσωζεν ὁ τῆνικαῦτα Ἰησοῦς. οὐ γὰρ ἦν δυνατὸν ἐκεῖνον μέγαν κληθῆναι ἱερέα, καίτοι ἔνδοξον ἐν πᾶσιν γεγονότα, Μωσέως μὴ ὀνομασθέντος μεγάλου οὕτω γὰρ μέγας ἦν Μωσῆς, ὅτι καὶ θεράπων ἤκουσεν θεοῦ καὶ θεὸς τοῦ Φαραῶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ 1.2.8 θεοῦ ὠνομάσθη. εἰ δέ τις κατὰ τοῦτο μέγαν εἰρήσθαι τὸν Ἰησοῦν νομίζοι, ὅτι αὐτὸς ἠξιώθη εἰσαγαγεῖν τὸν λαὸν εἰς τὴν ἁγίαν γῆν καὶ ἕτερα πολλὰ θαυμαστὰ ἐποίησεν, γνῶτω καὶ διὰ τούτου, ὅτι οὐ τῷ τυπικῷ τοσοῦτον διέφερον πράγματι τὸ λεχθὲν μέγεθος ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ τῷ μικρὸν ὕστερον τὸν ἑαυτοῦ λαὸν εἰς τὴν μεγάλην ταύτην Ἱερουσαλήμ εἰσαγαγεῖν μέλλοντι. ὅρᾳς ὅσον ἠγνόησεν ἀποπλανηθεὶς τῆς ἱστορίας, καὶ μὴ δυνηθεὶς ἐπι1.2.9 στήσαι τῷ ὑπὸ τοῦ προφήτου Ζαχαρίου δηλωθέντι Ἰησοῦ. ὁ μὲν γὰρ ἦν υἱὸς Ἰωσεδέκ, φυλῆς Λευιτῶν ἀπὸ γένους Ἀαρῶν τὴν ἀρχιερωσύνην ἀναδεδεγμένος, παρ' ὃ καὶ μέγας ἱερεὺς ἐχρημάτιζεν, ὡς περὶ οὖν ὁ προφήτης διδάσκει λέγων «καὶ ἔδειξέν μοι κύριος Ἰησοῦν τὸν ἱερέα τὸν μέγαν». 1.2.10 ὁ δὲ Μωσέως διάδοχος υἱὸς μὲν, ὁ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ἄγων τὸν λαὸν καὶ ἕτερα πολλὰ καὶ θαυμαστὰ ποιήσας, υἱὸς μὲν ἐτύγχανεν τοῦ Ναυῆ, φυλῆς δὲ τῆς Ἐφραΐμ, οὐδὲν κοινὸν ἐχούσης πρὸς ἱερωσύνην. ὁ τοίνυν τοσοῦτον ἀποσφαλεὶς τῆς προχείρου λέξεως ψιλὴν τε τὴν ἱστορίαν ἀγνοήσας πῶς ἂν γένοιτο ἀξιόχρεως πρὸς διδασκαλίαν τῆς ἀνωτάτω θεολογίας; καὶ ἐπὶ τοῦ Πέτρου δὲ ὡσαύ1.2.11 τως ἐπιστήσαι δέον τὸ ὅπως ἐλέχθη πρὸς αὐτὸν τὸ «ὑπαγε ὀπίσω μου», καὶ τίς ἢ τοῦ σατανᾶ ὀνόματος ἐρμηνεία, διὰ τί δὲ καὶ «σκάνδαλον» αὐτὸν εἶπεν, πῶς δὲ σχεδὸν ὑφ' ἑνα καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ τὸ «μακάριος εἶ Σίμων βᾶρ Ἰωνᾶ» πρὸς αὐτὸν ἐλέγετο καὶ τὸ 1.2.12 «ὑπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ», καὶ τίς ἢ διάνοια τοῦ «ὀπίσω πορεύεσθαι» καὶ τοῦ σωτῆρος ἦν παρὰ πόδας αὐτὸς διεσάφησεν συνάψας ἐξῆς τὸ «εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι»· ὃ δὲ καὶ ἔργῳ διεπράξατο 1.2.13 μικρὸν ὕστερον αὐτὸς ὁ Πέτρος, μαρτυρῶ τελειωθείς, ἀλλὰ καὶ ἐπιζητήσαι δέον ἐπὶ ποίοις μὲν αὐτὸν ἐμακάρισεν, ἐπὶ ποίοις δὲ αὐτῷ ἐπέπληξεν· ὁ δὲ μηδενὶ τούτων προσεσχρικῶς ταῦτ' εἰρήσθαι πρὸς 1.2.14 τὸν διάβολον ἀπεφήνατο τῇ γραφῇ ἐναντίως. ἄρα οὖν τοῦτο μόνον ἠγνόησεν; οὐχὶ δὲ καὶ προῶν αὐθις, τῆς ἀναστάσεως τοῦ σωτῆρος ἡμῶν μνημονεύσας, ἔπειτα βουλευθεὶς δεῖξαι ὅτι καὶ πρὸ αὐτοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς

προφητικούς φέρεται τις ἐκ νεκρῶν ἐγηγερμένος, πάλιν κἀνταῦθα σφάλλεται, πρῶτον λέγων Ἐλισσαῖον τὸν προφήτην ἐκ νεκρῶν ἐγεῖραι· ἀγνοήσας ὡς καὶ πρὸ Ἐλισσαίου Ἡλίας ὁ μέγας τὸν τῆς χήρας υἱὸν ἀποθανόντα ἀνέστησεν, ὡς ἔστιν 1.2.15 μαθεῖν ἐκ τῆς τρίτης τῶν Βασιλειῶν; ὁ δὲ καὶ τοῦτ' ἀγνοήσας φαίνεται, δι' ὧν ταῦθ' οὕτως γράφει οὐ μόνον τοίνυν τῆς «καινῆς κτίσεως» πρωτότοκον αὐτὸν ὁ ἀπόστολος εἶναι φησίν, ἀλλὰ καὶ πρωτότοκον «ἐκ νεκρῶν», δι' οὐδὲν ἕτερον, ἐμοὶ δοκεῖν, ἀλλ' ἵνα διὰ τοῦ πρωτοτόκου «τῶν νεκρῶν», ὅπως καὶ «πρωτότοκος ἀπάσης κτίσεως» εἴρηται, γνωσθῆναι δυναθῆ. οὐ γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀνέστη πρῶτος ὁ δεσπότης ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· ἀλλ' ὁ δι' Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου ἀναστὰς ἀνέστη πρότερος, καὶ Λάζαρος δὲ πρὸ τῆς αὐτοῦ ἀναστάσεως ἀνέστη, καὶ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους «πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων» ἀνέστησαν. 1.2.16 καὶ τοῦτο δὲ ἀθεωρήτως δοκεῖ μοι τεθεικέναι ὁ Μάρκελλος, λέγω δὲ τὸ «πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων» πρὸ αὐτοῦ ἐγγεῖραι. οὐ γὰρ προσέσχεν ὅλη τῇ τοῦ εὐαγγελίου γραφῇ διδασκούμενη, ὅτι «μετὰ τὴν 1.2.17 ἔγερσιν αὐτοῦ» τὰ τῶν ἁγίων ἐγγίγεται σώματα. εὐροῖς δ' ἂν αὐτὸν σφαλλόμενον καὶ ἐν τῇ τοῦ ἀποστολικοῦ ῥητοῦ ἐκθέσει. ὁ μὲν γὰρ θεῖος ἀπόστολος Ῥωμαίοις γράφων τάδε φησίν «ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ, ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα, 1.2.18 τοῦ ὀρισθέντος υἱοῦ θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης». ὁ δὲ, οὐκ οἶδα ποῖα διανοία, κἀνταῦθα διαστρέφει τὴν ἀποστολικὴν λέξιν, ἀντὶ τοῦ «ὀρισθέντος» ποιήσας προορισθέντος, ἵν' ἢ ὁμοῖος τοῖς 1.2.19 «κατὰ πρόγνωσιν» προορισθεῖσιν. λέγει οὖν κατὰ λέξιν οὕτως ὥσπερ οὖν τὴν ἐκκλησίαν πάλαι προωρίσατο ὁ παντοκράτωρ θεός, οὕτω καὶ τὴν κατὰ σάρκα τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίαν, δι' οὗ τὸ τῶν θεοσεβῶν γένος «εἰς υἰοθεσίαν» καλέσαι προωρίσατο, πρότερον θεμελιώσας ἐν τῇ αὐτοῦ διανοίᾳ. διὰ τοῦτο ὁ ἀπόστολος τῷ ἁγίῳ πνεύματι σαφῶς προαγορεύει «τοῦ προορισθέντος υἱοῦ θεοῦ» λέγων. καὶ αὐθὶς φησὶν ἐν ἑτέροις οὗτός ἐστιν περὶ οὗ ὁ Παῦλος ἔφη «τοῦ προορισθέντος υἱοῦ θεοῦ». 1.2.20 καὶ ἐνταῦθα δὲ οὐ τὴν λέξιν μόνην τὴν ἀποστολικὴν παρέφθειρεν, ἀλλὰ καὶ τὴν διάνοιαν αὐτὴν διὰ τῆς προσθήκης τῆς τοῦ πρὸ προθέσεως. ἀδελφὰ δὲ τούτοις πράττων, τῆς ψαλμωδίας περιεχούσης «ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε», ὁ δὲ κἀνταῦθα προσθήκη κέχρηται τῇ μηδαμῶς ἐμφερομένη πρὸς τὸ καταμέμφεσθαι τῷ μὴ 1.2.21 ὁμοίως αὐτῷ φάσκοντι. ἐπάκουσον οὖν ὅπως γράφει λέγων διὰ τοῦτο τοίνυν δοκεῖ μοι καλῶς ἔχειν ἔτι περὶ ὧν μὴ 1.2.22 δέπω πρότερον διήλθον νυνὶ διελθεῖν. τὰ γὰρ πλεῖστα τῶν ὑπ' αὐτοῦ γραφέντων ἐκ τῶν ἤδη προειρημένων ἡμῖν γέγονεν δῆλα. 20» ἐκ γαστρὸς» 20 φησὶν 20» πρὸ ἑωσφόρου ἐξεγέννησά σε» 20. ὤρετο γὰρ πάντως πού τὴν ἐξ πρόθεσιν κλαπεῖσαν συνδραμεῖσθαι τῇ τῆς αἰρέσεως γνώμῃ. διὸ τὸ κυριώτατον τῆς συλλαβῆς ἐξελὼν τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ ἀναγέννησιν σημῆναι ἐβουλήθη. καὶ ἐπειδήπερ ἐν τούτοις ἰσχυρῶς διετείνато περὶ τοῦ οἰκείου σφάλματος τὸν ὀρθῶς γράψαντα μεμψάμενος, οὐδὲν αὐτὸς εἰπὼν, τοῖς ἐντυγχάνουσιν τὴν αὐτὴν τῆς ἀναγνώσεως παραδίδωσι μαρτυρίαν. 1.2.23 προῖων δ' αὐθὶς ὁ αὐτὸς εἰσάγει τὸν σωτήρα λέγοντα «ἐγὼ εἰμι ἡ ἡμέρα», ὧδέ πη φάσκων σκότους γὰρ ὄντος πρότερον διὰ τὴν τῆς θεοσεβείας ἀγνοίαν, τῆς δὲ ἡμέρας φαίνεσθαι μελλούσης «ἐγὼ» γὰρ «εἰμι» φησὶν «ἡ ἡμέρα» εἰκότως τὸν ἀστέρα ἑωσφόρον ὀνομάζει. 1.2.24 καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ φησὶν ἐπειδὴ τὴν μετὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἀνάληψιν Χριστός τε καὶ Ἰησοῦς κηρύττεται, ζώη τε καὶ ὁδὸς καὶ ἡμέρα. καὶ αὐθὶς προῖων τοῦ ἀποστόλου τίθησιν τὸ «ἡ δὲ ἡμετέρα Ἰερουσαλὴμ ἄνω ἐστίν». 1.2.25 καὶ τί με δεῖ μηκύνειν, παρὸν τῷ βουλομένῳ ἐκ τῶν εἰρημένων τὰ παραπλήσια ἐκ τοῦ παντός

συγγράμματος ἀναλέγεσθαι καὶ τὸ εὐχερὲς τοῦ ἀνδρὸς ἐποπτεύειν. ἔξ ἧς εὐχερείας ἀκούσει αὐτοῦ τὸν Σολομῶνα προφήτην ἀποκαλοῦντος πολλακίς καὶ τὰς Παροιμίας προφητείας 1.2.26 ὀνομάζοντος· ὥσπερ οὖν ἐν οἷς φησιν τούτου γὰρ χάριν ὁ ἀγιώτατος προφήτης Σολομῶν «δέξασθαί τε στροφὰς λόγων» ἔφη, καὶ πάλιν «ρήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα» τὴν παροιμίαν προφητείαν ὀνομάζει, καὶ αὖθις διό μοι δοκεῖ ὁ σοφώτατος οὗτος προφήτης καὶ τὰ πρῶτα ῥήματα τῆς προφητείας παροιμιωδῶς εἰρηκέναι. 1.2.27 καὶ δευτέρον δὲ καὶ τρίτον καὶ πολλακίς, ὡς ἔφην, τοῦτο ποιεῖ, ἀγνοῶν ὅτι «διαιρέσεις χαρισμάτων εἰσὶν» εἰ καὶ τὸ «αὐτὸ πνεῦμα», καὶ ἄλλω μὲν «δίδοται λόγος σοφίας» κατὰ τὸν ἀπόστολον, «ἄλλω λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ἑτέρω πίστις ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι, ἄλλω προ1.2.28 φητεία». διόπερ ὁ Σολομῶν σοφίας μὲν εἰληφῶς χάρισμα μεμαρτύρηται «καὶ ἔδωκεν γὰρ κύριος τῷ Σολομῶνι σοφίαν», ὡς ἡ γραφή φησιν, «καὶ ἔσοφίσθη ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους»· οὔτε δὲ τὸν βίον προφητικὸν ἐσχηκῶς οὔτε τὸν τῆς προφητείας χαρακτήρα, τὸν ἀπὸ τοῦ «τάδε λέγει κύριος» τῶν τε ὁμοιοτρόπων γνωριζόμενον, διὰ τῶν 1.2.29 οἰκείων ἐμφαίνει λόγων. ὁ δὲ τούτων οὐδὲν ἰδὼν, ὥσπερ τι χαριζόμενος τῷ ἀνδρὶ προφήτην αὐτὸν καλεῖ, οὐ συνιεῖς ὅτι οἱ προφήται «περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι». καὶ τὰς Παροιμίας δὲ αὐτοῦ προφητείαν εἶναι λέγει, εἰ μηδαμοῦ τῆς θείας γραφῆς διδασκούσης, αὐτοῦ δὲ τοῦ σοφωτάτου σὺν θείῳ πνεύματι ταύτη μὲν τῇ βίβλῳ ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ὄνομα θέντος, τῇ δὲ ἑτέρᾳ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΗΣ καὶ τῇ τρίτῃ ΑΙΣ1.2.30 ΜΑΤΑ ΑΙΣΜΑΤΩΝ, οὐκ ἄθεεῖ οὐδ' ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ ταύταις ἐπιβάλλοντος ταῖς ἐπηγορίαις. ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν θεόπνευστον αὐτοῦ γραφὴν δι' Ἑλληνικῶν πειράται παραδειγμάτων ἐρμηνεύειν, οὐκ ἔπακούσας Παύλου τοῦ ἀποστόλου λέγοντος «ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ, ἵνα ἴδωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν· ἃ καὶ λαλοῦμεν οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς πνεύματος ἀγίου, πνευματικὰ πνευματικοῖς συγκρίνοντες. ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ· μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστίν, καὶ οὐ δύναται γινῶναι, ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται». καὶ ταῦτα δὲ ἀγνοήσας ὁ γενναῖος πειράται ἡμῖν ἐξ Ἑλληνικῶν ἀναγνωσμάτων τὴν τῶν θείων Παροιμιῶν διάνοιαν παρατιθέναι, τοῦτον γράφων αὐτοῖς ῥήμασιν τὸν τρόπον 1.3.1 Οὐδὲν γὰρ ἄτοπον, οἶμαι, ἐν τῷ παρόντι ὀλίγον τῶν ἔξωθεν ὑπομνήσαι σε παροιμιῶν. ΑΛΛ' Η ΤΕΘΝΗΚΕΝ Η ΔΙΔΑΣΚΕΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ. ταύτην τὴν παροιμίαν πρὸς μὲν τὸ φαινόμενον τοῦ γράμματος ὑπολάβοι ἂν τις κατὰ τῶν γράμματα διδασκόντων εἰρησθαι· ἐπεὶ καὶ ἕτερός τις τῶν παρ' αὐτοῖς «ἐδίδασκες γράμματα, ἐγὼ δ' ἐφοίτων» ἔφη. τὸ δ' οὐχ οὕτως ἔχειν οἱ τὰ ὑπομνήματα γράψαντες ἔφασαν· ἀλλ' ἐπειδὴ Ἀθηναίου Σικελιώται, φασίν, πολέμῳ νικήσαντες μόνους ἔσωζον τοὺς παιδείαν σκηπτομένους, διδασκάλους αὐτοὺς τοῖς παισὶν ἄγοντες, τοὺς δὲ ἄλλους πάντας ἐφόνεον, ἐξ αὐτῶν δὴ τινὰς φυγόντας καὶ ἐπανελθόντας ἐρωτωμένους τε ὑπὸ Ἀθηναίων περὶ τινῶν διαφερόντων αὐτοῖς ἔφασαν εἰρηκέναι ΑΛΛ' Η ΤΕ ΘΝΗΚΕΝ, Η ΔΙΔΑΣΚΕΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ. 1.3.2 τί δὲ καὶ τὸ ΑΙΞ ΤΗΝ ΜΑΧΑΙΡΑΝ; νομίσειεν ἂν τις εἰρησθαι, ἵνα θῶ πρότερον τὰ περὶ αὐτῆς λεγόμενα, πάντως που διὰ τὴν θυομένην αἶγα εἰς τὴν μάχαιραν ἀφορᾶν εἰρησθαι τὴν παροιμίαν. ἀλλ' οὔτι γε τοῦτ' ἔφασαν οἱ παλαιοί· οὐδὲ γὰρ παροιμία ἦν ἂν ἡ λεχθεῖσα, εἶγε τοῦθ' οὔτως εἶχεν τοῦτο γὰρ ἀκόλουθον ἦν ἐκ τῶν φαινομένων ἐννοεῖν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἑαυτοῖς κακὰ προξενούντων εἰρησθαι τοῦτό φασιν. φασίν γὰρ Μήδειαν ἐν Κορίνθῳ τὰ τέκνα ἀποκτείνασαν κατακρύψαι τὴν μάχαιραν αὐτόθι· τοὺς δὲ Κορινθίους κατὰ χρησμὸν αὐτοῖς δοθέντα αἶγα μέλαιναν ἐναγίζοντας ἀπορεῖν μαχαίρας, τὴν δὲ αἶγα σκάλλουσαν τῷ ποδὶ τὴν

Μηδείας ἀνευρεῖν μάχαιραν καὶ αὐτῇ τυθῆναι. 1.3.3 τί δὲ τὸ ΑΛΙΣ ΔΡΥΟΣ σημαίνει; φησί τις· οὐ γὰρ δυνατόν ἐκ τοῦ προχείρου γινώσκειν τὴν παροιμίαν. οἱ παλαιοί, ὡς ἔφασαν, πρὸ τῆς τοῦ σίτου γεωργίας βαλανηφαγοῦντες, ἐπειδὴ ὡς ῥοντο ὁ καρπὸς οὗτος ὕστερον εὐρέθη, ἐκείνῳ προσέχοντες τὸν νοῦν καὶ τῇ μεταβολῇ προσχαίροντες ΑΛΙΣ ΔΡΥΟΣ ἔλεγον· καὶ τοῦτο τὴν παροιμίαν ἔφασαν εἶναι. 1.3.4 αὐθὶς τε ἐτέρας παροιμίας ὑπὸ πλείστων τῶν παρ' αὐτοῖς σοφῶν ἐν πλείστοις καὶ διαφόροις βιβλίοις εἰρημένης, τίνα περὶ αὐτῆς γεγράφασιν οἱ τὰς παροιμίας ἐρμηνεύσαι προελόμενοι ἀναγ καῖον ἐν τῷ παρόντι μνημονεῦσαι, * * * ἀλλ' ἴν' ἐλέγξωμεν Ἀστέριον, καὶ ἀπὸ τῶν ἔξωθεν αὐτὸν μαθημάτων εἰδόμενα μὲν ἀκριβῶς τὸ τῆς παροιμίας ἐξαίρετον, ἐν δὲ τῷ παρόντι ἄγνοιαν προσποιηθέντα, ἵνα τὸ ἑαυτοῦ βούλημα διὰ τῆς τοῦ παροιμιώδους ῥητοῦ χρήσεως πιθανῶς κατασκευάζειν δόξη. ἔστιν δὲ ΓΛΑΥΚΟΥ ΤΕΧΝΗ. ταύτης οἱ ἔξωθεν σοφοὶ τῆς παροιμίας μνημονεύσαντες 1.3.5 διαφόρως αὐτὴν ἐξηγήσαντο. ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν τις ἔφη, Γλαῦκόν τινα ἐπιστήμονα τέχνης τινὸς γεγονότα † πολλῶν οὖσαν θαυμασιωτάτην, ἀπολέσθαι ἅμα ἐκείνῳ κατὰ θάλατταν, μηδενὸς πω διακηκότος αὐτῆς. ἕτερος δέ, τὴν ἐπ' ἄκρον μουσικῆς ἐμπειρίαν μαρτυρήσας τῷ Γλαύκῳ, τοὺς κατασκευασθέντας ὑπ' αὐτοῦ δίσκους χαλκοῦς φησὶν τέσσαρας, πρὸς τὸ ἐμμελῆ τινα τῆς κρούσεως τὴν συμφωνίαν τῶν φθόγγων ἀποτελεῖν· ἔθεν τε εἰρηῆσθαι τὴν παροιμίαν. ἄλλος δέ τις Ἀλυστικῶν ἀναθημάτων φησὶν ἀνακεῖσθαι κρατῆρα καὶ ὑποκρατήριον θαυμάσιον, Γλαύκου Χίου ποίημα. ἕτερος δέ, Γλαῦκον αὐτὸν ἀναθεῖναι εἰς Δελφούς τρίποδα χαλκοῦν, οὕτω δημιουργήσαντα τοῖς † παχέως τε κρουομένου, τοὺς τε πόδας, ἐφ' ὧν βέβηκεν, καὶ τὸ ἄνω περικείμενον καὶ τὴν στεφάνην τὴν ἐπὶ τοῦ λέβητος καὶ τὰς ῥάβδους διὰ μέσου τεταγμένας φθέγγεσθαι λύρας φωνῆ. καὶ αὐθὶς ἕτερος, ἀπὸ Γλαύκου τινὸς δόξαντός τι πλέον πεποιηκέναι εἰρηῆσθαι τὴν παροιμίαν. 1.3.7 ὅρᾳς, ὅπως τὸ δυσχερὲς τῆς παροιμίας καὶ διὰ τούτου δείκνυται, διὰ τοῦ μηδὲ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐρμηνείας στήναι τοὺς τὴν παροιμίαν ταύτην ἐξηγήσασθαι βουληθέντας. οὕτως δυσεύρετόν τι πρᾶγμα τὸ τῆς παροιμίας καὶ παρὰ τοῖς ἔξωθεν εἶναι δοκεῖ. διὸ καὶ τις τῶν παρ' αὐτοῖς σοφῶν συναγαγὼν τὰς ὑπὸ πολλῶν καὶ διαφόρως λεχθείσας παροιμίας, εἰς αὐτάς γέγραφεν ἕξ βιβλία, δύο μὲν τῶν 1.3.8 ἐμμέτρων, τῶν δὲ ἀμέτρων τέσσαρα. ταύτας δὲ παροιμίας ὠνόμασαν οἱ ἔξωθεν δι' οὐδὲν ἕτερον, ἐμοὶ δοκεῖν, ἀλλ' ἐπειδὴ ταῖς τοῦ σοφωτάτου Σολομῶνος Παροιμίαις ἐντυχόντες καὶ γνόντες δι' αὐτῶν ὅτι οὐδὲν ἐστὶν ἐκ τοῦ προχείρου σαφῶς τῶν ἐν αὐταῖς εἰρημένων μαθεῖν, καὶ αὐτοὶ ζηλῶσαι τὸ προφητικὸν βουληθέντες γράμμα τὸν αὐτὸν ἐκείνῳ γεγράφασι τρόπον. εἶτα ὡς μηδὲν ἕτερον ὄνομα κυριώτερον ἐκείνου ἐπινοῆσαι δυνηθέντες καὶ ταύτας παροιμίας ὠνόμασαν. 1.3.9 διὰ τοιούτων Μάρκελλος παραθέσεων τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ διδάσκειν τὰς θεοπνεύστους νοεῖν πειρᾶται γραφάς. ὅλην δὲ ταύτην παρεθέμην τὴν μακρὰν καὶ ἀδόλεσχον περιτολογίαν δεῖξαι βουλόμενος αὐτοῦ τὴν ἄνοιαν τῆς πολλῆς καὶ ἀκαίρου φιλοτιμίας, ἣ κέχρηται ὁ ἀνὴρ, τῶν μὲν Ἑλληνικῶν λόγων ἐπιδεικτικῶς, τῶν δὲ θείων 1.3.10 ἀμνημόνως. οὐ γὰρ ἂν ποτε εἰς τοσαύτην ἐξέπιπτε φλυαρίαν, εἰ τῶν ἀποστολικῶν ἐμέμνητο παραγγελμάτων, δι' ὧν παραινεῖ χρῆναι «τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν» λαλεῖν «οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς πνεύματος, πνευματικῶς 1.3.11 συγκρίνοντας», οὐδὲ νοήσας ὅπως ἐλέχθη τὸ «ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ, μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστίν, καὶ οὐ δύναται γινῶναι, ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται». ταῦτα δὲ ἀγνοήσας τοὺς Ἑλλήνων σοφοὺς ὑπέλαβεν γινῶσιν ἐσχηκέναι τῆς ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῷ Σολομῶνι χαρισθείσης σοφίας καὶ γνόντας ζηλῶσαι τὸ προφητικόν, ὡς αὐτός

φησιν, γράμμα. καὶ πῶς οἱοί τ' ἦσαν γνῶναι τὰ θεῖα καὶ ζηλῶσαι οἱ ψυχικοὶ καὶ οὐκ εἰδότες «πνευματικὰ πνευματικοῖς» συγκρίνειν, τοῦ θεοῦ ἀποστόλου ἀποφηνάμενου ψυχικὸν ἄνθρωπον μὴ δέχεσθαι «τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ»; τοῦ δ' αὐτοῦ φήσαντος μὴ δύνασθαι γνῶναι τὸν ψυχικὸν τὰ πνευματικά, «ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται», ἀντιδοξάζων ὁ γενναῖος τῷ ἀποστόλῳ φάσκει τὸν αὐτὸν τρόπον τῷ Σολομῶνι γεγραμέναι τοὺς 1.3.13 τὰς Ἑλληνικὰς παροιμίας πεπονημένους. λέγει δ' οὖν ἐπὶ λέξεως ἐπειδὴ ταῖς τοῦ σοφωτάτου Σολομῶνος Παροιμίαις ἐντυ χόντες καὶ γνόντες δι' αὐτῶν ὅτι οὐδέν ἐστιν ἐκ τοῦ προχείρου σαφῶς τῶν ἐν αὐταῖς εἰρημένων μαθεῖν, καὶ αὐτοὶ ζηλῶσαι τὸ προφητικὸν βουληθέντες γράμμα τὸν αὐτὸν ἐκείνῳ γεγράφασι τρόπον. σκέψαι δὲ καὶ ἄλλως ἐξ αὐτῶν τῶν παραθέσεων ὅσον τῆς ἀληθείας διήμαρτεν, εἰπὼν τοὺς παρ' Ἑλλησιν τὸν αὐτὸν τῷ Σολομῶνι γεγραμ. 1.3.14 φένοι τρόπον. ὁ μὲν γὰρ Σολομῶν θεοδωρήτῳ σοφία κινούμενος πᾶσαν αὐτοῦ τὴν γραφὴν ἐπ' ὠφελείᾳ καὶ σωτηρίᾳ ψυχῶν τῷ τῆς θεοσεβείας ἀντίθει λόγῳ, γυμνασίῳ δ' ἔνεκεν τῆς τῶν ἐντυγχανόντων διανοίας σκοτεινοῖς ἐχρήτο προβλήμασιν καὶ λόγων στροφαῖς καὶ φωναῖς δι' αἰνιγμάτων προενηνεγμέναις. καὶ τοῦτο δ' ἐν ἀρχῇ τῆς βίβλου μαρτύρεται λέγων «τῶνδε γὰρ ἀκούσας σοφὸς σοφώτερος ἔσται, ὁ δὲ νοήμων κυβέρνησιν κτήσεται, νοήσει τε παραβολὴν 1.3.15 σκοτεινῶν λόγων, ῥήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα», καὶ πάλιν «δέξασθαι στροφὰς λόγων». ἃ δὴ καὶ οὕτως ἔχοντα ἐκ τῶν ἐμφερομένων τῇ βίβλῳ καταμαθεῖν ῥάδιον, ἄλλως οὐ δυναμένων νοηθῆναι ἢ διόντων ἡμῶν ἐκ τῆς προχείρου λέξεως ἐπὶ τὸν ἐξ αὐτῆς θεωρούμενον νοῦν· οἷόν ἐστιν τὸ «τῇ βδέλλῃ τρεῖς θυγατέρες ἦσαν ἀγαπήσει ἀγαπώμεναι, καὶ αἱ τρεῖς αὐταὶ οὐκ ἐνεπίπλασαν αὐτήν. καὶ ἡ 1.3.16 τετάρτη οὐκ ἠρκέσθη εἰπεῖν ἱκανόν», καὶ «ἡ σοφία ὠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον, καὶ ὑπήρτισεν στύλους ἐπτά· ἔσφαξεν τὰ ἑαυτῆς θύματα, ἐκέρασεν εἰς κρατῆρα τὸν ἑαυτῆς οἶνον», καὶ ὅσα ἄλλα τούτοις παραπλήσια, οὐχ ἐτέρως δυνατὰ νοεῖσθαι, οὔτε προχείρως οὔτε ἔκ τινος ἱστορίας, εἰ μὴ κατὰ μόνην μεταφορὰν καὶ ἀναστροφὴν τῆς λέξεως. αἱ δ' ἐκτεθεῖσαι τῶν Ἑλλήνων παροιμίαι ἀπὸ τινων ἱστοριῶν τὰς 1.3.17 ἀρχὰς εἰλήφασιν. τὸ γὰρ Η ΤΕΘΝΗΚΕΝ Η ΔΙΔΑΣΚΕΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ διὰ τήνδε, φησίν, ἐλέχθη τὴν ἱστορίαν, καὶ δι' ἐτέραν πάλιν γενομένην τοιανδὶ πρᾶξιν τὸ ΑΙΞ ΤΗΝ ΜΑΧΑΙΡΑΝ εἴρηται· καὶ τὸ ΑΛΙΣ ΔΡΥΟΣ ὡσαύτως, διὰ τὸ βαλανηφαγοῦντάς ποτε παύσασθαι τῆς τοιαύτης τροφῆς. εἰ δὲ καὶ Γλαῦκός τις ἐπιστήμων τέχνης τινὸς γεγωνὸς διαφόρως ἐμνημονεύθη παρὰ τοῖς μετὰ ταῦτα διαφωνήσασιν ἐν τῷ περὶ αὐτοῦ λόγῳ, τί τοῦτο πρὸς τὰς θεοπνεύστους Παροιμίας; οὐ γὰρ ὁμοίως ταῖς Ἑλληνικαῖς παροιμίαις καὶ αὐταὶ ἔκ τινος ἱστορίας τὴν λύσιν ἐπιδέχονται. ἀμαθῶς ἄρα καὶ ἀπείρως τῆς τῶν θεῶν γραφῶν θεωρίας οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐναντίως τῷ ἀποστόλῳ Μάρκελλος τοὺς Ἑλλήνων σοφοὺς ἐντυχόντας ταῖς Παροιμίαις Σολομῶνος μαθεῖν καὶ ζηλῶσαι τὸ προφητικὸν γράμμα καὶ 1.3.18 τὸν αὐτὸν ἐκείνῳ γράψαι τρόπον ἀπεφήνατο. τούτων ἡμῖν εἰρημένων εἰς ἀπόδειξιν τοῦ μηδὲ ταῖς θεαῖς γραφαῖς ὄν χρητὸν τρόπον ἐντετυχηκέναι τὸν ἄνδρα, καλεῖ δὴ καιρὸς καὶ τὴν οὐχ ὑγιῆ τῆς πίστεως αὐτοῦ δόξαν ἐπισκέψασθαι, ὡς ἐναντία δοξάζων τῇ ἐκκλησιαστικῇ διδασκαλίᾳ αὐτὴν τε καὶ τοὺς προεστῶτας αὐτῆς διέβαλλεν. 1.4.1 Θήσω δὲ πρῶτα δι' ὧν τοῖς ὀρθῶς καὶ ἐκκλησιαστικῶς γραφεῖσιν ἀντιλέγειν πειρᾶται, διαβάλλων τοὺς γράψαντας, καὶ μονονουχὶ πάμμαχον συνιστάμενος ἀγῶνα πρὸς πάντας. ἄρτι μὲν γὰρ πρὸς Ἀστέριον τὴν ἀντίρρησιν ποιεῖται, ἄρτι δὲ πρὸς Εὐσέβιον τὸν 1.4.2 μέγαν. καὶ ἔπειτα ἐπὶ τὸν τοῦ θεοῦ ἄνθρωπον, τὸν ὡς ἀληθῶς τρισμακάριον τρέπεται Παυλίνον, ἄνδρα τιμηθέντα μὲν τῆς Ἀντιοχείας ἐκκλησίας πρεσβεῖω, διαπρεπῶς δ' ἐπισκοπεύσαντα τῆς Τυρίων οὕτω τε ἐν τῇ ἐπισκοπῇ διαλάμψαντα, ὡς τὴν

Ἄντιοχέων 1.4.3 ἐκκλησίαν ὡς οἰκείου ἀγαθοῦ μεταποιηθῆναι αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ τοῦτον, μακαρίως μὲν βεβιωκότα, μακαρίως δ' ἀναπεπαυμένον πάλαι τε κεκοιμημένον καὶ μηδὲν αὐτῷ διενοχλοῦντα, ὁ θαυμαστὸς οὗτος συγγραφεὺς σκώπτει. καὶ ἐκ τούτου μεταβὰς Ὀριγένει πολεμεῖ, πρόπαλαι καὶ αὐτῷ πεπαυμένῳ τοῦ βίου. ἔπειτα Ναρκίσσῳ ἐπιστρατεύεται, καὶ τὸν ἕτερον Εὐσέβιον διώκει, ὁμοῦ τε πάντας τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς πατέρας ἀθετεῖ, οὐδενὶ τὸ παράπαν ἀρεσκόμενος ἢ 1.4.4 μόνῳ ἑαυτῷ. γράφει δ' οὖν ὀνομαστὶ κακῶς μνημονεύων ἀπάντων τοῦτον τὸν τρόπον ἄρξομαι τοίνυν ἀπὸ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γραφείσης ἐπιστολῆς πρὸς ἕκαστον τῶν μὴ ὀρθῶς γραφέντων ἀντιλέγειν. γέγραφεν 20πιστεῦειν εἰς πατέρα θεὸν παντοκράτορα, καὶ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ θεόν, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον²⁰. καὶ φησιν 20ἐκ τῶν θείων γραφῶν μεμαθηκέναι τοῦτον τὸν τῆς θεοσεβείας 1.4.5 τρόπον²⁰. ἐγὼ δὲ ὅταν μὲν τοῦτο λέγῃ ἀποδέχομαι σφόδρα τὰ λεγόμενα, κοινὸς γὰρ οὗτος ἀπάντων ἡμῶν τῆς θεοσεβείας ὁ τρόπος, 20πιστεῦειν εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα²⁰. ὅταν δὲ μὴ τῆς θείας ἐστοχασμένος δυνάμει ἀνθρωπικώτερον ἡμῖν διὰ τινος ἐντέχνου θεωρίας τὸν τε πατέρα πατέρα λέγῃ καὶ τὸν υἱὸν 1.4.6 υἱόν, οὐκέτ' ἐπαινεῖν τὴν τοιαύτην θεωρίαν ἀκίνδυνον. διὰ γὰρ τῆς τοιαύτης θεωρίας τὴν νῦν αὐτοῖς ἐπινοουμένην αἴρεσιν αὐξάνεσθαι συμβαίνει, ὅπερ σαφῶς ἐπιδειξάτω ράδιον οἶμαι ἐκ τῶν αὐτοῦ λόγων. ἔφη γὰρ 20τὸν μὲν πατέρα δεῖν ἀληθῶς πατέρα εἶναι νομίζειν καὶ τὸν υἱὸν ἀληθῶς υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ὡσαύτως²⁰. 1.4.7 ταῦτα ὁ Μάρκελλος πρὸς Ἀστέριον, οὐκ ἀρεσκόμενος 20τῷ τὸν πατέρα δεῖν ἀληθῶς πατέρα εἶναι²⁰ ὁμολογεῖν 20καὶ τὸν υἱὸν ἀληθῶς υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ὡσαύτως²⁰. ὅθεν ἐξῆς διὰ μακροτέρων ἀνασκευάζει τὸν περὶ τούτων πειρᾶται λόγον. ψιλὸν γὰρ καὶ τῷ ἀνθρωπείῳ λόγῳ ὅμοιον, οὐχὶ δὲ υἱὸν ἀληθῶς ζῶντα καὶ ὑφ' ἑστώτα τὸν 1.4.8 Χριστόν εἶναι ὁμολογεῖν ἐθέλει. καὶ ἐπειδὴ ταύτην εἶπεν ἐπινοεῖσθαι νῦν αἴρεσιν, δεικτέον ὡς προῖων Ὀριγένους τοῦ πάλαι γενομένου μέμνηται ὡς ὁμοδοξοῦντος τοῖς νυνὶ πρὸς αὐτοῦ διαβαλλομένοις. ἐγὼ δὲ καὶ Ὀριγένους παλαιότερων ἀνδρῶν πλείστοις ὅσοις ἐκκλησιαστικοῖς συγγράμμασιν ἐντετύχηκα, ἐπισκόπων τε καὶ συνόδων ἐπιστολαῖς διαφόροις πρόπαλαι γραφεῖσαι, δι' ὧν εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὁ τῆς 1.4.9 πίστεως χαρακτήρ ἀποδείκνυται. οὐκ ὀρθῶς ἄρα διαβέβληκεν εἰπὼν ταύτην ἐπινοεῖσθαι νῦν αἴρεσιν ὑπὸ τῶν διαβαλλομένων. μετὰ ταῦτα μικρὸν προελθὼν οὐ τὸν Ἀστέριον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν μέγαν Εὐσέβιον, οὗ τῆς ἐπισκοπῆς πλείστοι καὶ διαφανεῖς ἐπαρχία τε καὶ πόλεις μετεποιήθησαν, κακῶς ἀγορεύει τοῦτον τὸν τρόπον ὑπομνήσω δέ σε ὧν αὐτὸς γέγραφεν συνιστάμενος τοῖς κακῶς ὑπὸ Εὐσεβίου γραφεῖσιν, ἵνα γνῶς ὅτι ἀφίσταται σαφῶς τῆς 1.4.10 προτέρας ἐπαγγελίας. γέγραφεν γὰρ αὐταῖς λέξεσιν οὕτως· 20τὸ γὰρ κεφάλαιον εἶναι τῆς ἐπιστολῆς ἐπὶ τὴν βουλήν τοῦ πατρὸς ἀνενεγκεῖν τοῦ υἱοῦ τὴν γένεσιν, καὶ μὴ πάθος ἀποφῆναι τοῦ θεοῦ τὴν γονίην. ὅπερ οἱ σοφώτατοι τῶν πατέρων ἐν τοῖς οἰκείοις συντάγμασιν ἀπεφήναντο, φυλαξάμενοι τῶν αἰρετικῶν τὴν ἀσέβειαν, οἱ σωματικὴν τινα καὶ παθητικὴν κατεψεύσαντο τοῦ θεοῦ τὴν τεκνογονίαν, τὰς προβολὰς δογματίζοντες²⁰. 1.4.11 καὶ πρὸς ταύτας δὲ τὰς φωνὰς πολλὴν ἐξῆς ποιεῖται τὴν ἀντίρρησιν, μεθ' ἧν ἐπισυνάπτει λέγων ὥστε συνηγορῆσαι Εὐσεβίῳ κακῶς γράψαντι βουλόμενος Ἀστέριος, 20φύσεώς τε πατρὸς καὶ φύσεως ἀγεννητοῦ²⁰ μνημονεύσας, αὐτὸς ἑαυτοῦ κατήγορος γέγονεν. πολὺ γὰρ βέλτιον ἦν 20τὸ βάθος τοῦ νοήματος Εὐσεβίου²⁰, ὡς αὐτὸς γέγραφεν, 20ἐν βραχυλογίᾳ κείμενον²⁰ ἀνεξέταστον καταλιπεῖν, ἢ τοιαύτη θεωρία χρησάμενον τὸ πανοῦργον τοῦ γράμματος εἰς φῶς ἀγαγεῖν. 1.4.12 καὶ μεθ' ἕτερα ἐπιλέγει νυνὶ δὲ ἐξετάσωμεν ἐν τῇ ῥήτῳ τῶν ὑπὸ Ἀστερίου γραφέντων· ἔφη γὰρ οὗτος· 20ἄλλος μὲν

γάρ ἐστιν ὁ πατήρ, ὁ γεννήσας ἐξ αὐτοῦ τὸν μονογενῆ λόγον καὶ πρωτότοκον πάσης κτίσεως²⁰. ἀμφοτέρα συνάψας γέγραφεν 20μονογενῆ καὶ πρωτότοκον²⁰, πολλῆς ἐναντιότητος ἐν τοῖς ὀνόμασιν οὐσης τού^{1.4.13} τοις, ὡς ἐστιν ῥάδιον καὶ τοῖς σφόδρα δυσμαθέσιν γνῶναι. δηλον γάρ ὅτι ὁ μονογενής, εἰ ὄντως μονογενής εἶη, οὐκέτι πρῶτό τοκος εἶναι δύναται, καὶ ὁ πρωτότοκος ἢ πρῶτότοκος οὐ δύναται μονογενής εἶναι. καὶ ἐν τούτοις δὲ τὸν Ἀστέριον αἰτιᾶται μάτην· οὐ γὰρ αὐτοῦ ἀλλὰ τῆς θείας γραφῆς ἐτύγχανον αἱ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ποτὲ μὲν λέγουσαι μονογενῆ υἱὸν ποτὲ δὲ πρωτότοκον πάσης κτίσεως φωναί. 1.4.14 αὐθις δὲ συνάπτει τούτοις λέγων ἄλλ' ἀφέμενος τῆς ἀληθοῦς γνώσεως τὴν ἔντεχνον ἡμῖν καὶ νῦν ἐπεδείξατο θεωρίαν. οὐκ ἔχων γὰρ ἐκ τῶν θείων γραφῶν τὸ ἑαυτοῦ κατασκευάσαι βούλημα, ἐπὶ τοὺς σοφωτάτους, ὡς οἶεται, ἀνατρέχει πατέρας φάσκων· 20ὅπερ οἱ σοφώτατοι τῶν πατέρων 1.4.15 ἐν τοῖς οἰκείοις συντάγμασιν ἀπεφάναντο²⁰. ἀπόφασιν ἀπο πεφάσθαι τοὺς ἑαυτοῦ πατέρας Ἀστέριός φησιν καὶ δόγμα περὶ θεοῦ γεγραμέναι ἀπὸ τῆς οἰκείας ἑαυτῶν προαιρέσεως. τὸ γὰρ τοῦ 1.4.16 δόγματος ὄνομα τῆς ἀνθρωπίνης ἔχεται βουλῆς τε καὶ γνώμης. ὅτι δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει μαρτυρεῖ μὲν ἡμῖν ἰκανῶς ἡ δογματικὴ τῶν ἱατρῶν τέχνη, μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὰ τῶν φιλοσόφων καλούμενα δόγματα· ὅτι δὲ καὶ τὰ συγκλήτῳ δόξαντα ἔτι καὶ νῦν δόγματα συγκλήτου λέγεται, οὐδένα ἀγνοεῖν οἶμαι. καὶ ταῦτα δὲ ὁ Μάρκελλος, ἀμνημονήσας τῆς ἀποστολικῆς φωνῆς ἢ φησιν περὶ τοῦ σωτῆρος «τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν τοῖς δόγμασιν καταργήσας», προήχθη εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ μέμφεται τῷ δεῖν ἔπεσθαι τοῖς πατράσιν, τῆς θείας φασκούς γραφῆς «ἐπερώτησον τὸν πατέρα 1.4.17 σου καὶ ἀναγγελεῖ σοι· τοὺς πρεσβυτέρους σου καὶ ἐροῦσίν σοι» καὶ «μὴ μέταιρε ὄρια αἰώνια ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου». εἶτ' ἀγανακτῶν ὅτι Παυλῖνον μακάριον ἀπεκάλεσεν, ὁμοῦ τε κακῶς Εὐσεβίου πάλιν μνημονεύων, οὕτω γράφει συνηγορήσαι γὰρ βουλευθεὶς τῷ τὴν ἐπιστολὴν κακῶς γράψαντι Εὐσεβίῳ, 20πρῶτον μὲν οὐ διδασκαλικῶς ἀναπτύξας²⁰, ἔφη, 20τὸ δόγμα τὴν ἐπιστολὴν συνέταξεν, οὐ γὰρ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν οὐδὲ πρὸς τοὺς ἀγνοοῦντας ἐγίγνετο τὸ γράμμα ἀλλὰ πρὸς τὸν μακάριον Παυλῖνον²⁰, μακάριον αὐτὸν διὰ τοῦτο εἰπὼν, ὅτι τὴν αὐτὴν εἶχεν Ἀστερίῳ δόξαν. οὐκοῦν ἐπει δὴπερ 20τοὺς σοφωτάτους πατέρας²⁰ Ἀστερίου μεμαθήκαμεν, ἀκόλουθον ἡγοῦμαι λέγειν καὶ τὸν Παυλῖνον τε καὶ τῶν ἄλλων γε^{1.4.18} νόμενον διδάσκαλον. ἀπὸ γὰρ τῆς Παυλῖνου ἐπιστολῆς ὁ κάκεῖνου διδάσκαλος γεγονὼς εὐδηλος γένοιτ' ἂν ἡμῖν. καὶ μεταξύ τινα εἰπὼν τὸν αὐτὸν αὐθις διαβάλλει ὡς οὐκ ὀρθῶς ἀποδεξάμενον τὸν Ὁριγένη, λέγων οὕτως οὐκ εὐαγγελικῆς ὑπομιμνήσκων διδασκαλίας ταῦτ' ἔγραψεν Παυλῖνος, ὁμολογῶν δὲ 20ἐνίους μὲν ἀφ' ἑαυτῶν οὕτω κινεῖσθαι, ἐνίους δὲ ἐκ τῶν ἀναγνωσμάτων τῶν προειρημέ^{1.4.19} νων ἀνδρῶν τοῦτον ἦχθαι τὸν τρόπον²⁰. εἶτα τέλος, ὡςπερ τινὰ κορωνίδα τῆς ἀποδείξεως ἐπάγων, ἐκ τῶν Ὁριγένους ῥητῶν τῆ ἑαυτοῦ ὑπέγραψεν ἐπιστολῆ, ὡς μᾶλλον πείσαι δυναμένου παρὰ τοὺς εὐαγγελιστὰς καὶ τοὺς ἀποστόλους. ἔστιν δὲ τὰ ῥητὰ ταῦτα· 20ῶρα ἐπαναλαμβάνοντα περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἀγίου πνεύματος, ὀλίγα τῶν τότε παραλελειμμένων διεξελεῖν· περὶ πατρὸς ὡς ἀδιαίρετος ὢν καὶ ἀμέριστος υἱοῦ γίγνεται 1.4.20 πατήρ, οὐ προβαλὼν αὐτόν, ὡς οἴονται τινες. εἰ γὰρ πρόβλημά ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς καὶ γέννημα ἐξ αὐτοῦ, ὅποια τὰ τῶν ζῶων γεννήματα, ἀνάγκη σῶμα εἶναι τὸν προβαλόντα καὶ τὸν προβεβλημένον²⁰. 1.4.21 εἶθ' ἐξῆς μετὰ τὴν τῶν Ὁριγενειῶν φωνῶν παράθεσιν ἐπιφέρει λέγων ταῦτα Ὁριγένους γέγραφεν, μὴ παρὰ τῶν ἱερῶν προφητῶν τε καὶ ἀποστόλων περὶ τῆς ἀιδιότητος τοῦ λόγου μαθεῖν βουληθεὶς, ἀλλ' ἑαυτῷ δεδωκῶς πλεῖον δευτέραν ὑπόθεσιν διηγῆσασθαι τοῦ λόγου μάτην τολμᾷ. καὶ τούτοις δὲ τοῖς ὑπὸ Ὁριγένους ὀρθῶς εἰρημένους, περὶ τοῦ μὴ δεῖν σωματικὴν τινα καὶ παθητικὴν

υπολαμβάνειν τὴν τῆς θεότητος τοῦ υἱοῦ γέννησιν, ἀντιλέγει, μάλισθ' ὅτι τῷ υἱῷ δέδωκεν ὑπόστασιν. καὶ ἐπιφέρει τὸν Ὁριγένη πάλιν κακῶς λέγων τοῖς τε ὑπ' αὐτοῦ ὀρθῶς γραφεῖσιν ἀντιλέγων ἐν τούτοις ὅτι τὰ τοιαῦτα γράφων Ὁριγένης ἰδίῳ ἐχρήτο δόγμασιν, δηλὸν ἀφ' ὧν καὶ τὰ ἑαυτοῦ ἀνατρέπει πολλάκις. ἐν γοῦν ἑτέρῳ χωρίῳ ἄτινα περὶ θεοῦ λέγει, ἀκόλουθόν ἐστιν ὑπο1.4.22 μνησαι. γράφει δὲ οὕτως· 20οῦ γὰρ ὁ θεὸς πατὴρ εἶναι ἤρξατο κωλυόμενος, ὡς οἱ γινόμενοι πατέρες ἄνθρωποι, ὑπὸ τοῦ μὴ δύνασθαι πω πατέρες εἶναι. εἰ γὰρ αἰεὶ τέλειος ὁ θεός, καὶ πάρεστιν αὐτῷ δύναμις τοῦ πατέρα αὐτὸν εἶναι, καὶ καλὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα τοιοῦτου υἱοῦ, τί ἀναβάλλεται καὶ τοῦ καλοῦ ἑαυτὸν στερίσκει καί, ὡς ἔστιν εἰπεῖν, ἐξ οὗ δύναται πατὴρ εἶναι, οὐ γίνεται πατήρ; τὸ αὐτὸ μέντοιγε καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος λεκτέον20. 1.4.23 πῶς οὖν Ὁριγένους καὶ τοῦτο γράψαντος, ὁ μακάριος κατ' αὐτὸν Παυλῖνος τοῦτο μὲν ἀποκρύψασθαι οὐκ ἀκίνδυνον ἐνόμισεν, χρήσασθαι δὲ εἰς κατασκευὴν τῶν ἑαυτῷ δοκούντων τοῖς ἐναντίοις, ὧν οὐδὲ αὐτὸν ἂν Ὁριγένη εἴποιμι τὸν λόγον ἀποδοῦναι δυνατὸν εἶναι; ἐν τούτοις ὁ Μάρκελλος ἐναντία φάναι αὐτῷ τὸν Ὁριγένη εἰπὼν κατεψεύσατο, μὴ δυναθεῖς συνεῖναι, ὡς διὰ μὲν τῆς προτέρας παραθέσεως τὸ ἀσώματον καὶ ἀπαθὲς τοῦ πατρὸς ἐδήλου, διὰ δὲ τῆς δευτέρας τὸ μὴ χρόνῳ πρὸ πάντων δὲ αἰώνων τὸν υἱὸν γεγεννηκέ1.4.24 ναί. αὐθις δὲ μεθ' ἕτερα περὶ τοῦ Ὁριγένους ὁ αὐτὸς ταῦτα γράφει καίτοι εἰ δεῖ τάληθες περὶ Ὁριγένους εἰπεῖν, τοῦτο προσ ἡκεῖ λέγειν, ὅτι ἄρτι τῶν κατὰ φιλοσοφίαν ἀποστάς μαθημάτων, καὶ τοῖς θείοις ὁμιλῆσαι προελόμενος λόγοις πρὸ τῆς ἀκριβοῦς τῶν γραφῶν καταλήψεως, διὰ τὸ πολὺ καὶ φιλότιμον τῆς ἕξωθεν παιδείσεως θάττον τοῦ δέοντος ἀρξάμενος ὑπογράφειν ὑπὸ τῶν τῆς φιλοσοφίας παρήχθη λόγων, καὶ τινα δι' αὐτοὺς οὐ καλῶς γέγραφεν. δηλὸν δέ· ἔτι γὰρ τῶν Πλάτωνος μεμνημένος δογμάτων, 1.4.25 καὶ τῆς τῶν ἀρχῶν παρ' αὐτῷ διαφορᾶς, ΠΕΡΙ ΑΡΧΩΝ γέγραφεν βιβλίον, καὶ ταύτην τῷ συγγράμματι τὴν ἐπιγραφὴν ἔθετο. δεῖγμα δὲ τούτου μέγιστον τὸ μηδὲ ἄλλοθεν ποθεν τὴν ἀρχὴν τῶν λέξεων αὐτὸν ἢ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ βιβλίου ποιήσασθαι, ἀλλ' ἀπὸ τῶν Πλάτωνι λεχθέντων ῥημάτων· γέγραφεν γὰρ ἀρχόμενος οὕτως· 1.4.26 20οὶ πεπιστευκότες καὶ πεπεισμένοι20, τοῦτο τὸ ῥητὸν οὕτως εἰρημένον εὔροις ἂν ἐν τῷ Γοργία Πλάτωνος. οὐτ' εἰ ἐφέρετο, ἦνεγκεν ἂν διαβολὴν Ὁριγένει φάντι· 20οὶ πεπιστευκότες ἢ καὶ πεπεισμένοι20, καὶ συνάψαντι ἐξῆς· 20τὴν χάριν καὶ τὴν ἀλήθειαν «διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ» γεγονέναι καὶ Χριστὸν εἶναι τὴν ἀλήθειαν κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπ' αὐτοῦ· «ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια»20. ποία γὰρ πρὸς ταῦτα κοινωνία γένοιτ' 1.4.27 ἂν ποτε Πλάτωνι; οὐδὲν Πλάτωνος ΠΕΡΙ ΑΡΧΩΝ μνημονεύεται βιβλίον, οὐδὲ Ὁριγένης ὁμοίως περὶ ἀρχῶν ἐδόξασεν Πλάτωνι, ὁ μίαν μόνην τὴν ἀγένητον καὶ ἀναρχον καὶ ἐπέκεινα τῶν ὄλων εἰδὼς ἀρχὴν, ταύτην τε εἶναι πατέρα ἑνὸς μονογενοῦς υἱοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν. ὁ δὲ καὶ ἐν τούτοις Ὁριγένους καταψευδόμενος μεθ' ἕτερα 1.4.28 προστίθησι λέγων Ἀστερίου γὰρ εἰρηκότος 20πρὸ τῶν αἰώνων γεγενῆσθαι τὸν λόγον20, αὐτὸ τὸ ῥητὸν αὐτὸν ἐλέγχει ψευδόμενον· ὥστε μὴ μόνον αὐτὸν τοῦ πράγματος, ἀλλὰ καὶ τοῦ γράμματος διαμαρτεῖν. εἰ γὰρ «πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέν με» φησὶν ἡ Παροιμία, πῶς αὐτὸς 20γεγενῆσθαι αὐτὸν πρὸ τῶν αἰώνων20 ἔφη; ἕτερον γὰρ πρὸ τοῦ αἰῶνος τεθεμελιώσθαι αὐτόν, καὶ ἕτερον πρὸ τῶν αἰώνων γεγενῆσθαι. 1.4.29 ταῦτα εἰπὼν καὶ προσθεῖς ἕτερα εἰς ἀνατροπὴν τοῦ πρὸ τῶν αἰώνων γεγενῆσθαι τὸν υἱόν, ἐπιλέγει αὐτοῖς ῥήμασιν ἀξιῶ δὲ τοὺς ἐντυγχάνοντας τῶν ἁγίων, ὡσπερὶ σπέρματα καὶ ἀρχὰς τῆσδε τῆς ἐξηγήσεως ἀληθῶς εἰληφότας, πλείονας ἀποδείξεις προσθεῖναι τοῖς εἰρημένοις, ὥστε ἔτι μᾶλλον τὰς τῶν περὶ τὴν πίστιν διαστρεφόντων ἐλέγχεσθαι προαιρέσεις. ὄντως γὰρ θεὸν τὸν γεννήσαντα αὐτοὺς «ἐγκατέλιπον, καὶ

ἔωρξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους». 1.4.30 τοιαῦτα καὶ διὰ τούτων λοιδορησάμενος ἐξῆς πειράται δεικνύνασι ὅτι μηδὲ εἰκὼν τοῦ θεοῦ ἐστὶν ὁ υἱός, λέγων οὕτως ἀκόλουθον ἡγοῦμαι βραχέα καὶ περὶ τῆς εἰκόνας εἰπεῖν. γέγραφε γάρ· 20ἄλλος δὲ ἐστὶν ὁ ἐξ αὐτοῦ γεννηθεὶς, «ὅς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου»²⁰. εἰκόνας διὰ τοῦτο μέμνηται θεοῦ ἀοράτου Ἀστέριος, ἵνα τοσοῦτον τὸν θεὸν τοῦ λόγου διαφέρειν διδάξῃ, ὅσον καὶ ἄνθρωπος τῆς ἑαυτοῦ εἰκόνας διαφέρειν δοκεῖ. 1.4.31 καὶ μεταξύ τινα εἰπὼν ἐπιφέρει οὐκοῦν πρόδηλον, ὅτι πρὸ τῆς τοῦ ἡμετέρου σώματος ἀναλήψεως ὁ λόγος καθ' ἑαυτὸν οὐκ ἦν εἰκὼν τοῦ ἀοράτου θεοῦ. τὴν γὰρ εἰκόνα ὀραῖσθαι προσήκει, ἵνα διὰ τῆς εἰκόνας τὸ τέως μὴ ὀρώμενον ὀραῖσθαι δύνηται. καὶ ἐπιλέγει πῶς οὖν 20εἰκόνα τοῦ ἀοράτου θεοῦ²⁰ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον Ἀστέριος εἶναι γέγραφε; αἱ γὰρ εἰκόνες τούτων ὧν εἰσὶν εἰκόνες καὶ ἀπόντων δεικτικαί εἰσιν, ὥστε καὶ τὸν ἀπόντα δι' 1.4.32 αὐτῶν φαίνεσθαι δοκεῖν. εἰ δὲ τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου ὄντος ἀόρατον εἶναι καὶ τὸν λόγον συμβαίνει, πῶς 20εἰκὼν τοῦ ἀοράτου θεοῦ²⁰ ὁ λόγος καθ' ἑαυτὸν εἶναι δύναται, καὶ αὐτὸς ἀόρατος ὧν; καὶ προῖων αὐθις λοιδορεῖ, λέγων οὕτως πῶς οὖν οἱ «πλήρεις δόλου καὶ ῥαδιουργίας», ἀποστολικῶς εἰπεῖν, μεταφέρουσιν τὸ ῥητὸν εἰς 20τὴν πρώτην αὐτοῦ²⁰, ὡς οἴονται, 20κτίσιν²⁰, καὶ ταῦτα τοῦ Δαυὶδ περὶ τῆς κατὰ σάρκα αὐτοῦ γενέσεως σαφῶς εἰρηκότος; 1.4.33 καὶ μεταξύ τούτων μακρὸν κατατείνας λόγον ἐπιφέρει τί οὖν πρὸς ταῦτα λέξεις; οὐ γὰρ οἶμαι αὐτὸν ἔχειν τι περὶ τούτου λέγειν. οὐδὲ γὰρ σαφῶς αὐτὸν καὶ ἀπαρακαλύπτως ἡγοῦμαι καὶ πρὸς ἑτέρους ὁμολογῆσαι ἄν, ὅπερ αὐτὸς ἐν τῇ ἑαυτοῦ κρύπτει διανοίᾳ, ὡς ἔστιν σαφῶς ἀφ' ὧν γέγραφε μανθάνειν. 20ἄλλος μὲν γάρ²⁰, φησὶν, 20ἐστὶν ὁ πατὴρ ὁ γεννήσας ἐξ αὐτοῦ τὸν μονογενῆ λόγον καὶ πρωτότοκον ἀπάσης κτίσεως, μόνος μόνον, τέλειος τέλειον, βασιλεὺς βασιλέα, κύριος κύριον, θεὸς θεόν, οὐσίας τε καὶ βουλῆς καὶ δόξης καὶ δυνάμεως ἀπαράλλακτον εἰκόνα.²⁰ ταῦτα τὰ ῥητὰ σαφῶς τὴν 1.4.34 φαύλην αὐτοῦ περὶ θεότητος ἐλέγχει δόξαν. πῶς γὰρ ὁ κύριος γεννηθεὶς καὶ ὁ θεός, ὡς αὐτὸς προλαβὼν ἔφη, δύναται εἰκὼν θεοῦ εἶναι; ἕτερον γὰρ εἰκὼν θεοῦ, καὶ ἕτερον θεός. ὥστε εἰ μὲν εἰκὼν, οὐ κύριος οὐδὲ θεός, ἀλλ' εἰκὼν κυρίου καὶ θεοῦ· εἰ δὲ κύριος ὄντως καὶ θεός, οὐκέτι ὁ κύριος καὶ ὁ θεός εἰκὼν κυρίου καὶ θεοῦ εἶναι δύναται. 1.4.35 καὶ ταῦτα σφόδρα ἀβλεπτῶν εἴρηκεν, οὐκ ἐννοήσας ὡς καὶ ὁ υἱὸς δύναται ἔμψυχός ποτε εἰκὼν τοῦ ἰδίου πατρὸς λεχθῆναι, ἐπειδὴν ἡ τῷ πατρὶ ὁμοιότατος. τοῦτο γοῦν καὶ ἡ γραφή διδάσκει ἢ λέγουσα «ἔζησεν δὲ Ἀδὰμ τριάκοντα καὶ διακόσια ἔτη, καὶ ἐγέννησεν κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ· 1.4.36 καὶ ἐπωνόμασεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σῆθ». καὶ περὶ τῆς θεότητος δὲ τοῦ υἱοῦ ὁ ἀπόστολος διδάσκει λέγων «ὅς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν», καὶ πάλιν «ὅς ὧν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως». καὶ ἐν ἑτέροις δὲ εἴρηται «ἀπαύγασμα γὰρ ἐστὶν φωτὸς ἀδίδου, καὶ ἔσοπτρον ἀκηλίδωτον τῆς τοῦ θεοῦ ἐνεργείας, καὶ εἰκὼν 1.4.37 τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ». αὐθις δὲ ὁ ἀπόστολος «ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος» λέγων, δηλὸς ἐστὶν οὐ τὴν 1.4.38 σάρκα εἰρησθαι διδάσκων τὴν εἰκόνα εἶναι τοῦ θεοῦ. μεταβὰς δὲ αὐθις Μάρκελλος ἐπὶ τοὺς ἐπισκόπους ὧδε γράφει ἰδοὺ γὰρ τὸ κατὰ Ἀστέριον ἡμᾶς οὐ τοσοῦτον λυπεῖ, εἰ τοιαῦτα προήχθη γράφειν, ἀλλ' ὅτι καὶ τινες τῶν προεστάναι δοκούντων τῆς ἐκκλησίας, τῆς μὲν ἀποστολικῆς ἐπιλαθόμενοι παρὰ δόσεως, τὰ δὲ ἔξωθεν τῶν θείων προτιμήσαντες τοιαῦτά τινα γράψαι τε καὶ διδάξαι ἐτόλμησαν, ἃ οὐδὲν ἔλαττον τῆς τῶν προειρημένων ἔχεται πλάνης. 1.4.39 καὶ μεθ' ἕτερα ἐπιλέγει ἐντυχὼν γὰρ Ναρκίσσου τοῦ Νερωνιάδος προεστῶτος ἐπιστολῇ, ἣν γέγραφε πρὸς

Χριστόν τινα καὶ Εὐφρόνιον καὶ Εὐσέβιον, 20ὼς Ὅσιου τοῦ ἐπισκόπου ἐρωτήσαντος αὐτόν, εἰ, ὡσπερ Εὐσέβιος ὁ τῆς Παλαιστίνης δύο οὐσίας εἶναι φησιν, οὕτως καὶ αὐτὸς λέγοι²⁰, ἔγνω αὐτὸν ἀπὸ τῶν γρα φέντων 20τρεις εἶναι πιστεύειν οὐσίας²⁰ ἀποκρινόμενον. ταῦτ' εἰπὼν ἀπὸ τοῦ Ναρκίσσου ἐπὶ τὸν Εὐσέβιον μεταβαίνει, κατῆ1.4.40 γορῶν ὅτι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ θεὸν εἶναι ὁμολογεῖ. γράφει δὲ καὶ περὶ αὐτοῦ ταῦτα διελεῖν γὰρ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ τολμήσας καὶ 20ἕτερον θεὸν²⁰ τὸν λόγον ὀνομάσαι, 20οὐσία τε καὶ δυνάμει διεστῶτα τοῦ πατρός²⁰, εἰς ὅσην βλασφημίαν ἐκπέπτωκεν ἔνεστιν σαφῶς ἀπ' 1.4.41 αὐτῶν τῶν ὑπ' αὐτοῦ γραφέντων ῥητῶν ῥαδίως μανθάνειν. γέ γραφεν δ' αὐταῖς λέξεσιν οὕτως· 20οὐ δῆπου δὲ ἡ εἰκὼν καὶ τὸ οὐ ἔστιν ἡ εἰκὼν ἔν καὶ ταύτῳ ἐπινοεῖται, ἀλλὰ δύο μὲν οὐσίαι καὶ δύο πράγματα καὶ δύο δυνάμεις, ὡς καὶ τοσαῦται προσηγορίαι²⁰. καὶ ταῦτα ὡς καλῶς διαβάλλων προστίθησιν λέγων πῶς οὖν οὐ τὴν αὐτὴν οὗτοι τοῖς ἔξωθεν κακίστην ὁδὸν τραπέντες τὰ αὐτὰ διδάξει τε καὶ γράψαι προὔθεντο, τοῦ μὲν Εὐσεβίου Οὐαλεντίνω τε καὶ Ἑρμῆ ὁμοίως εἰρηκότος, τοῦ δὲ Ναρκίσσου Μαρκίωνι τε καὶ Πλάτωνι; 1.4.42 εἴθ' ἐξῆς μακρὰν καὶ ἀδόλεσχον ἀπεραντολογία ἐπιφέρει, φάσκων ἐξ ἀκοῆς μεμαθηκέναι τὸν Εὐσέβιον ὠμιληκέναι τινὰ ἐν Λαοδικείᾳ ποτὲ γενόμενον, καὶ περὶ ὧν οὐκ ἠπίστατο ὡς ἐξ ἀκοῆς μαθὼν γράφει, καὶ ἐπισυνάπτει λέγων δέον τὰναντία μετὰ δακρῶν τε καὶ πένθους πρὸς κύριον βοᾶν «ἡμάρτομεν, ἡσεβήσαμεν, ἠνομήσαμεν», καὶ τὸ πονηρὸν ἐνωπιὸν σου ἐποιήσαμεν, καὶ νῦν μεταγνόντες τῆς παρά σου 1.4.43 τυχεῖν ἀξιούμεν φιλανθρωπίας. ταῦθ' ἠρμωσεν αὐτῷ, ταῦτα συνέφερον λέγειν διὰ τὴν ἄμετρον τοῦ θεοῦ χρηστότητα καὶ φιλανθρωπία. καίτοι ἀκόλουθον ἦν τὸν μετὰ φιλανθρωπίας καὶ δικαιοσύνης ἐπιμελούμενον θεὸν ἀντειπεῖν λέγοντα «εἰ ἐχθρὸς ὠνείδισέν μέ, ὑπήνεγκα ἄν, καὶ εἰ ὁ μισῶν με ἐπ' ἐμὲ ἐμεγαλο ρημόνησεν, ἐκρύβην ἄν ἀπ' αὐτοῦ. σὺ δέ, ἄνθρωπε ἰσόψυχε, ἡγεμῶν μου καὶ γνῶστά μου· ὃς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐγλύκανάς μοι ἐδέσματα, 1.4.44 ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ ἐπορεύθημεν ἐν ὁμονοίᾳ». ὅτι γὰρ σύνεστιν ἡμῖν τοῖς αὐτοῦ λειτουργοῖς ἴσμεν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ ῥήσεως, «ἰδοὺ» γὰρ «ἔσομαι μεθ' ὑμῶν» ἔφη «πάσας τὰς ἡμέρας» τῆς ζωῆς ὑμῶν «ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος». εἶτα ἀκολουθῶς πάντως που καὶ τὰ ἐπόμενα τοῖς προάγουσιν ἐπήγαγεν ἄν ῥητά, «ἐλθέτω θάνατος ἐπ' αὐτούς, καὶ καταβήτωσαν εἰς ἄδου ζῶντες· ὅτι πο νηρία ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν». τοὺς γὰρ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀσεβείας ὄντας νεκροὺς ὑπὸ τοῦ ἄδου καταπίνεσθαι φησιν ἡ γραφή· νεκροὶ γάρ, καὶ ζῆν δοκοῦντες, ἐτύγχανον ὄντες. 1.4.45 καὶ πάλιν ἐξῆς τούτοις αἰτιᾶται τὸν Εὐσέβιον, ὡς ἐν τῷ διεῖναι τὴν Ἀγκύραν τότε ὠμιληκότα ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, ἄπερ φησὶν ἐξ ἀκοῆς μεμαθηκέναι. ἐφ' οἷς ἀγανακτῶν τοιαῦτα γράφει ἄλλ' ὁ μὲν ἀπόστολος τοιαῦτα περὶ τῆς Γαλατῶν πίσ τewe γράφει· Εὐσέβιος δὲ μεταφέρων τὴν ἀποστολικὴν ἔννοιαν, δι' ἣν τοῦθ' ὁ ἀπόστολος τῆς προειρημένης αἰτίας ἔνεκα, «τέκνα μου» εἶπεν «οὐς πάλιν ὠδίνω ἄχρις οὗ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν», καθήψατο Γαλατῶν 20ὼς μὴ ὀρθὴν ἐχόντων περὶ θεοῦ δόξαν²⁰. 1.4.46 ὠδινεν γὰρ ἀληθῶς δριμεῖάν τινα καὶ πικρὰν ὠδίνα, ὅτι ἠπίστατο Γαλάτας περὶ θεοσεβείας μὴ ὡσπερ ἐκεῖνος δοξάζοντας, μηδὲ 20δύο οὐσίας τε καὶ πράγματα καὶ δυνάμεις καὶ θεοὺς²⁰ λέγοντας. τήρει δὲ ταῦτα ὅπως διαλοιδορεῖται πικρῶς τῷ μηδὲν εἰρηκότι πλεῖον, ὡς αὐτὸς γράφει, ἢ τὸ ἀποστολικὸν ῥητόν. καὶ νῦν 20δύο μὲν θεοὺς λέγειν²⁰ τὸν Εὐσέβιον ὁμολογεῖ, ὡς ἂν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ θεολογοῦντα σὺν τῷ πατρί· προῖων δ' ἐν τοῖς ἐξῆς, ὡσπερ ἐπιλελησμένος ὧν ἐνταῦθα κατηγορήκεν, τὸν αὐτὸν πειράται διαβάλλειν 20ὼς ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν εἶναι²⁰ λέγοντα. 1.4.47 ἐξῆς δὲ τοῖς προκειμένοις ἐπισυνάπτει πολλὴν τινα καὶ μακρὰν φλυαρίαν, τὰ τε ὄντα τὰ τε μὴ ὄντα ἑαυτῷ συνείρων, μονονουχὶ κατὰ τοὺς φήσαντας «τὰ χεῖλη ἡμῶν παρ' ἡμῶν

ἐστιν· τίς ἡμῶν κύριός 1.4.48 ἐστιν»; δι' ὧν δείκνυται, καθὼς ἀρχόμενος ἔφην τοῦ συγγράμματος, ἐξ ὑπερβαλλούσης ἔχθρας τε καὶ μισαδελφίας ἐπιπηδήσας τῇ γραφῇ. μεταβάς δ' ἐκ τούτων Ἀστέριον αὐθις τραγωδεῖ, μακρὰν ἀποτείνων καὶ περὶ αὐτοῦ διήγησιν, ὅπως τε ἀποδημεῖ, καὶ ποῖ καὶ πότε καὶ πρὸς τίνας. καὶ τούτου δὲ ἀφέμενος αὐθις ἐπὶ τὸν τοῦ θεοῦ ἄνδρα Παυλῖνον τρέπεται, ταῦτα γράφων αὐτοῖς ῥήμασι 1.4.49 τούτοις δὲ τοῖς ῥητοῖς καὶ ὁ τούτου πατὴρ πειθόμενος Παυλῖνος, ταῦτα λέγειν τε καὶ γράφειν οὐκ ὀκνεῖ, ποτὲ μὲν 20δεῦ τερὸν θεὸν 20 λέγων τὸν Χριστὸν 20 καὶ τοῦτον ἀνθρωπικώτερον γεγενῆσθαι θεόν 20, ποτὲ δὲ 20κτίσμα αὐτὸν εἶναι 20 διορίζομενος, ὅτι δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, καὶ πρὸς ἡμᾶς ποτε, τὴν Ἀγκύραν διῶν, 20κτίσμα εἶναι τὸν Χριστὸν ἔφασκεν 20. 1.4.50 καὶ πάλιν μυθολογῶν διειλέχθαι τῷ Παυλίνῳ φησίν. ἔπειτα διαβάλλει τὸν μακάριον 20ὡς θεοὺς πολλοὺς εἰρηκότα 20, καὶ καταλιπὼν τὸν Παυλῖνον πάλιν τῷ Εὐσεβίῳ σχολάζει φάσκων οὕτω δὲ καὶ Εὐσέβιος ὁ τῆς Καισαρείας γέγραφε καὶ αὐτὸς τὴν αὐτὴν ἔχων Παυλίνῳ τε καὶ τοῖς ἔξωθεν περὶ θεῶν 1.4.51 δόξαν. γέγραφε γὰρ οὐχ ὡς ὄντος μόνου θεοῦ, 20ἀλλ' ἐνὸς 1.4.51 ὄντος τοῦ μόνου ἀληθινοῦ θεοῦ 20. ὅθεν τοίνυν μαθὼν καὶ ὁ Ἀστερίου πατὴρ Παυλῖνος 20νεωτέρους θεοὺς εἶναι 20 ᾤετο. καὶ ἐν τούτοις δὲ ὡς θεῶν δόξας εἰσάγοντας αἰτιαῖται, ἀρνούμενος αὐτὸς τὴν θεότητα τοῦ υἱοῦ. καὶ παραθέμενος τὴν Εὐσεβίου λέξιν οὐ συνίησιν ὡς οὐκ ἦν αὐτοῦ ἢ τὸν πατέρα 20μόνον ἀλλ' 1.4.52 θινὸν θεὸν 20 διδάσκουσα φωνή, τοῦ δὲ σωτῆρος ἡμῶν τοῦ εἰρηκότος «ἵνα γινώσκωσιν σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν». καὶ μεθ' ἕτερα προστίθησιν λέγων ἐπεὶ πόθεν ἡμῖν ἐκ τῶν θείων δυνήσονται δεῖξαι ῥητῶν, ὅτι 20εἷς μὲν ἀγέννητος, εἷς δὲ γεννητὸς 20 οὕτως, ὡς αὐτοὶ γεγενῆσθαι αὐτὸν πεπιστεύκασιν, οὔτε προφητῶν οὔτε εὐαγγελιστῶν ἢ ἀποστόλων τοῦτ' εἰρηκότων; 1.4.53 εἶθ', ὡς περ ἐν ἄθλοις ἀπογραψάμενος ὁμοῦ πρὸς ἅπαντας διαπληκτίσασθαι, μεταβαίνει ἐπὶ τὸν Νάρκισσον καὶ φησιν ὥστε κἂν ἐκεῖνό τις λέγῃ, κατασκευάζων 20πρῶτον εἶναι θεὸν καὶ δευτέρον 20, ὡς Νάρκισσος αὐταῖς λέξεσιν γέγραφε 1.4.54 οὐδὲ γὰρ συγχωρεῖ ὁ λέγων «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν», ὅτι μὲν αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ δύο εἰσίν, αὐτοῦ τοῦ κυρίου μαρτυροῦντος καὶ τῶν ἁγίων γραφῶν ἐκ μέρους ἠκούσαμεν. εἰ τοίνυν Νάρκισσος διὰ τοῦτο διαιρεῖν δυνάμει τὸν λόγον τοῦ πατρὸς ἐθέλοι, γνῶτω ὅτι ὁ γράψας προφήτης ὡς τοῦ θεοῦ εἰρηκότος «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν», αὐτὸς γέγραφε «καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον». 1.4.55 καὶ μεταβάς ἀπὸ Ναρκίσσου ἐπὶ τὸν Ἀστέριον ταῦτα γράφει ἐν γὰρ εἶναι καὶ ταῦτον Ἀστέριος κατὰ τοῦτο ἀπεφήνατο μόνον τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, καθ' ὃ ἐν πᾶσιν συμφωνοῦσιν. οὕτω γὰρ ἔφη· 20καὶ διὰ τὴν ἐν πᾶσιν λόγοις τε καὶ ἔργοις ἀκριβῆ συμφωνίαν «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἑσμεν» 20. καὶ πάλιν τοῦ Εὐσεβίου καθάπτεται λέγων ἄνθρωπον γὰρ τὸν σωτῆρα εἶναι βούλονται· δῆλον δὲ ἀφ' ὧν πανούργως τὰ τοῦ ἀποστόλου ῥητὰ Εὐσέβιος πρὸς τὸ 1.4.56 ἑαυτοῦ μετήνεγκεν βούλημα. ὡς γὰρ ἐκ παλαιᾶς τινος ὠδίνος μεγίστην ἀποκουῆσαι βουλόμενος βλασφημίαν, «ἐξέχεεν ἀπὸ τοῦ ἰδίου θησαυροῦ» κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ῥῆσιν «τὸ πονηρόν». 1.4.57 ἄνθρωπον γὰρ μόνον τὸν σωτῆρα δεῖξαι βουλόμενος, ὡς μέγιστον ἡμῖν ἀπόρητον τοῦ ἀποστόλου ἀνακαλύπτων μυστήριον, οὕτως ἔφη· 20διὸ σαφέστατα καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος τὴν ἀπόρητον ἡμῖν καὶ μυστικὴν παραδιδούσ θεολογίαν βοᾷ καὶ κέκραγεν «εἷς ὁ θεός», εἶτα μετὰ τὸν ἕνα θεὸν φησιν «εἷς μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς». 1.4.58 εἰ τοίνυν ἄνθρωπον αὐτὸν εἶναί φησιν τῇ κατὰ σάρκα αὐτοῦ μόνῃ προσέχων οἰκονομία, πάντως κάκεῖνο συνομολογεῖ, τὸ μηδὲ ἔχειν ἐλπίδα ἐπ' αὐτόν. «ἐπικατάρατος» γὰρ «ἄνθρωπος» ὁ προφήτης Ἰερεμίας ἔφη «ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον». 1.4.59

ὄραξ ὅπως ἡ κακία τυφλώττει. τότε γοῦν αὐτὸς μαρτυρήσας θεὸν ὁμολογοῦντι τὸν υἱόν, μεμφάμενός τε ἐπὶ τούτῳ 20ὡς θεὸν οὐσία καὶ δυνάμει ὑφ'εστῶτα τὸν τοῦ θεοῦ λόγον²⁰ εἰσάγοντι, νῦν τὸν αὐτὸν συκοφαντεῖ ὡς ψιλὸν ἄνθρωπον λέγοντα εἶναι τὸν Χριστὸν, προφανῶς καταψευδόμενος ἔν τε οἷς εἴρηκεν καὶ ἐν οἷς ἐξῆς ἐπάγει αὐθις περὶ αὐτοῦ λέγων ἀλλ' ὁ προειρημένος, βραχέα τῶν ἀγίων προφητῶν φροντίσας, ὡς 20ἀπόρρητόν τινα καὶ λανθάνουσαν τοῦ ἀποσ τόλου θεολογίαν ἐξηγούμενος, «εἷς θεός» ἔφη «εἷς καὶ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς»²⁰. 1.4.60 καὶ ὁ ταῦτα γράψας καὶ σφόδρα ἐπὶ τῷ μεμνησθαι τῶν γραφῶν μεγαλαυχῶν οὐκ ἐνενόησεν ὅτι ὁ τοῦτο γράψας ἀγιώτατος ἀπόστολος κάκεῖνο γέγραπεν «ὅς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἐκένωσεν ἑαυτόν, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γενόμενος καὶ σχή¹.4.61 ματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος». ὄραξ ὅπως ὡσπερ προῖδὼν τῷ πνεύματι τὴν τούτων κακουργίαν ὁ ἱερὸς ἀπόστολος οὕτως ἐν ἑτέρῳ μέρει τὸ «ὡς ἄνθρωπος» ἔγραψεν καὶ «ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γενόμενος», ἵνα παύσῃ αὐτῶν τὴν τοσαύτην βλασφημίαν. καὶ μεθ' ἕτερα τὸν αὐτὸν συκοφαντεῖ ὧδέ πως πῶς οὖν τούτοις μὴ προσσχῶν Εὐσέβιος 20μόνον ἄν¹.4.62 θρωπον τὸν σωτήρα εἶναι²⁰ βούλεται; οὐ φανερώς μὲν τοῦτο λέγειν τολμῶν, τοῦτο δὲ βουλόμενος ὑπὸ τῶν ἰδίων ἐλέγχεται ῥήσεων. καὶ ὁ ταῦτα εἰπὼν τὸν αὐτὸν κατεμέμφετο ὡς θεὸν ἀναγορεύοντα τὸν υἱόν, γράφων οὕτως διελεῖν γὰρ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ τολμήσας, καὶ 20ἕτερον θεὸν τὸν λόγον²⁰ ὀνομάσας, 20οὐσία τε καὶ δυνάμει διεστῶτα τοῦ πατρός²⁰, εἰς ὅσῃν βλασφημίαν ἐκπέπτωκεν. 1.4.63 τοσαῦτα καὶ τούτων ἔτι μακρῶ πλείονα, οὐ κατὰ μόνων τῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς ὑγιοῦς καὶ ἐκκλησιαστικῆς πίστεως ἐκθέμενος Μάρκελλος, δηλὸς ἂν εἴη ὁποίας αὐτὸς ὑπῆρχεν προαιρέσεως. ὅτι δ' οὐδὲν τῆς ἀληθείας ἔμελεν τῷ ἀνδρὶ, μάθοις ἂν αὐταῖς ἐντυχῶν ταῖς τῶν ἐπισκόπων ἐπιστολαῖς, ἐν αἷς εὐρήσεις αὐτὸν τὸ μὲν πᾶν σῶμα τῆς διανοίας τῶν λέξεων ἀκρωτηριάζοντα καὶ τὸν μὲν πάντα εἰρμὸν ἀποκρύπτοντα, ῥηματίων δὲ ἀντιλαμβανόμενον 1.4.64 καὶ τούτων κακούργως ποιούμενον τὴν διαβολήν. αὐτίκα γοῦν συκοφαντεῖ τὸν Εὐσέβιον ἐκ τοῦ προφανοῦς, ὡς ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν εἰρηκότα, ἐπειδὴ τῆς ἀποστολικῆς φωνῆς ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἐπιστολῇ τὴν παράθεσιν πεποίηται, δι' ἧς αὐτὸς εἶπεν ὁ ἀπόστολος «εἷς γὰρ ὁ θεός, εἷς καὶ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος 1.4.65 Χριστὸς Ἰησοῦς». ταύτην μὲν οὖν τὴν ἀποστολικὴν λέξιν ὡσανεὶ Εὐσεβίου οὔσαν, διαβέβληκεν μὴ συνιεὶς ὁ σοφώτατος ὅτι τὸν ἀπόστολον διέβαλλεν· τὰς δ' αὐτοῦ φωνὰς τὰς ἐν τῇ αὐτῇ φερομένας ἐπιστολῇ, τὰς τε ἐν τοῖς λοιποῖς αὐτοῦ συγγράμμασιν τοῖς εἰς τὰς θείας γραφὰς πεπονημένοις, ἃ δὴ κατὰ πάντα τόπον διαδέδοται, 1.4.66 σιωπῇ παραδέδωκεν, κρύψας τῇ σιωπῇ ἃ μὴ ἦν συκοφαντεῖν. τὸ ὅμοιον δ' ἂν εὔροι τις αὐτὸν πεποιηκότα καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ὧν διαβέβληκεν γραμμάτων. ἃ δὴ, λόγου συμμετρίας φειδόμενοι, τοῖς ἐθέλουσιν τὴν τούτων ἀκριβῆ ποιεῖσθαι διάγνωσιν παραχωρήσομεν, σπεύδοντες αὐτοὶ τὴν αὐτοῦ Μαρκέλλου περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ξενοφωνίαν ἤδη λοιπὸν ἀποκαλύψαι, ὡς ἂν φανερόν γένοιτο τοῖς πᾶσιν ὅπως αὐτὸς ἐφρόνει περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. 2.τ.1 Β' α' ὅπως Μάρκελλος μήτε εἶναι μήτε προϋπάρχειν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ πρὸ τῆς ἐκ παρθένου γεννήσεως ἐδόξαζεν. β' ὅπως Μάρκελλος ἐφρόνει περὶ τοῦ ἐν τῷ θεῷ λόγου. γ' ὅπως ἐφρόνει Μάρκελλος περὶ τῆς σαρκὸς ἧς ἀνείληφεν ὁ λόγος. δ' ὁποῖον Μάρκελλος ἐπάγει τέλος τῇ τοῦ Χριστοῦ βασιλείᾳ καὶ τῇ σαρκὶ ἧ ἀνείληφεν. 2.1.1 Τὴν τοῦ Γαλάτου πίστιν ἢ καὶ μᾶλλον τὴν ἀπιστίαν τὴν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καιρὸς ἤδη καλεῖ μετὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ διαβληθέντων εἰς φῶς ἀγαγεῖν, καὶ τὴν χρόνοις μακροῖς ἐνδομυχήσασαν τῷ ἀνδρὶ κακοδοξίαν βραχὺ περιελθόντας τοῦ τῆς

ἐπιστολῆς προσχήματος ἀπογυμνώσαι, δεῖξαι τε τοῖς πᾶσιν διὰ τῆς τῶν αὐτοῦ φωνῶν μαρτυρίας οἷός τις ὢν τῆς Χριστοῦ καθηγεῖτο ἐκκλησίας ἄνθρωπος, μήτε εἶναι μήτε προῦφεστάναι μήτε ὄλως πώποτε υἱὸν ὑπάρξει τῷ θεῷ πρὸ τοῦ τεχθῆναι διὰ τῆς παρθένου δοξάζων, αὐτὸ δὲ μόνον εἶναι λόγον φάσκων, συμφυᾶ τῷ θεῷ, ἀιδίως αὐτῷ συνόντα καὶ ἠνωμένον, οἷος ἂν εἴη καὶ ὁ ἐν ἀνθρώπῳ λόγος. 2.1.2 τούτῳ γὰρ αὐτὸς χρῆται τῷ παραδείγματι, λόγον εἶναι φήσας ἔνδον 2.1.2 ἐν αὐτῷ τῷ θεῷ, ποτὲ μὲν ἡσυχάζοντα, ποτὲ δὲ σημαντικῶς ἐνερ γοῦντα, μόνη τε ἐνεργεῖα προϊόντα τοῦ πατρὸς, ὡς ἂν καὶ ἡμεῖς τι προστάττοντες ἐν τῷ λέγειν τι καὶ λαλεῖν ἐνεργήσαιμεν. ὅτι δ' οὐκ ἂν τις οὕτω γε εἴποι υἱὸν εἶναι τὸν σημαντικὸν καὶ ἐνεργητικὸν λόγον παντί τῳ δῆλον. ὁ δὲ τοῦτο δοὺς ἐπὶ τοῦ θεοῦ, οὐκ οἶδ' ὅπως τὸν μὴ ὑφεστῶτα λόγον τὴν σάρκα ἀνειληφέναι καὶ ἐνεργῆσαι ἐν 2.1.3 αὐτῇ φησιν καὶ τότε Χριστὸν γενέσθαι καὶ Ἰησοῦν καὶ βασιλέα καὶ εἰκόνα τοῦ θεοῦ καὶ ἀγαπητὸν καὶ υἱὸν δεδοξασμένον, καὶ δὴ καὶ πρωτότοκον πάσης κτίσεως, μὴ ὄντα πρότερον, τότε γενέσθαι καίπερ οὐχ ὑφεστῶτα· τὸ δὲ παράδοξον τοῦ λόγου, ἄρξασθαί γε ἀπὸ τετρακοσίων οὐδὲ ὄλων ἐτῶν τούτων ἀπάντων καὶ πάλιν τούτων ἀθρόως παυθήσεσθαι μετὰ τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν, τοῦ μὲν λόγου ἐνουμένου τῷ θεῷ, ὡς μηδὲν ἕτερον εἶναι πλὴν τοῦ θεοῦ, τῆς δὲ σαρκὸς ἧς ἀνείληφεν ἐρήμου καταλειφθησομένης ὑπὸ τοῦ λόγου, ὡς μήτε τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τότε ὑφεστάναι, μήτε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ὃν ἀνείληφεν. 2.1.4 καὶ δὴ εἰς τοῦτο τέλους καταστρέφει, ὡσπερ κεκωφωμένος καὶ μήτε τοῦ ἀγγέλου Γαβριὴλ ἀκούων, εὐαγγελιζομένου τὴν θεοτόκον σαφῶς τε καὶ διαρρήδην περὶ τοῦ ἐξ αὐτῆς τεχθησομένου καὶ «ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα» προελευσομένου φάσκοντος «ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. οὗτος ἔσται μέγας καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται, καὶ δώσει αὐτῷ κύριος ὁ θεὸς τὸν θρόνον Δαυὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος», μήτε Δανιὴλ τοῦ μεγάλου προφήτου τὰς φωνὰς συνιείς, αὐτὰ ταῦτα ἐπισφραγιζομένου δι' ὧν ἐν θείῳ πνεύματι προεφώνει λέγων «καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἦν, καὶ ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασεν· καὶ ἔμπροσθεν 2.1.5 αὐτοῦ προσηνέχθη. καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία, καὶ πάντες οἱ λαοί, φυλαί, γλῶσσαι αὐτῷ δουλεύουσιν· ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος ἣτις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται». ἀλλ' οὐδὲ Ἡσαΐας αὐτὸν ἔπεισεν, περὶ τῆς ἀτελευτήτου βασιλείας τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ὧδε καὶ αὐτὸς θε2.1.6 σπίζων «ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλήs ἄγγελος, θαυμαστὸς σύμβουλος, θεὸς ἰσχυρὸς ἐξουσιαστήs, ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. ἄξω γὰρ εἰρήνην καὶ ὑγίειαν 2.1.7 αὐτῷ. μεγάλη ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος, ἐπὶ τὸν θρόνον Δαυὶδ καὶ ἐπὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, τοῦ κατορθῶσαι αὐτὴν καὶ ἀντιλαβέσθαι ἐν κρίματι καὶ ἐν δικαιοσύνῃ, ἀπὸ τοῦ νῦν 2.1.8 καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας». τούτοις γοῦν σύμφωνα ἦν καὶ ἄπερ ὁ Γαβριὴλ τὴν παρθένον εὐηγγελίζετο, «εἰς τοὺς αἰῶνας» βασιλεύσει τὸν ἐξ αὐτῆς λέγων «καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ» μὴ ἔσεσθαι τέλος. Μάρκελλος δὲ ὅπως τούτοις ἅπασιν ἐναντία γράφειν ἐτόλμα, μάθοις ἂν ἐκ τῶν αὐτοῦ φωνῶν, δι' ὧν ὁμοῦ τὴν θεότητα καὶ τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἠρνείτο καινότερον ἢ κατὰ πᾶσαν ἄθεον 2.1.9 αἴρεσιν. τῶν γὰρ ἑτεροδόξων οἱ μὲν μὴ προεῖναι μηδὲ προὑπάρχειν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ φάντες, ἀνθρωπον εἶναι αὐτὸν τοῖς λοιποῖς ὁμοιον ὑποθέμενοι ἐξ ἀνθρώπου, υἰοθεσίᾳ τετιμῆσθαι αὐτὸν ἔφασαν, καὶ τοῦτο δόντες ἀθάνατον καὶ ἀτελεύτητον αὐτῷ τιμὴν καὶ δόξαν καὶ βασιλείαν

αἰώνιον ὠμολογήκασιν· οἱ δὲ τὸν ἄνθρωπον ἀρνησάμενοι υἱὸν εἶναι θεοῦ θεὸν προόντα ὑπεστήσαντο. ἀλλ' οἱ μὲν τῆς ἐκκλησίας ἀλλότριοι μέχρι τοσοῦτου πλάνης ἦλθαν. ὁ δὲ τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ τοσοῦτοις καθηγησάμενος χρόνοις τὴν ὑπαρξίν ἀναιρεῖ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, τῷ τε αὐτοῦ λειτουργήσας θυσιαστηρίῳ ἑαυτὸν μὲν αἰώνιου καὶ ἀθανάτου ζωῆς τεύξεσθαι τάχα που πιστεύει, 2.1.10 τὸν δ' ἀρχιερέα ταύτης ἀποστερεῖ. ἔχομεν δὲ «ἀρχιερέα μέγαν» κατὰ τὸν ἀπόστολον «διεληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς, Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ», ὃν οὔτε προεῖναι οὔτε προὔφεσταναι τολμᾶ λέγειν, ἀλλὰ μηδὲ ἔσεσθαι μηδὲ τοῖς ἀγίοις τοῦ θεοῦ συνέσεσθαι κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἐπαγγελίαν τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας. τηνικαῦτα γὰρ τῶν ἀγίων ἀπάντων μεθεξόντων τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας ἐν ἀφθάρτοις καὶ ἀθανάτοις σώμασιν, μόνον τὸν Χριστὸν καὶ τὴν σάρκα ἦν ἀνεί2.1.11 ληφεν ἀποστερεῖ αὐτῆς. καὶ οὐ φρίττει τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀναστάσεως, τὸν τῆς αἰώνιου ζωῆς τοῖς πᾶσιν αἴτιον, ἐκπεσεῖσθαι τῆς βασιλείας οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς ἀποφαινόμενος· ὡσπερ ἂν εἴ τις ὀφθαλμοὺς μὲν δῶ, φῶς δὲ τὸ τῆς τούτων χορηγὸν ἐκλάμψεως ἀνέλοι. καὶ οὔτε ὁ τοσοῦτος τοῦ θεοῦ ἄγγελος Γαβριήλ οὔτε ὁ μέγας προφήτης Δανιήλ, περὶ οὗ ἐλέχθη «μὴ σὺ σοφώτερος εἶ τοῦ Δανιήλ;» οὔτε ὁ τοσοῦτος Ἡσαΐας οὔθ' ὁ λοιπὸς τῶν προφητῶν 2.1.12 χορὸς τοιαῦτα μὴ γράφειν μηδὲ φρονεῖν τὸν ἄνδρα ἔπεισαν, οὔτ' αὐτοὶ Ἰουδαῖοι, παρ' οἷς ὁ προσδοκώμενος εἰσέτι νῦν Χριστός, ὃν Ἠλειμμένον καλεῖν εἰώθασιν, ἀγήρω τὴν βασιλείαν καὶ ἀθάνατον ἔξειν ἐλπίζεται. ἀλλὰ καὶ τούτων γέγονε χεῖρων ὁ καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ὁμοῦ καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἀσεβῆσαι τολμήσας, ὃν οὐδ' αὐτὸς ὁ θεῖος ἀπόστολος κατεδυσώπησεν μὴ τοιαῦτα ἀσεβεῖν, ἀντικρυς λέγων «πιστὸς ὁ λόγος· εἰ γὰρ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν· εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν», καὶ κληρονόμους μὲν ἡμᾶς ἔσεσθαι τοῦ θεοῦ, οὐ μὴν δίχα Χριστοῦ, «κληρονόμοι» γὰρ 2.1.13 φησὶν «θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ τοῦ Χριστοῦ, εἴπερ συμπάσχομεν ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν». καὶ πάλιν «εἰ δὲ ἀπεθάνομεν» φησὶν «σὺν Χριστῷ, πιστεύομεν ὅτι καὶ συζήσομεν αὐτῷ, εἰδότες ὅτι Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν οὐκέτι ἀποθνήσκει· θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυ2.1.14 ριεύσει», καὶ αὐθις «τὸ δὲ χάρισμα τοῦ θεοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν». οὐκοῦν ἡ αἰώνιος ζωὴ οὐκ ἄλλως ἡμῖν πορισθήσεται ἢ «ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν»· καὶ ἡ ἐλπίς ἡμῶν οὐχ ἀπλῶς ζῆσαι, ἀλλὰ σὺν αὐτῷ δοξασθῆναι καὶ σὺν αὐτῷ κληρονομησαί καὶ σὺν αὐτῷ βασιλεῦσαι· πάντα γὰρ ἡμῖν ἐκ τῆς αὐτοῦ 2.1.15 κοινωνίας ὑπάρξει. ὁ διδάσκει ὁ αὐτὸς φήσας «πιστὸς ὁ θεός, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν». τίς δ' ἡ κοινωνία, παρίστησιν «καὶ συνήγειρεν» λέγων «καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανόις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἵνα ἐνδείξηται ἐν τοῖς αἰῶσιν τοῖς ἐπερχομένοις τὸ ὑπερβάλλον πλοῦτος τῆς χάριτος 2.1.16 ἐν χρηστότητι ἐφ' ἡμᾶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». ὁ δ' αὐτὸς καὶ ταῦτα περὶ τοῦ σωτῆρος ἐδίδασκεν φάσκων «ὁ δὲ διὰ τὸ μένειν αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην· ὅθεν καὶ σώζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται τοὺς προσιόντας δι' αὐτοῦ τῷ θεῷ, πάντοτε ζῶν 2.1.17 εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν». οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν Μελχισεδὲκ «εἰς τὸ διηνεκὲς» ἱερέα μένειν ἔλεγεν διὰ τὸ ἀφωμοιωμένον εἶναι «τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ». ἀλλ' ὅτι μὲν τούτοις ἅπασιν Μάρκελλος τάναντία γράφειν ἐτόλμα μικρὸν ὕστερον παρατεθήσεται, νυνὶ δὲ ὅπως ἐφρόνει περὶ τοῦ μηδὲ τὴν ἀρχὴν εἶναι μηδ' ὑφεστάναι τὸν τοῦ θεοῦ υἱὸν θεασώμεθα πρότερον. 2.2.1 Ἐπισκίψας τοῖς εἰρηκόσιν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἀληθῶς υἱὸν εἶναι 2.2.1 ζῶντα καὶ ὑφεστῶτα, τὴν ἑαυτοῦ δόξαν φανεράν καθίστησιν αὐταῖς συλλαβαῖς γράφων οὕτως οὐκοῦν πρὸ μὲν τοῦ κατελθεῖν καὶ διὰ τῆς παρθένου τεχθῆναι λόγος ἦν μόνον. ἐπεὶ τί ἕτερον ἦν πρὸ τῆς ἀνθρωπίνης

ἀναλαβεῖν σάρκα 20τὸ κατελθὸν «ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμε ρῶν»²⁰, ὡς καὶ αὐτὸς γέγραφεν, 20καὶ τὸ γεννηθὲν ἐκ τῆς παρθένου²⁰; οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ λόγος. 2.2.2 εἶτα προῖων ἐξῆς αἰδίων αὐτὸν λέγει, ἀγέννητον αὐτὸν οὕτως ὀρίζομενος. γράφει δὲ οὕτως ἀκούεις τοίνυν τῆς συμφωνίας τοῦ ἁγίου πνεύματος, διὰ πολλῶν καὶ διαφόρων προσώπων τῆ τοῦ λόγου μαρτυρούσης 2.2.3 αἰδιότητα. καὶ διὰ τοῦτο ἄρχεται μὲν ἀπὸ τῆς αἰδιότητος τοῦ λόγου, «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» λέγων «καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος». τρισὶν ἐπαλλήλοις μαρτυρίαις χρώμενος τὴν αἰδιότητα τοῦ λόγου δεικνύει βούλεται. καὶ μεθ' ἕτερα ἐπιλέγει πρότερον γάρ, ὡςπερ πολλάκις ἔφη, οὐδὲν ἕτερον ἢ λόγος ἦν. 2.2.4 καὶ προστίθῃσιν, ὅτι οὐδὲ «εἰκῶν» ἦν «τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου», φάσκων οὐκοῦν πρόδηλον, ὅτι πρὸ τῆς τοῦ ἡμετέρου σώματος ἀναλήψεως ὁ λόγος καθ' ἑαυτὸν οὐκ ἦν εἰκῶν τοῦ ἀοράτου θεοῦ. καὶ αὐθις μεθ' ἕτερα ἐπιφέρει τί τοίνυν ἦν 20τὸ κατελθὸν²⁰ τοῦτο πρὸ τοῦ ἐνανθρωπήσαι; πάντως πού φησιν· πνεῦμα. εἰ γάρ τι παρὰ τοῦτο ἐθέλοι λέγειν, οὐ συγχωρήσει αὐτῷ ὁ πρὸς τὴν παρθένον εἰρηκῶς ἄγγελος «πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σε». εἰ δὲ πνεῦμα εἶναι φήσει, ἄκουε τοῦ σωτῆρος λέγοντος «πνεῦμα ὁ θεός». 2.2.5 σαφῶς ἐντεῦθεν τοῦ σωτῆρος περὶ τοῦ πατρὸς εἰρηκότος «πνεῦμα ὁ θεός», ἐλέγχεται Μάρκελλος αὐτὸν τὸν πατέρα ἐνηνθρωπηκένα εἰπῶν. ὁ δ' ἔτι μᾶλλον φιλοτιμεῖται, γράφων ὧδε καὶ μανθανέτω τοίνυν θεοῦ λόγον ἐληλυθέναι, οὐ 20λόγον καταχρηστικῶς ὀνομασθέντα²⁰, ὡς αὐτοὶ φασιν, ἀλλ' ἀληθῆ ὄντα λόγον. 2.2.6 καὶ αὐθις προστίθῃσιν ταῦτα τοῖς εἰρημένοις εἰ μὲν γὰρ ἡ τοῦ πνεύματος ἐξέτασις γίνοιτο μόνη, ἐν καὶ ταῦτον εἰκότως εἶναι τῷ θεῷ φαίνοιτο· εἰ δὲ ἡ κατὰ σάρκα προσθήκη ἐπὶ τοῦ σωτῆρος ἐξετάζοιτο, ἐνεργεῖα ἢ θεότης μόνη πλατύνεσθαι δοκεῖ· ὡστε εἰκότως μονὰς ὄντως ἐστὶν ἀδιαίρετος. 2.2.7 καὶ ἔτι μᾶλλον τοῦτο κατασκευάζει δι' ὧν ἐν τοῖς ἐξῆς οὕτω γράφει τὸ μὲν οὖν 20πρὸ τῶν αἰώνων αὐτὸν γεγενῆσθαι²⁰ φῆσαι, ἀκολούθως εἰρηκένα δοκεῖ· γέννημα γὰρ τὸ προελθὸν τοῦ προεμένου γίνεταί πατρός. θάτερον δ' οὐκέτι ὑγιῶς οὐδ' εὐσε^{2.2.8} βῶς αὐτῷ παρείληπται. τὸ γὰρ μὴ λόγον εἶναι φῆσαι τὸν ἐξ αὐτοῦ προελθόντα καὶ τοῦτον εἶναι τὸν τῆς γεννήσεως ἀληθῆ τρόπον, ἀλλ' ἀπλῶς 20οὐδὲν μόνον²⁰, ἔμφασίν τινα τοῖς ἀκούουσιν ἀνθρωπίνης ὄψεως παρέχειν εἶωθεν. καὶ ἐν τούτοις μὲν γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τὸν μὲν υἱὸν ἠρνήσατο, ψιλὸν δὲ λόγον ὡςπερ τινὰ προστακτικὸν τῶν ποιητέων εἰσάγων δηλὸς ἐστὶν ἐξ ὧν ἐπιφέρει λέγων 2.2.9 ὃν οὕτω πᾶσαι αἱ θεῖαι κηρύττουσιν γραφαί. Δαυὶδ μὲν γὰρ περὶ αὐτοῦ λέγει «τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν», αὐθις τε ὁ αὐτὸς «ἐξαπέστειλεν τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ ἰάσατο αὐτούς». Σολομῶν δὲ «ζητήσουσίν με κακοί, καὶ οὐχ εὐρήσουσιν. ἐμίσησαν γὰρ σοφίαν, τὸν δὲ λόγον κυρίου οὐ προείλαντο». Ἡσαΐας τε «ἐκ γὰρ Σιών ἐξελεύσεται» ἔφη «νόμος, καὶ λόγος 2.2.10 κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ». καὶ αὐθις Ἱερεμίας «ἠσχύνθησαν σοφοί» φησὶν «καὶ ἐπτοήθησαν καὶ ἐάλωσαν, ὅτι τὸν λόγον τοῦ κυρίου ἀπεδοκίμασαν». καὶ Ὡσηὲ δὲ ὁ προφήτης «ἐμίσησαν» ἔφη «ἐν πύλαις ἐλέγχοντα, καὶ λόγον ὅσιον ἐβδελύξαντο». Μιχαίας τε ὁμοίως καὶ αὐτὸς περὶ τοῦ λόγου μνημονεύων «ἐκ Σιών» ἔφη «ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ». 2.2.11 τσαῦτα συνάγων περὶ τοῦ προστακτικοῦ λόγου ῥητὰ Μάρκελλος τοιοῦτόν τινα εἶναί φησιν καὶ τὸν «ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν» θεὸν λόγον. διὸ ἐπάγει φάσκων ὁ δὲ ἱερὸς ἀπόστολός τε καὶ μαθητῆς τοῦ κυρίου Ἰωάννης σαφῶς καὶ διαρρήδη ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου διδάσκων, ὡς ἀγνοούμενον ἐν ἀνθρώποις πρότερον, λόγον αὐτὸν τοῦ παντοκράτορος ὀνομάζων, οὕτως ἔφη «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος». οὐ μιᾶ μαρτυρία χρώμενος τὴν αἰδιότητα τοῦ λόγου σημαίνει. 2.2.12 καὶ προστίθῃσιν τούτοις ἐπιλέγων

ἐξῆς ἴν' ἐν μὲν τῷ φῆσαι «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» δεῖξει δυνάμει ἐν τῷ πατρὶ εἶναι τὸν λόγον ἐν ἀρχῇ γὰρ ἀπάντων τῶν γεγο νότων ὁ θεὸς «ἐξ οὗ τὰ πάντα», ἐν δὲ τῷ «καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν» ἐνεργεία πρὸς τὸν θεὸν εἶναι τὸν λόγον «πάντα» γὰρ 2.2.13 «δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν», ἐν δὲ τῷ θεὸν εἶναι τὸν λόγον εἰρηκέναι μὴ διαιρεῖν τὴν θεότητα, ἐπειδὴ ὁ λόγος τε ἐν αὐτῷ καὶ αὐτὸς ἐν τῷ λόγῳ· «ἐν ἐμοὶ» γὰρ φησιν «ὁ πατήρ, κἀγὼ ἐν τῷ πατρὶ». καὶ ἔτι τούτοις προστίθησιν, ἀπογυμνῶν τὸν ἴδιον νοῦν δι' ὧν ἐξῆς ἐπάγει, λέγων ὁ τοίνυν ἱερὸς ἀπόστολος τε καὶ μαθητὴς τοῦ κυρίου Ἰωάννης τῆς ἀιδιότητος αὐτοῦ μνημονεύων ἀληθῆς ἐγίνετο τοῦ λόγου μάρτυς, «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» λέγων «καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς 2.2.14 τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος». οὐδὲν γενέσεως ἐνταῦθα μνημο νεύων τοῦ λόγου, ἀλλ' ἐπαλλήλοις τρισὶν μαρτυρίαις χρώμενος, ἐβεβαίον ἐν ἀρχῇ τὸν λόγον εἶναι. καὶ προστίθησιν τούτοις λέγων τὴν μὲν κατὰ σάρκα οἰκονομίαν τῷ ἀνθρώπῳ διαφέρειν γινώσκωμεν, τὴν δὲ κατὰ πνεῦμα ἀιδιότητα ἠνώσθαι τῷ πατρὶ πεπιστεύκαμεν. 2.2.15 τούτοις προῖων ἐξῆς ἐπιλέγει ταῦτα εἰ οὖν αὐτὸς λέγει ταῦτα «ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἤκω», καὶ αὐθις «καὶ ὁ λόγος, ὃν ἀκούετε, οὐκ ἔστιν ἐμός, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με πατρὸς» καὶ «πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ ἐμὰ ἔστιν», δηλὸν ὅτι εἰκότως κάκεῖνο ἔλεγεν «ἐν ἐμοὶ ὁ πατήρ κἀγὼ ἐν τῷ πατρὶ», ἵνα ἐν θεῷ μὲν ἦ ὁ λόγος ὁ τοῦτο λέγων, 2.2.16 ἐν δὲ τῷ λόγῳ ὁ πατήρ, ὅτι δύναμις τοῦ πατρὸς ὁ λόγος. «θεοῦ» γὰρ αὐτὸν «δύναμιν καὶ θεοῦ σοφίαν» ἀξιόπιστος εἶρηκεν μάρτυς. οὐ 20διὰ τὴν ἐν ἅπασιν 20 οὖν 20λόγοις τε καὶ ἔργοις ἀκριβῆ συμ φωνίαν 20, ὡς Ἄστέριος ἔφη, 20ὁ σωτήρ λέγει «ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἔσμεν» 20, ἀλλὰ διότι ἀδύνατόν ἐστιν, ἢ λόγον θεοῦ ἢ θεὸν τοῦ ἑαυτοῦ μερίζεσθαι λόγου. ἐπεὶ εἰ 20διὰ τὴν ἐν ἅπασιν συμ φωνίαν 20 τοῦτο εἰρηκέναι τὸν σωτήρα Ἄστέριος οἴεται, καὶ μὴ τῇ δευτέρᾳ οἰκονομίᾳ προσέχων τάληθές μανθάνειν ἐθέλει, ἀναγ καῖόν ἐστιν ὑπομῆσαι αὐτόν, πῶς ἐνίστε τὸ κατὰ τὸ σὴν φαι 2.2.17 νόμενον ἀσυμφωνίαν ἔστιν ἰδεῖν. οὕτω γὰρ ἡμᾶς τὰ ῥητὰ διδάσκει. ποία γὰρ ἐν καιρῷ τοῦ πάθους συμφωνία τοῦτο λέγοντος «πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο», ἐπιφέροντος δὲ κάκεῖνο «πλὴν μὴ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ». οὐ συμφωνοῦντος γὰρ ἦν πρῶτον μὲν τὸ λέγειν «παραελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο»· οὐδὲν δὲ ἐχόμενον συμφωνίας καὶ τὸ ἐπιφερόμενον εἶναι δοκεῖ, 2.2.18 λέγει γὰρ «μὴ τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω, πάτερ, θέλημα». ἀκούεις ὅπως ἀσυμφωνίαν κατὰ τὸ φαινόμενον δηλοῖ τὸ γράμμα, τοῦ μὲν θέλοντος, τοῦ δὲ μὴ θέλοντος. ὅτι μὲν γὰρ ἐβούλετο ὁ πατήρ δηλὸν ἄφ' ὧν ὁ ἐβούλετο γέγονεν· ὅτι δὲ οὐκ ἐβούλετο ὁ υἱὸς δηλὸν δι' ὧν παραιτεῖται. καὶ αὐθις «οὐ ζητῶ» φησὶν «τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με πατρὸς». 2.2.19 πῶς οὖν 20διὰ τὴν ἐν ἅπασιν συμφωνίαν τὸν σωτήρα εἰρη κέναι 20 φησὶν 20 «ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἔσμεν» 20; καὶ μετὰ βραχέα ἐπιλέγει πῶς 20συμφωνίαν 20 ἔχειν πρὸς τὸν πατέρα ὁ υἱὸς δύναται ἢ ὁ πατήρ πρὸς τὸν υἱόν, τοῦ υἱοῦ «πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ ἐμὰ ἔστιν» λέγοντος; ἀντικρυς γὰρ πλεονεκτοῦντος ἦν τοῦ υἱοῦ 2.2.20 τὸν πατέρα τὸ λέγειν «πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ ἐμὰ ἔστιν». τούτου γὰρ χάριν παρεῖς τὸ πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ κοινὰ ἐστὶν εἰπεῖν «πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ ἐμὰ ἔστιν» ἔφη. καίτοι οὐκ ἦν ἴδιον τοῦ συμφωνοῦντος οὕτω λέγειν, ἀλλὰ πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ κοινὰ ἐστὶν. εἰ γὰρ αἱ τῶν ἀποστόλων Πράξεις τὴν τῶν τηλικαῦτα προσιόντων τῇ πίστει συμφωνίαν ἐπαινοῦσαι «πάντα ἦν αὐτοῖς κοινὰ» ἔφασαν, καὶ ἐπ' ἀνθρώπων τῶν συμφωνεῖν δυναμένων κοινὰ εἶναι πάντα νομίζουσιν ὀφείλει, πόσω μᾶλλον ἔδει τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν κοινωνίας μετέχειν, εἰς δύο ὑποστάσεις διηρημένους; νυνὶ δὲ ἐν μὲν τῷ λέγειν «πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ ἐμὰ ἔστιν» πλεονεκτῶν ὁ υἱὸς τὸν πατέρα φαίνεται· ἐν δὲ τῷ φάσκειν μηδὲ τοῦ ἑαυτοῦ λόγου

κύριον εἶναι, ἀλλὰ καὶ τούτου τὸν 2.2.21 πατέρα «ὁ» γὰρ «λόγος ὃν ἀκούετε» φησὶν «οὐκ ἔστιν ἐμὸς ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με πατρός», ἀφαιρεῖσθαι τὸν πατέρα τὰ ἴδια τοῦ παιδὸς δείκνυσιν. ἑκάτερα δὲ κατὰ τὴν Ἀστερίου οἴησιν οὐκ ἀκο2.2.22 λούθως εἰρημμένα φαίνεται. ἔδει γὰρ τὸν συμφωνοῦντα μὴ τὰ τῷ ἐτέρῳ προσόντα παρασπᾶσθαι δίκαια, πλεονεκτικὸν γὰρ τοῦτό γε, ἀλλὰ τὰ ἑκατέρῳ προσόντα κοινὰ εἶναι νομίζειν. ὥστε ὅταν μὲν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀποβλέπωμεν σάρκα, οὐχ ὥσπερ Ἀστέριος γέγραφεν, οὕτως εὐρήσομεν εἰρηκότα τὸν σωτήρα «ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἔν ἐσμεν», οὐ γὰρ 20διὰ τὴν ἐν ἅπασιν λόγοις τε καὶ ἔργοις ἀκριβῆ συμφωνίαν20, ὡς αὐτὸς γέγραφεν, 20ὁ σωτήρ 2.2.23 εἶρηκεν «ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἔν ἐσμεν»20. εἰ γὰρ τοῦτ' ἦν, πάν τως ἂν ἔφη· ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἅπασιν πρὸς ἀλλήλους συμφω νοῦμεν. νυνὶ δὲ «ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἔν ἐσμεν» ἔφη. οὐκοῦν εἰ ἐν ἐκείνοις ἀσυμφωνία τις ἦν, ἀνάγκη δὲ τὸν δεσπότην ἀληθεύειν, τὸν σωτήρα ἀκριβῶς εἰδέναι προσήκει, ὅτι ἠνίκα ἂν «ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἔν ἐσμεν» λέγη, τηνικαῦτα οὐκ εἰς τὸν ἀνθρωπον ὃν ἀνεί ληφεν ἀποβλέπων τοῦτό φησιν, ἀλλ' εἰς τὸν ἐκ τοῦ πατρός προ2.2.24 ελθόντα λόγον. εἰ γὰρ τις ἀσυμφωνία εἶναι δοκοίη, αὕτη ἀνα φέρεσθαι εἰς τὴν τῆς σαρκὸς ἀσθένειαν ὀφείλει, ἢν μὴ πρότερον ἔχων ἀνείληφεν ὁ λόγος. εἰ δὲ ἐνόητος λέγοιτο, αὕτη τῷ λόγῳ 2.2.25 διαφέρουσα φαίνεται. ὅθεν οὐ μόνον τὸ «ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἔν ἐσμεν» εἰκότως ἔφη, ἀλλὰ κάκεῖνο· «τοσοῦτω χρόνῳ μεθ' ὑμῶν εἶμι, Φίλιππε, καὶ λέγεις· δεῖξόν μοι τὸν πατέρα», δηλὸν ὅτι οὐ τούτοις τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ τοῖς νοητοῖς τὰ νοητὰ ὁρᾶν δυνα μένοις. ἀόρατος γὰρ τοῖς τῆς σαρκὸς ὄμμασιν ὁ τε πατήρ ὑπάρ χει καὶ ὁ τούτου λόγος. οὐ 20διὰ τὴν ἐν ἅπασιν20 οὐν 20συμφω νίαν20 τοῦτ' ἔφη πρὸς Φίλιππον. 2.2.26 τσαῦτα εἰπὼν, ἐπαναλαβὼν ἐξ ὑπαρχῆς τὸν λόγον τοῦτον δογματίζει τὸν τρόπον πρὸ γὰρ τῆς δημιουργίας ἀπάσης ἡσυχία τις ἦν, ὡς εἰκός, ὄντος ἐν τῷ θεῷ τοῦ λόγου. εἰ γὰρ ποιητὴν ἀπάντων τὸν θεὸν ὁ Ἀστέριος πεπίστευκεν εἶναι, δηλὸν ὅτι συνομολογήσει ἡμῖν καὶ αὐτὸς τὸν μὲν ἀεὶ ὑπάρχειν, μηδεπώποτε τοῦ εἶναι ἀρχὴν λα βόντα, τὰ δὲ γεγενῆσθαι τε ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐξ οὐκ ὄντων γεγενῆ σθαι. οὐ γὰρ οἶμαι καὶ τοῦτο πιστεύειν αὐτὸν τῷ λέγοντι εἶναί τινα καὶ ἀγένητα, ἀλλὰ ἀκριβῶς πεπεισθαι ὅτι οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ πάντα τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὄντα ὑπὸ θεοῦ γεγένηται. 2.2.27 εἰ τοίνυν τοῦτο πιστεύοι, ἀνάγκη αὐτὸν κάκεῖνο συνομολογεῖν ὅτι πλὴν θεοῦ οὐδὲν ἕτερον ἦν. εἶχεν οὐν τὴν οἰκείαν δόξαν ὁ λόγος, ὡν ἐν τῷ πατρί. 2.2.28 καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπάγει μεθ' ἕτερα τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἐξουσίαν Ἀστέριος 20δόξαν20 ὀνομάζει, καὶ οὐ δόξαν μόνον ἀλλὰ καὶ 20προκόσμιον δόξαν20, οὐκ ἐννοῶν ὅτι μήπω τοῦ κόσμου γεγονότος οὐδὲν ἕτερον ἦν πλὴν θεοῦ μόνου. 2.2.29 ταῦτ' εἰπὼν Μάρκελλος καὶ τὸν υἱὸν δι' αὐτῶν ἀπαρακαλύπτως ἀρνησάμενος, ἵνα ἡμᾶς ἀκριβῶς πείσῃ ὁποῖον εἶναι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἐφρόνει, σαφέστερον ἐμφαίνει τὴν διάνοιαν τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ ἀπεικάζων αὐτόν, δι' ὧν ταῦτα γράφει ὥσπερ γὰρ τὰ γεγονότα πάντα ὑπὸ τοῦ πατρός διὰ τοῦ λόγου γέγονεν, οὕτω καὶ τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ πατρός διὰ τοῦ λόγου σημαίνεται. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ ἀγιώτατος Μωσῆς ἄγγε λον ἐνταῦθα ὀνομάζει τὸν λόγον, ὅτι δι' οὐδὲν ἕτερον ἐφάνη, ἀλλ' ἵνα ἀναγγεῖλῃ τῷ Μωσεῖ ταῦτα ἄπερ λυσιτελεῖν τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ 2.2.30 ἠπίστατο· ἠπίστατο δὲ λυσιτελεῖν ἓνα θεὸν εἶναι νομίζειν. διὸ καὶ πρὸς αὐτὸν «ἐγὼ εἶμι ὁ ὢν» ἔφη, ἵνα μηδένα ἐκτὸς ἑαυτοῦ ἕτερον θεὸν εἶναι διδάξῃ. τοῦτο δὲ ῥάδιον, οἶμαι, τοῖς εὖ φρο νοῦσιν καὶ ἀπὸ μικροῦ τινος καὶ ταπεινοῦ καθ' ἡμᾶς παραδείγμα2.2.31 τος γινῶναι. οὐδὲ γὰρ τὸν τοῦ ἀνθρώπου λόγον δυνάμει καὶ ὑπο στάσει χωρίσαι τινὶ δυνατόν· ἐν γὰρ ἐστὶν καὶ ταῦτόν τῷ ἀνθρώ πῳ ὁ λόγος, καὶ οὐδενὶ χωριζόμενος ἐτέρῳ ἢ μόνη τῇ τῆς πρά ξεως ἐνεργείᾳ. καὶ ἐπιδαψιλεύεται ἔτι μᾶλλον τὴν αὐτοῦ διάνοιαν ἐμφαίνων, δι' ὧν ἐξῆς τάδε φησὶν οὐ γὰρ δι' ἐτέρας

έτοιμασίας, οἷον ὕλης ἢ ἄλλης τινὸς ἀνθρωπίνης, ὁ θεὸς ἐδεῖτο πρὸς κατασκευὴν, ἀλλὰ ταύτης τῆς ἐν 2.2.32 τῇ αὐτοῦ διανοίᾳ ἐτοιμασίας, ἐπεὶ οὖν ἀδύνατον ἦν χωρὶς λόγου καὶ τῆς προσούσης τῷ λόγῳ σοφίας ἐννοῆσαι περὶ τῆς τοῦ οὐρα νοῦ κατασκευῆς τὸν θεόν, εἰκότως ἔφη «ἠνίκα ἠτοίμαζεν τὸν οὐρανόν, συμπαρήμην αὐτῷ». καὶ προστίθησιν αὐθις ἐξομοιῶν τῷ ἀνθρωπίνῳ λόγῳ τὸν τοῦ θεοῦ, εἰς τὸ δεῖξαι αὐτὸν ἀνυπόστατον, γράφει δὲ οὕτως ἐνταῦθα «ἐγὼ εἰμι ὁ ὦν» λέγει μὲν τῷ Μωσεῖ ὁ πατήρ, 2.2.33 λέγει δὲ δηλονότι διὰ τοῦ λόγου. πάντα γὰρ ὅσα ἂν ὁ πατήρ λέγῃ, ταῦτα πανταχοῦ διὰ τοῦ λόγου λέγων φαίνεται. τοῦτο δὲ δῆλόν ἐστιν καὶ ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν, ὅσα μικρὰ τοῖς μεγάλοις καὶ θείοις ἀπεικάσαι· καὶ ἡμεῖς γὰρ πάντα ὅσα ἂν θέλωμεν κατὰ τὸ δυνατόν λέγειν τε καὶ ποιεῖν τῷ ἡμετέρῳ ποιούμεν λόγῳ. 2.2.34 εἶτα μεταξὺ τινᾶ εἰπῶν ἐπιλέγει πῶς οὖν Ἀστέριος ταῖς ἀγίαις γραφαῖς ἀπλῶς καὶ ἐμφόβως ἀκολουθεῖν προσποιούμενος οὐκ ἔγνω τὸ μέρος τοῦτο λέγον «κύριος ὁ θεὸς σου, οὗτος θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, καὶ οὐκ ἔστιν ἔτι πλὴν αὐτοῦ», καὶ ὅτι «εἷς ἐστιν» καὶ πλὴν αὐτοῦ ἕτερος «οὐκ ἔστιν». 2.2.35 καὶ προῖων αὐθις δισχυρίζεται φάσκων οὐ 20καταχρηστικῶς λόγος ὀνομασθεῖς²⁰, κἂν διαρραγῶσιν οἱ ἕτεροδιδασκαλοῦντες ψευδόμενοι, ἀλλὰ κυρίως τε καὶ ἀληθῶς ὑπάρχων λόγος. καὶ προστίθησιν τί γὰρ ἕτερον ἦν ἀποκεκρυμμένον μυστήριον ἢ τὸ κατὰ τὸν λόγον; οὕτως δὲ ἦν ἀποκεκρυμμένον «ἐν τῷ θεῷ» τουτὶ πρότερον τὸ μυστήριον, ὥστε μηδένα τοῦ προτέρου λαοῦ σαφῶς τὰ κατὰ τὸν λόγον εἰδέναι, ἀλλ' ἡμᾶς τοῦ πλούτου «τῆς δόξης» καὶ τοῦ ἀποκεκρυμμένου μυστηρίου ἀπολαύειν νυνί. 2.2.36 καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν ἀνθρωπίνῃ κέχρηται εἰκόνη, τοῦτον γράφων τὸν τρόπον τίς γὰρ οὕτως ἢ τῶν ἀγίων ἀγγέλων ἢ ἀνδρῶν δικαίων ἀξιόπιστος ἦν τὴν ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ ὀρισθεῖσαν αὐτῷ τιμῶν^{2.2.37} ρίαν λῦσαι, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ λόγος ὁ συμπαρῶν τε καὶ συμπλάττων, 2.2.37 πρὸς ὃν ὁ πατήρ «ποιήσωμεν ἄνθρωπον» ἔφη «κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν», οὐκ ὄντος ἑτέρου θεοῦ τοῦ συμπλάττειν αὐτῷ δυναμένου. «ἐγὼ» γὰρ εἰμι, φησίν, «θεὸς πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ θεὸς ἕτερος οὐκ ἔστιν». οὔτε οὖν 20νεώτερός τις θεὸς²⁰ ἦν, οὔτε ἄλλος τις «μετὰ ταῦτα» θεὸς ὦν 2.2.38 θεῶν συνεργεῖν δυνατός ἦν. ἀλλ' εἴ τις μικρῶν τινῶν καὶ ἀνθρωπίνῳ καθ' ἡμᾶς παραδείγματι χρώμενος ὡς διὰ εἰκόνης τὴν θεϊαν ἔξε τάξει πρᾶξιν· ὥσπερ ἂν τις ἀνδριαντοποιὸς ἐπιστήμων ἀνήρ, ἀνδριάντα πλάσαι βουλόμενος, πρῶτον μὲν τοὺς τύπους αὐτοῦ καὶ χαρακτῆρας ἐν ἑαυτῷ σκοπεῖ, ἔπειτα πλάτος τε καὶ μήκος ὅσον εὐπρεπὲς ἐννοεῖ, ἀναλογίαν τε τοῦ παντὸς ἐν τῷ καθ' ἕκαστον ἐξετάζει μέρει, χαλκοῦ τε τὴν πρόσφορον ἐτοιμάσας ὕλην καὶ τὸν ἐσόμενον ἀνδριάντα τῇ ἑαυτοῦ προτυπώσας διανοίᾳ καὶ νοητῶς ὄραν νομίσας συνειδῶς τε ἑαυτῷ συνεργεῖν τὸν λόγον, ᾧ λογίζεται καὶ ᾧ πάντα πράττειν εἴωθεν οὐδὲν γὰρ μὴ λόγῳ γιγνόμενον καλόν, ἀρχόμενος τῆς αἰσθητῆς ταύτης ἐργασίας πρὸς αὐτὸν ὡς πρὸς ἕτερον παρακελεύεται λέγων· ἄγε ποιήσωμεν, ἄγε πλάσωμεν ἀνδριάντα· οὕτως ὁ τῶν ὄλων δεσπότης θεὸς τὸν ἔμψυχον ἐκ γῆς ἀνδριάντα ποιῶν οὐκ ἄλλῳ τινὶ ἀλλὰ τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ παρακελεύεται λέγων· «ποιήσωμεν ἄνθρωπον», οὐ τὸν αὐτὸν τοῖς ἄλλοις τρόπον· λόγῳ γὰρ ἢ πᾶσα ἐγένετο κτίσις. 2.2.39 καὶ τούτοις μεθ' ἕτερα ἐπιλέγει νυνὶ δὲ πιστεύω ταῖς θεϊαῖς γραφαῖς, ὅτι εἷς θεός, καὶ ὁ τούτου λόγος θεὸς προῆλθεν μὲν τοῦ πατρὸς, ἵνα «πάντα δι' αὐτοῦ» γένηται· μετὰ δὲ τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως καὶ τὴν τῶν ἀπάντων διόρθωσιν καὶ τὸν ἀφανισμόν τῆς ἀντικειμένης ἀπάσης ἐνεργείας, «τότε αὐτὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα» «θεῷ καὶ πατρί», ἵν' οὕτως ἢ ἐν θεῷ ὁ λόγος, ὥσπερ καὶ πρότερον ἦν πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι. οὐδενὸς γὰρ ὄντος πρότερον ἢ θεοῦ μόνου, πάντων δὲ διὰ τοῦ λόγου γίγνεσθαι μελλόντων, προῆλθεν ὁ λόγος δραστηκῆ ἐνεργείᾳ, ὁ λόγος οὗτος τοῦ πατρὸς ὦν. 2.2.40 καὶ πάλιν

τὴν αὐτὴν διάνοιαν λευκότερον τίθησι λέγων πρὸ γὰρ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι ἦν ὁ λόγος ἐν τῷ πατρὶ. ὅτε δὲ ὁ παντοκράτωρ θεὸς πάντα τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς προὔθετο ποιῆσαι, ἐνεργείας ἢ τοῦ κόσμου γένεσις ἐδεῖτο δρα στικῆς· καὶ διὰ τοῦτο, μηδενὸς ὄντος ἑτέρου πλὴν τοῦ θεοῦ πάντα γὰρ ὁμολογεῖται ὑπ' αὐτοῦ γεγενῆσθαι, τότε ὁ λόγος προελθὼν 2.2.41 ἐγίνετο τοῦ κόσμου ποιητής, ὁ καὶ πρότερον ἔνδον νοητῶς ἔτοι μάζων αὐτόν. καὶ αὐθις μετὰ πάντα ἐπιφέρει λέγων καὶ διὰ τοῦτο οὐχ υἱὸν θεοῦ ἑαυτὸν ὀνομάζει, ἀλλὰ παν ταχοῦ υἱὸν ἀνθρώπου ἑαυτὸν λέγει, ἵνα διὰ τῆς τοιαύτης ὁμολογίας θέσει τὸν ἄνθρωπον διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν υἱὸν θεοῦ γενέσθαι παρασκευάσῃ καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς πράξεως αὐθις, ὡς λόγος, ἐνωθῆ τῷ θεῷ, πληρῶν ἐκείνο τὸ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου προειρημένον· «τότε αὐτὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἦ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν ὁ θεός». ἔσται γὰρ τῆνικαῦτα τοῦθ' ὅπερ πρότερον ἦν. διὰ τοσοῦτων Μάρκελλος γυμνῆ τῇ κεφαλῇ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἔξω 2.2.42 μόσατο. εἰ γὰρ ἔν καὶ ταύτῳ ἦν ὁ θεὸς καὶ ὁ ἐν αὐτῷ λόγος, οὐδεὶς δὲ πώποτε αὐτὸς ἑαυτοῦ γένοιτ' ἂν πατήρ ὡς οὐδ' αὐτὸς ἑαυτοῦ υἱὸς εἷς ὢν καὶ μόνος, εἷς δὲ μόνος ἦν καὶ ὁ αὐτὸς τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ ὁ θεός, δῆλον ὡς οὐ πατήρ ἦν μὴ ὑπάρχοντος αὐτῷ υἱοῦ, οὐδὲ υἱὸς μὴ ὑφ' ἑστώτος αὐτῷ πατρός. 2.2.43 ὅποια μὲν οὖν περὶ τοῦ μήτε εἶναι μήτε προὔφεσταναι τὸν τοῦ θεοῦ υἱόν, ψιλὸν δὲ λόγον ἔνδον ὑπάρχειν ἐν αὐτῷ τῷ θεῷ, καὶ τοῦτον ποτὲ μὲν ἡσυχάζειν ποτὲ δὲ ἐνεργεῖν δραστικῆ δύναμει, διεξήλθεν ὁ ἀνήρ, ἔγνωμεν διὰ τῶν προκειμένων. ταῦτα δὲ αὐτὰ πολλάκις καὶ διαφόρως τῇ ἑαυτοῦ παραθέμενος γραφῇ, πολὺν σωρὸν περιττῶν ῥημάτων συνεφόρησεν τῷ συγγράμματι. ἀλλ' ἡμεῖς γε τοῖς αὐτοῦ καθ' ἑαυτοῦ ἐλέγχοις ἐξ ὧν παρέθετο φωνῶν ἀρκεσθέντες, οὐδ' ἀντιρρήσεως ἀξιώσομεν τὴν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ τούτου δόγματος 2.2.44 ἀτοπίαν. ἐντεῦθεν δ' ἐπὶ τὰ εἰρημένα τῷ αὐτῷ περὶ τῆς σαρκός, ἦν ἐνεργεία μόνη φησὶν ἀνείληφέναι τὸν ἐν τῷ θεῷ λόγον, μεταβάντες φέρ' ἴδωμεν ὅπως τὴν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς περὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ φερομένην θεολογίαν ἐπὶ τὴν σάρκα μεταφέρει, αὐτὸν μὲν τὸν ἀληθῶς προόντα τοῦ θεοῦ υἱὸν ἀρνούμενος, τὴν δὲ σάρκα θεολογῶν, ἦν μικρὸν ὕστερον ἔρημον ἔσσεσθαι τοῦ λόγου ὁ ἀνευλαβῆς ὠρίζετο. 2.3.1 Ὁ μὲν γὰρ λόγος «ἐν ἀρχῇ ἦν», μηδὲν ἕτερον ὢν ἢ λόγος. ὁ δὲ τῷ λόγῳ ἐνωθεὶς ἄνθρωπος, οὐκ ὢν πρότερον, γέγονεν ἄνθρωπος, ὡς διδάσκει ἡμᾶς Ἰωάννης λέγων «καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο». διὰ τοῦτο τοίνυν τοῦ λόγου μνημονεύων φαίνεται μόνου· εἴτε γὰρ Ἰησοῦ εἴτε Χριστοῦ ὀνόματος μνημονεύει ἢ θεία γραφή, τὸν μετὰ τὸν τῆς ἀνθρωπίνης ὄντα σαρκὸς τοῦ θεοῦ λόγον ὀνομάζειν φαίνεται. εἰ δέ τις καὶ πρὸ τῆς νέας διαθήκης τὸ τοῦ Χριστοῦ ἢ Ἰησοῦ ὄνομα ἐπὶ τοῦ λόγου μόνου δεικνύει δύνασθαι ἐπαγγέλλοιτο, εὐρήσει τοῦτο προφητικῶς εἰρημένον, ὡς περὶ καὶ ἀπὸ τούτου δῆλον· «παρέστησαν» γὰρ φησὶν «οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ». 2.3.2 καὶ μεθ' ἕτερα ἐπάγει εἰκότως οὖν πρὸ τῆς καθόδου τοῦτο ἦν, ὅπερ πολλάκις ἔφαμεν, λόγος· μετὰ δὲ τὴν καθόδον καὶ τὴν τῆς σαρκὸς ἀνάληψιν διαφορῶν καὶ τῶν ἐπηγοριῶν τετύχηκεν, ἐπειδὴ «ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο». τήρει ὅπως διὰ τούτων Μάρκελλος τὸ Ἰησοῦ καὶ Χριστοῦ ὄνομα καὶ τὰς λοιπὰς προσηγορίας οὐ βούλεται κεῖσθαι ἐπὶ τοῦ λόγου, ἀλλ' ἐπὶ τῆς σαρκὸς ἧς ἀνείληφεν. ἀναγκαῖα δὲ ἢ ἐπιτήρησις, ἵν' ὅταν αὐτὸς πάλιν ἀποβάλλῃ τὴν σάρκα ἐλέγχοιτο εἰς αὐτὸν ἀσεβῶν τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ. μετὰ δὲ τὰ προλεχθέντα ἐξῆς προῖων τὰ περὶ τοῦ σώματος τοῦ σωτήρος τοιαῦτα γράφει 2.3.3 καὶ μὴ τοῦτο ἀπίθανον εἶναι νομιζέτω Ἀστέριος, εἰ νεώτερον ὄν αὐτοῦ τὸ σῶμα τοσαύτης τυχεῖν ἀρχαιότητος ἐδυνήθη· ἀλλ' ἐννοεῖτω, ὅτι εἰ καὶ μάλιστα τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα νεωτέραν εἶναι συμβαίνει, ὅμως ὁ ταύτην ἀναλαβεῖν δι' ἀγνῆς ἀξιώσας παρθένου

λόγος, ταύτη τὸ ἑαυτοῦ ἐνώσας, οὐ μόνον «πρωτό τοκον πάσης κτίσεως» τὸν ἐν ἑαυτῷ ἄνθρωπον κτισθέντα ἀπειρ γάσατο, ἀλλὰ καὶ ἀρχὴν ἀπάντων αὐτὸν εἶναι βούλεται, οὐ τῶν ἐπὶ γῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς. 2.3.4 τοσαῦτα εἰπὼν μεθ' ἕτερα τὰς ἀποστολικὰς φωνάς, δι' ὧν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ θεολογεῖ φάσκων «ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως· ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε θρόνοι εἴτε κυριότητες εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται· καὶ αὐτός ἐστιν πρὸ πάντων καὶ τὰ πάντα εἰς αὐτὸν συνέστηκεν», ἐπὶ τὴν σάρκα ἀναφέρει, οὐκ ἐρυθριῶν τὰς τοιαύτας τοῦ ἀποστόλου φωνὰς ἐκλαμβάνειν ἐπὶ τὴν σάρκα. περὶ ἧς προῖων αὐτὸς Μάρκελλος ταῦτα γράφει εἰ οὖν ὁ σωτὴρ ὁμολογεῖ τὴν σάρκα μηδὲν ὠφελεῖν, πῶς ἐγχωρεῖ τὴν ἐκ γῆς τε οὖσαν καὶ μηδὲν ὠφελούσαν ἐν τοῖς μέλλουσιν αἰῶσιν ὡς αὐτῷ λυσιτελοῦσαν συνεῖναι τῷ λόγῳ; 2.3.5 καὶ αὖθις περὶ τῆς αὐτῆς σαρκὸς ἐπιλέγει 2.3.5 πῶς ἔτι τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ἣν ἀνείληφεν ὁ λόγος, μορφήν οὖσαν δούλου, συνεῖναι τῷ λόγῳ διὸ δυνατὸν γένοιτ' ἄν; ἀλλ' ὁ τοιαῦτα περὶ τῆς σαρκὸς εἰπὼν νῦν «εἰκόνα τοῦ θεοῦ» αὐτὴν λέγει, καὶ «πρωτότοκον πάσης κτίσεως», αὐτὴν τε οὖσαν πρὸ πάντων «καὶ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, θρόνους, κυριότητας, ἀρχάς, ἐξουσίας, ἐν αὐτῇ ἐκτίσθαι». γράφει δὲ οὕτως οὐκοῦν εἰ «πρωτότοκος» μὲν ἐστὶν «ἀπάσης κτίσεως» αὐτός, «ἐν αὐτῷ» δὲ «ἐκτίσθη τὰ πάντα», προσήκει εἰδέναι ἡμᾶς, ὅτι περὶ τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας αὐτοῦ ὁ ἀπόστολος νυνὶ μέμνηται. καὶ ἐπιβεβαιοῖ τὸν λόγον ἐπιφέρων ἐξῆς «πρωτότοκος» οὖν «ἀπάσης κτίσεως» διὰ τὴν κατὰ σάρκα γένεσιν ὠνομάσθη, οὐ 20διὰ τὴν πρώτην20, ὡς αὐτοὶ οἴονται, 20κτίσιν20. 2.3.7 καὶ ἐπιλέγει οὐ τοίνυν οὗτος ὁ ἀγιώτατος λόγος πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως «πρωτότοκος ἀπάσης κτίσεως» ὠνόμαστο πῶς γὰρ δυνατὸν τὸν τὸν αἰεὶ ὄντα πρωτότοκον εἶναι τινος; ἀλλὰ τὸν πρῶτον «καινὸν ἄνθρωπον», εἰς ὃν «τὰ πάντα ἀνακεφαλαιώσασθαι» ἔβουλήθη ὁ θεός, τοῦτον αἰθεῖα γραφαὶ «πρωτότοκον πάσης» ὀνομάζουσιν «κτίσεως». καὶ αὖθις ἐπιφέρει ἀκούεις ὅπως οὐ μόνον ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τὰ προϋπάρχοντα «ἐν τε οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν αὐτῷ» κατὰ τὴν καινὴν κτίσιν «ἐκτίσθαι» συμβαίνει. 2.3.8 ταῦτα μὲν οὖν δι' ὧν πρωτότοκον πάσης κτίσεως διὰ τὴν σάρκα αὐτὸν ὠνομάσθη εἴρηκεν· θέα δὲ ὅπως καὶ τὸ «κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ» πάλιν ἐπὶ τὴν σάρκα ἀναφέρει, μὴ προσέχων τῇ θεῖᾳ γραφῇ ἐκ προσώπου τῆς σοφίας ἐν ταῖς Παροιμίαις τοῦτον λεγούση τὸν τρόπον «ἐγὼ ἡ σοφία κατεσκήνωσα βουλήν, καὶ γνώσιν καὶ ἔννοιαν ἐγὼ ἐπεκαλεσάμην· δι' ἐμοῦ βασιλεῖς βασιλεύουσιν, καὶ οἱ δυνάσται 2.3.9 γράφουσιν δικαιοσύνην». οἷς ἐξῆς ἐπιλέγει ἡ αὐτὴ σοφία «ἐν ὁδοῖς δικαιοσύνης περιπατῶ, καὶ ἀναμέσον τρίβων δικαιώματος ἀναστρέφομαι, ἵνα μερίσω τοῖς ἐμὲ ἀγαπῶσιν ὑπαρξιν, καὶ τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν ἐμπλήσω ἀγαθῶν. ἐὰν ἀναγγείλω ὑμῖν τὰ καθ' ἡμέραν γιγνόμενα, 2.3.10 μνημονεύσω τὰ ἐξ αἰῶνος ἀριθμῆσαι. κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέν με· ἐν ἀρχῇ πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι» καὶ τὰ τούτοις ἐξῆς. οἷς μὴ βουληθεὶς τὴν διάνοιαν ἐπιστῆσαι Μάρκελλος, ἐνὸς δὲ μόνου γενόμενος σκοποῦ, τοῦ μὴ ὁμολογήσαι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὴν προκειμένην θεολογίαν ἐπὶ τὴν σάρκα ἀναφέρει, καὶ τὴν εὐθεΐαν παρεκτραπεῖς ὁδὸν ἀνοδίαν ἑαυτῷ ἐπενόησεν, γράφων κατὰ λέξιν οὕτως 2.3.11 τὸ τοίνυν κεφάλαιον τουτὶ τῆς Παροιμίας οὐ 20τὴν ἀρχὴν τῆς θεότητος20, ὡσπερ αὐτοὶ νομίζουσιν, τοῦ σωτῆρος ἡμῶν παραστῆσαι βουλόμενον «κύριος ἔκτισέν με» ἔφη, ἀλλὰ τὴν δευτέραν κατὰ σάρκα οἰκονομίαν· διὸ καὶ κτίσεως μέμνηται προσφόρων τῆς ἀνθρωπίνης σαρκὸς. 2.3.12 καὶ ἐξῆς ἐπιλέγει οὐκοῦν ἡ κτίσις τῇ κατὰ ἄνθρωπον αὐτοῦ διαφέρει πρᾶγματεία. διὸ φησιν «κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς

ἔργα αὐτοῦ», ἔκτισέν με δηλονότι διὰ τῆς παρθένου Μαρίας δι' ἧς ὁ θεὸς ἐνώσαι τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ προείλετο. 2.3.13 καὶ μεθ' ἕτερα προστίθῃσιν λέγων τούτου τοίνυν οὕτως ἔχοντος, ἀκόλουθόν ἐστιν σκοπεῖν τῇ διανοίᾳ τὸ παροιμιωδῶς εἰρημένον τουτὶ κεφάλαιον «κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ». ἔκτισεν γὰρ ἀληθῶς τὸ μὴ ὄν πεποιηκῶς ὁ δεσπότης ἡμῶν θεός· οὐκ οὔσαν γὰρ τὴν σάρκα, ἣν ἀνείληφεν ὁ λόγος ἀλλὰ μὴ οὔσαν ἔκτισεν. καὶ ἐπιφέρει αὐτῆς λέγων οὐκοῦν τουτ' ἐστὶν τὸ «κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ». 2.3.14 ἐπάγει δέ «πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέν με», θεμέλιον μὲν τοῦτον ὀνομάζων, τὴν κατὰ σάρκα αὐτοῦ προορισθεῖσαν οἰκονομίαν. ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει «θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός». ἐνὸς δὲ αἰῶνος ἐνταῦθα μέμνηται, ἀφ' οὗ τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν τεθεμελιώσθαι ἔφη. 2.3.15 καὶ πάλιν τὴν αὐτὴν βεβαιοῖ λέξιν φάσκων εἰκότως ὁ προφήτης ἔφη «πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέν με», δηλονότι τὸ κατὰ σάρκα, διὰ τὴν πρὸς τὸν ἀληθῶς υἱὸν αὐτοῦ τὸν λόγον κοινωνίαν. καὶ ἐπιλέγει ἐξῆς εἶτα «ἐν ἀρχῇ» φησὶν «πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι». γῆν ποίαν ταύτην ἢ δηλονότι τὴν ἡμετέραν σάρκα, τὴν μετὰ τὴν παρακοὴν γῆν αὐτῆς γενομένην; «γῆ» γὰρ «εἶ» φησὶν «καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ». ἔδει γὰρ ταύτην ἰάσεως τυχεῖν, τινὰ τρόπον κοινω νήσασαν τῷ ἀγίῳ λόγῳ. 2.3.16 θέα δὲ πῶς ἐν τούτοις ὁ Μάρκελλος ἑαυτῷ περιπίπτει. φήσας γοῦν ἐν ἑτέρῳ περιπίπτει τὴν σάρκα εἶναι τὴν «ἀρχὴν ὁδῶν» τοῦ θεοῦ κτισθεῖσαν καὶ πάλιν «θεμέλιον» τὴν αὐτὴν εἶναι εἰπὼν, ἐπάγει τὸ «πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι». εἶθ' ἐρμηνεύει τὴν γῆν πάλιν τὴν σάρκα εἶναι, οὐχ ὁρῶν ὡς οὐδεμίαν ἔχει ἀκολουθίαν πρὸ τῆς σαρκὸς τὴν σάρκα ἐκτίσθαι λέγειν καὶ μετὰ τὴν κτίσιν τῆς σαρκὸς πάλιν τὴν 2.3.17 σάρκα ὀνομάζειν. ὁ δὲ ἔτι πρὸς τούτοις ἐπιφέρει ἐξῆς λέγων εἶτα «πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι» φησὶν· ἐνταῦθα τὰς ἀβύσσους παροιμιωδῶς ὁ προφήτης τὰς τῶν ἀγίων καρδίας εἶναι λέγει τὰς ἐν τῷ ἑαυτῶν βάθει τὴν τοῦ πνεύματος ἐχούσας δωρεάν. 2.3.18 καὶ ἐν τούτοις δὲ πρόσσχετος, ὅπως εἰς τὴν σάρκα ἐκλαβῶν εἰρησθαι τὸ «κύριος ἔκτισέν με», ἔπειτα στενοχωρούμενος ὑπὸ τῆς γραφῆς λεγούσης «πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι», τὰς μὲν ἀβύσσους ἐρμηνεύει τὰς τῶν ἀγίων καρδίας λέγων αὐτὰς εἶναι, οὐ συνορᾷ δὲ ὅτι αἱ τῶν ἀγίων καρδίαι, τοῦ Ἀβραάμ δηλαδὴ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακώβ Μωσέως τε καὶ Ἡλίου καὶ Μελχισεδέκ καὶ τῶν λοιπῶν προ2.3.19 φητῶν, πρὸ τῆς σαρκὸς γεγόνασιν τοῦ σωτῆρος. πῶς οὖν δυνατὸν ἐπὶ τὴν σάρκα ἀναφέρειν τὸ «πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι»; καὶ μεθ' ἕτερα δὲ αὐτῆς ἐπάγει λέγων τί τοίνυν ἐστὶν καὶ τουτὶ τὸ κεφάλαιον «πρὸ τοῦ προ ελθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων»; τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους εἶναί φησιν. τοῦτο δὲ ἡμῖν τὸ μυστήριον παρίστησιν ἢ τῆς Ἐξόδου γραφῆς τοὺς τῶν ἀποστόλων τύπους πάλαι προαγορεύουσα, δώδεκα γὰρ ὄντων τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποστόλων δώδεκα πηγῶν μέμνηται. 2.3.20 καὶ αὐτῆς ἐπάγει τὸ αὐτὸ γράφων οὕτως εἰκότως οὖν περὶ τῆς κατὰ σάρκα γενέσεως ὁ δεσπότης διὰ τοῦ προφήτου Σολομώντος λέγοντος «πρὸ τοῦ προελθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων» ἔφη. 2.3.21 ἔπειτα ἐξῆς ἕτεραί τινα διελθὼν ἐπιφέρει οὐκοῦν ἐπειδήπερ περὶ τῶν προαγόντων εἰρήκαμεν, ἀκόλουθόν ἐστιν καὶ τὸ λείπον ἀναπληρῶσαι. λείπει δὲ τὸ κατὰ τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνούς. «πρὸ» γὰρ «τοῦ ὄρη ἐδρασθῆναι» φησὶν «πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννᾷ με». ὄρη καὶ βουνούς τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς τῶν ἀποστόλων διαδόχους λέγει, ἵνα παρὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους τὴν κατ' αὐτῶν δικαίαν πολιτείαν παροιμιωδῶς σημήνη. 2.3.22 τοιαύτας τινὰς ἐρμηνείας ἐκθέμενος αὐτῆς ἐπὶ τὰς ἀποστολικὰς μεταβαίνει φωνάς, τάναντία τῷ ἀποστόλῳ φθεγγόμενος. ὁ μὲν γὰρ τὸν προόντα υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ «πρωτότοκον πάσης κτίσεως» αὐτὸν εἶναι ἐδίδασκεν. «τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ» ἐκτίσθαι, αὐτὸν τε εἶναι «πρὸ πάντων»

μεγάλη βοή μαρτυρούμενος· ὁ δὲ ἐπὶ τὴν σάρκα καὶ ταύτην καταβάλλει τὴν θεολογίαν, μικρὸν ὕστερον καὶ ταύτην 2.3.23 ἀρνούμενος. λέγει δὲ οὕτως 2.3.23 διὰ τοῦτο εἰκότως ἐπιφέρει «ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου». πότε γενόμενος εἰκὼν ἢ ὀπηνίκα τὸ «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν» ἀνείληφεν πλάσμα; πρότερον γάρ, ὡσπερ πολλακίς ἔφη, οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ λόγος. καὶ ἐπιμένει τὸ αὐτὸ γυμνότερον διασαφῶν, δι' ὧν φησὶν οὐκοῦν πρόδηλον, ὅτι πρὸ τῆς τοῦ ἡμετέρου σώματος ἀναλήψεως ὁ λόγος καθ' ἑαυτὸν οὐκ ἦν εἰκὼν τοῦ ἀοράτου θεοῦ· τὴν γὰρ εἰκόνα ὀραῖσθαι προσήκει, ἵνα διὰ τῆς εἰκόνας τὸ τέως μὴ ὀρώμενον ὀραῖσθαι δύνηται. 2.3.24 καὶ πάλιν προστίθῃσιν λέγων πῶς οὖν 20εἰκόνα τοῦ ἀοράτου θεοῦ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον 20 ἄστέριος 20εἶναι 20 γέγραφεν· αἱ γὰρ εἰκόνες τούτων ὧν εἰσιν εἰκόνες καὶ ἀπόντων δεικτικαὶ εἰσιν, ὥστε καὶ τὸν ἀπόντα δι' αὐτῶν φαίνεσθαι δοκεῖν. εἰ δὲ τοῦ θεοῦ ἀοράτου ὄντος ἀόρατον εἶναι καὶ τὸν λόγον συμβαίνει, πῶς 20εἰκὼν τοῦ ἀοράτου θεοῦ 20 καθ' ἑαυτὸν ὁ λόγος εἶναι δύναται, καὶ αὐτὸς ἀόρατος ὧν; ἀδύνατον γὰρ τὸ μὴ ὀρατὸν διὰ τοῦ ἀοράτου φανῆναί ποτε. 2.3.25 καὶ ἐν τούτοις δὲ ὁ Μάρκελλος οὐ συνοραῖ, ὅτι εἰ τὴν σάρκα δοίημεν εἶναι τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ, ὥρα καὶ πάντων ἀνθρώπων τὰς σάρκας καὶ τὰ τῶν σωμάτων πρόσωπα εἰκόνας εἶναι λέγειν τοῦ θεοῦ, ὥστε κατ' αὐτὸν μηδὲν ἐξαίρετον ἐσηκέναι τὸν σωτήρα. ὁ δ' ὡσπερ ἐπιλαθόμενος ὧν μετὰ ταῦτα περὶ τῆς σαρκὸς συνέγραψεν «δούλου μορφὴν» αὐτὴν εἰπὼν ἐξ ἀποστολικῆς παραθέσεως καὶ διὰ τοῦτο μὴ 2.3.26 δύνασθαι συνεῖναι τῷ λόγῳ διὰ τὸ «δούλου μορφὴν» εἶναι, ἀλλὰ καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ φήσας πῶς ἐγχωρεῖ τὴν ἐκ γῆς τε οὕσαν καὶ μηδὲν ὠφελοῦσαν ἐν τοῖς μέλλουσιν αἰῶσιν συνεῖναι τῷ λόγῳ;· εἶναι εἰκόνα τοῦ ἀοράτου θεοῦ τὴν σάρκα ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶναι δισχυρίζεται, διαβεβαιούμενος ἀποφαντικῶς ὅτι πρὸ τῆς τοῦ ἡμετέρου σώματος ἀναλήψεως οὐκ ἦν εἰκὼν τοῦ ἀοράτου θεοῦ ὁ λόγος αὐτοῦ. 2.3.27 καὶ αὐθις μετὰ τὰ ἐκτεθέντα ἐπιφέρει λέγων διὸ πανταχόθεν δῆλον εἰκόνα τοῦ ἀοράτου θεοῦ ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ εἰρησθαι ἀποστόλου τὴν προσγενομένην τῷ λόγῳ σάρκα, ἵνα διὰ τοῦ ὀρατοῦ καὶ τὸ ἀόρατον φαίνηται. «εἰκὼν» δὲ «ἐστὶν» φησὶν ὁ ἀπόστολος «τοῦ ἀοράτου θεοῦ». νῦν δηλονότι, ὀπηνίκα τὴν κατ' εἰκόνα τοῦ θεοῦ γενομένην ἀνείληφεν σάρκα, εἰκὼν ἄλλη 2.3.28 θῆς τοῦ ἀοράτου θεοῦ γέγονεν. εἰ γὰρ διὰ τῆς εἰκόνας ταύτης τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἠξιώθημεν γνῶναι, πιστεύειν ὀφείλομεν αὐτῷ τῷ λόγῳ διὰ τῆς εἰκόνας λέγοντι «ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἓν ἐσμεν». οὔτε γὰρ τὸν λόγον οὔτε τὸν πατέρα τοῦ λόγου χωρὶς τῆς εἰκόνας ταύτης γνῶναί τινα δυνατόν. 2.3.29 καὶ πάλιν ἐπιφέρει οὕτω γοῦν καὶ ὁ ἀπόστολος φησιν, ὡσπερ μικρῷ πρόσθεν ἔφαμεν «ἐκένωσεν ἑαυτὸν μορφὴν δούλου λαβῶν», διὰ τῆς μορφῆς τοῦ δούλου τὴν ἀνθρωπίνην ἡμῖν σημαίνων σάρκα, ἢ ὁ δεσπότης ἡμῶν θεὸς τῇ ἑαυτοῦ διαπλάττων σοφία «ποιήσωμεν ἄνθρωπον» ἔφη «κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν», καλῶς τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα ὀνομάζων εἰκόνα. ἦδει γὰρ ἀκριβῶς ὅτι εἰκὼν ἔσται μικρὸν ὕστερον τοῦ ἑαυτοῦ λόγου. 2.3.30 μετὰ ταῦτα πειρᾶται κατασκευάζειν ὅτι καὶ τὸ «ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε» περὶ τῆς σαρκὸς ἐλέγετο, γράφει δὲ οὕτως διὰ τοῦτο τοίνυν τοῦ τὴν ἡμέραν δηλοῦντος ἀστέρος ἐωσφόρου ὑπὸ τοῦ προφήτου Δαυὶδ εἰκότως ὀνομασθέντος, οὐκέτι ζητεῖσθαι δίκαιον τὸν ἐωσφόρον, τίς δήποτε ὧν οὗτος τυγχάνει· οὗτος γὰρ ἦν ὁ τῆνικαῦτα φανείς ἀστήρ, ὁ φέρων τε καὶ δηλῶν 2.3.31 τὴν ἡμέραν τοῖς μάγοις. πρόδηλον οὖν τὸ «πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε» ὑπὸ τοῦ παντοκράτορος εἰρησθαι δεσπότης περὶ τοῦ διὰ τῆς παρθένου γεννηθέντος σὺν τῇ ἀνθρωπίνῃ σαρκὶ λόγου, σαφῶς καὶ τοῦτο τοῦ εὐαγγελίου σημαίνοντος, πρότερον μὲν τὸν δεσπότην ἡμῶν διὰ τῆς παρθένου τετέχθαι, ὕστερον δὲ τὸν ἀστέρα φανῆναί τὸν τὴν ἡμέραν δεικνύοντα. 2.3.32 ἐπὶ τούτοις προῖων αὐθις ἐπιλέγει εἰληφεν γὰρ ὁ

ἄνθρωπος οὐ μόνον τὴν ἐπὶ γῆς τῶν πραγμάτων ἐξουσίαν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς, εἰκότως· εἰ γὰρ ὅτε καὶ «ἄνθρωπος» ἐγένετο καὶ «μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων» τότε εἰς αὐτὸν «ἐκτίσθη τὰ πάντα», ὡς ἔφη ὁ ἀπόστολος, «τά τε ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ γῆς», ἀκόλουθόν ἐστιν ἀκριβῶς γινώσκειν ὅτι ἐξουσία οὐ μόνον τῶν ἐπὶ γῆς αὐτῶ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς δέδοται. καὶ αὐθις μεθ' ἕτερα ἐπάγει εἰ γὰρ περὶ τινος δόξης δοθείσης αὐτῶ παρὰ τοῦ πατρὸς τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον λέγει, ταύτην ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦ λόγου εἰληφώς φαίνεται. «μεσίτης» γὰρ γενόμενος κατὰ τὸν ἱερὸν ἀπόστολον «θεοῦ τε καὶ ἀνθρώπων» τῇ δοθείσῃ αὐτῶ παρὰ τοῦ πατρὸς δόξῃ τοὺς θεοσεβεῖς ἐδόξασεν ἄνθρώπους. 2.3.33 καὶ πάλιν προστίθῃσιν ταῦτα καὶ ἠξίωσεν τὸν πεσόντα διὰ τῆς παρακοῆς ἄνθρωπον τῷ ἑαυτοῦ διὰ τῆς παρθένου συναφθῆναι λόγῳ. ποία γὰρ ἐν ἀνθρώποις ἕτερα μείζων δόξα γένοιτ' ἂν τῆς δόξης ταύτης; εἰπὼν δὲ ὅτι «ἐδόξασά σε», ἐπιφέρει λέγων «καὶ πάλιν δοξάσω», ἵνα δι' ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας ἐν τῇ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῆς σαρκὸς δευτέρᾳ δόξῃ τὸν πρότερον θνητὸν ἄνθρωπον ἀθάνατον ἀπεργάσῃται καὶ τοσαύτη αὐτὸν δοξάσῃ δόξῃ, ὥστε μὴ μόνον αὐτὸν τῆς προτέρας ἀπαλλαγῆναι δουλείας, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑπὲρ ἄνθρωπον ἀξιωθῆναι δόξης. 2.3.34 καὶ αὐθις ἐπιλέγει ἵνα, ὡς ἔφην, ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἀπατηθέντα πρότερον τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν αὐθις νικῆσαι τὸν διάβολον παρασκευάσῃ. διὰ τοῦτο ἀνεἴληφεν τὸν ἄνθρωπον, ἵνα ἀκολούθως τοῦτον ἀπαρ χὴν τῆς ἐξουσίας παραλαβεῖν παρασκευάσῃ. καὶ προστίθῃσιν ἔτι λέγων οὗτος γὰρ ἐστὶν ὁ ἀγαπητός, ὁ τῷ λόγῳ ἐνωθεὶς ἄνθρωπος, περὶ οὗ ὁ εὐαγγελιστὴς ἔφη «οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα». 2.3.35 καὶ αὐθις ἐπιφέρει ὅτι ὁ λόγος τοῦ ἀοράτου θεοῦ διὰ παρθένου τεχθῆσεται ἔμελλεν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀναλήψασθαι σάρκα, καὶ ἵνα δι' αὐτῆς τὸν πρότερον κατισχύσαντα τοῦ ἀνθρώπου διάβολον καταγωνισάμενος μὴ μόνον ἀφθαρτον αὐτὸν καὶ ἀθάνατον γενέσθαι παρασκευάσῃ, ἀλλὰ καὶ σύνθρονον ἐν οὐρανοῖς τῷ θεῷ. 2.3.36 ταῦτα δὲ πάντα ἀναγκαῖον κατέχειν ἐν μνήμῃ διὰ τὰ μέλλοντα ὑπ' αὐτοῦ Μαρκέλλου κατὰ τῆς σαρκὸς, ἧς ἀνεἴληφεν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, προφέρεσθαι. ὡς γὰρ ἀμνημονήσας τούτων ἀπάντων, ὧν ἐξέθετο, τέλος οὐκ αἴσιον οὐδ' εὐσεβὲς ἐπάγει τῷ σωτηρίῳ σώματι. πρὸς τούτοις ἅπασιν, ὡς περ τῶν προτέρων αὐτῶ κατωρθωμένων, πειράται δεικνύναι καὶ τὸ «ὁ κύριος ἐβασίλευσεν, ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ» εἰς τὴν 2.3.37 σάρκα ἀναφέρεσθαι. λέγει δὲ οὕτως ὁ γοῦν καταβάς καὶ τὴν σάρκα διὰ τῆς παρθένου προσλαβὼν κατεστάθη βασιλεὺς ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, δηλονότι ἵνα διὰ τοῦ λόγου ὁ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν πρότερον ἐκπεπτωκὴς ἄνθρωπος βασιλείας τυχεῖν δυνηθῇ. τοῦτον οὖν τὸν ἄνθρωπον τὸν πρότερον διὰ τὴν παρακοὴν τῆς βασιλείας ἐκπεπτωκότα κύριον καὶ θεὸν γενέσθαι βουλόμενος ὁ θεὸς ταύτην τὴν οἰκονομίαν εἰργάσατο. ὁ οὖν ἀγιώτατος προφήτης Δαυὶδ προφητικῶς λέγει «ὁ κύριος ἐβασίλευσεν, ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ». 2.3.38 καὶ μεθ' ἕτερα ἐπιφέρει δι' ἣν αἰτίαν, ὡς περ ἀρχὴν βασιλείας ἀπὸ τινος λαβόντος χρόνου τοῦ δεσπότη ἡμῶν Χριστοῦ, ἢ προφητεία φησὶν «ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ». καὶ πάλιν ἐπιφέρει διὰ τοῦτο γὰρ καὶ βασιλεύσει ἵνα ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ σαρκὶ γενόμενος, βασιλεὺς τε καταστὰς διὰ τοῦ λόγου ὁ ἀπατηθεὶς πρότερον ἄνθρωπος «πᾶσαν ἀρχὴν» τοῦ διαβόλου «καὶ δύναμιν καὶ ἐξουσίαν καταργήσει». 2.3.39 τοσαῦτα περὶ τῆς σαρκὸς τοῦ σωτῆρος καὶ τούτων ἔτι πολλῶν πλείονα εἰπὼν, φήσας τε αὐτὴν εἶναι τὴν εἰκόνα «τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου» καὶ τὸν πρωτότοκον «πάσης κτίσεως» καὶ τὸν βασιλέα καὶ τὸν Ἰησοῦν καὶ τὸν Χριστὸν καὶ τὸν ἀγαπητὸν καὶ ὅσα ἄλλα κατέλεξεν, δι' αὐτὴν τε ταῦτα πάντα κληθῆναι τὸν λόγον ἀποφηνάμενος, ὁποῖον τέλος αὐτῇ περιτίθῃσιν ἤδη θεωρῆσαι καιρός. 2.4.1 Διὰ τοῦτο γὰρ βασιλεύσει ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ σαρκὶ γενόμενος, βασιλεὺς τε καταστὰς διὰ τοῦ λόγου ὁ ἀπατηθεὶς

πρότερον ἄνθρωπος «πᾶσαν ἀρχὴν» τοῦ διαβόλου «καὶ δύναμιν καὶ ἐξουσίαν καταργήσει». «δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν» φησὶν «ἄχρι οὗ ἂν θῆ τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ». τῆς τοίνυν τοῦ δεσπότη ἡμῶν Χριστοῦ βασιλείας τοῦτο τέλος εἶναί φησιν ὁ ἱερός ἀπόστολος, τὸ πάντα ὑποταγῆναι τοῖς ποσὶν αὐτοῦ. καὶ μετὰ βραχέα ἐπιλέγει μέγιστον ἡμῖν μυστήριον ἐνταῦθα ὁ ἀπόστολος ἀνακαλύπτει, τέλος μὲν ἔσεσθαι φάσκων τῆς Χριστοῦ βασιλείας· τέλος δὲ τότε, ὅταν πάντα ὑποταγῆ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. 2.4.2 καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπεξεργαζόμενος τὸν αὐτὸν λόγον οὕτως γράφει ἔφαμεν ἐν τοῖς προάγουσιν ἡμῶν ῥητοῖς τὸν δεσπότην ἡμῶν τὸν Χριστὸν ἀρχὴν ἐσχηκέναι βασιλείας, ἐκ τῶν θείων γραφῶν ἀποδείξουσιν χρώμενοι. ἔστιν μὲν μία ἢ λέγουσα «ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ Σιών ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ», 2.4.3 ἑτέρα δὲ «ὁ κύριος ἐβασίλευσεν, ὀργιζέσθωσαν λαοί», καὶ αὐθις «ὁ κύριος ἐβασίλευσεν, ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ». καὶ ὅλως μυρίων ῥητῶν πρὸς μαρτυρίαν ἔστιν εὐπορήσαντα δεῖξαι, ὅτι ἀρχὴν βασιλείας εἴληφεν ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦ λόγου. εἰ οὖν εἴληφεν ἀρχὴν βασιλείας πρὸ ἐτῶν ὄλων οὐ πλειόνων ἢ τετρακοσίων, οὐδὲν παράδοξον, εἰ τὸν πρὸ οὕτως ὀλίγου χρόνου τῆς βασιλείας ταύτης τυχόντα ὁ ἀπόστολός φησιν παραδώσειν τὴν βασιλείαν, δηλονότι τῷ θεῷ τῷ καταστήσαντι αὐτόν, ὡς ἡ γραφὴ φησιν, βασιλέα. 2.4.4 καὶ μεθ' ἕτερα οὕτω γράφει οὐκοῦν ἐνεργεῖα μόνη διὰ τὴν τῆς σαρκὸς πρόφασιν ἄχρι τοσοῦτου κεχωρίσθαι τοῦ πατρὸς φαίνεται, ἄχρι οὗ ἂν ὁ προσιῶν τῆς κρίσεως ἀναφανῆ καιρός, ἵνα τῶν τηνικαῦτα ἐκκεντησάντων κατὰ τὴν προφητείαν ἐωρακότων τὸν ἐκκεντηθέντα, οὕτω καὶ τὸ 2.4.5 λειπόμενον ἀκολουθῶς γένηται. πάντων γὰρ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ τέλους ὑποτάσσεσθαι μελλόντων τῷ Χριστῷ, ὡς ὁ ἀπόστολος ἔφη, τηνικαῦτα «αὐτὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα». τί τοίνυν μανθάνομεν περὶ τῆς ἀνθρωπίνης σαρκός, ἦν δι' ἡμᾶς ἀνείληφεν ὁ λόγος πρὸ τετρακοσίων οὐχ ὄλων ἐτῶν; πότερον ποτε ταύτην καὶ ἐν τοῖς μέλλουσιν αἰῶσιν ὁ λόγος ἔξει, ἢ ἄχρι μόνου τοῦ τῆς κρίσεως καιροῦ; ἀνάγκη γὰρ τὸ ὑπὸ τοῦ προφήτου λεχθὲν ἔργω βεβαιωθῆναι. «ὄψονται γὰρ» φησὶν «εἰς ὃν ἐξεκέντησαν»· ἐξεκέντησαν δὲ δηλονότι τὴν σάρκα. 2.4.6 καὶ προστίθουσιν μεθ' ἕτερα λέγων ὅτι γὰρ οὐχ ἴν' ὁ λόγος ὠφελήθη τὴν ἡμετέραν ἀνείληφεν σάρκα, ἀλλ' ἵνα ἡ σὰρξ διὰ τὴν πρὸς τὸν λόγον κοινωνίαν ἀθανασίας τύχη, δηλὸν ἔστιν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς τοῦ σωτῆρος ἀποφάσεως. περὶ γὰρ τῆς σαρκός, ἦν ἔχων ὠμίλει τοῖς μαθηταῖς, οὕτω λέγει «τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει; ἐὰν οὖν ἴδητε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀπιόντα ὅπου ἦν τὸ πρότερον; τὸ πνεῦμα ζωοποιεῖ, ἡ σὰρξ οὐδὲν ὠφελεῖ». εἰ οὖν ὁμολογεῖ τὴν σάρκα μηδὲν ὠφελεῖν αὐτόν, πῶς ἐγχωρεῖ τὴν ἐκ γῆς τε οὖσαν καὶ μηδὲν ὠφελοῦσαν καὶ ἐν τοῖς μέλλουσιν αἰῶσιν ὡς αὐτῷ λυσιτελοῦσαν συνεῖναι τῷ 2.4.7 λόγῳ; διὰ τοῦτο γὰρ μοι δοκεῖ καὶ ὁ παντοκράτωρ δεσπότης πρὸς αὐτὸν λέγειν «κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου». ἐνεργεῖα μόνη διὰ τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα χωρίζει αὐτὸν δοκῶν καὶ ὡσπερ ῥητόν τινα χρόνον ὀρίζων αὐτῷ τῆς ἐν δεξιᾷ καθέδρας οὕτω φησὶν πρὸς αὐτὸν «ἕως ἂν 2.4.8 θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου». τοῦτο δὲ τὸ προφητικὸν τοῦ Δαυὶδ ῥητόν σαφέστερον ἡμῖν ἐρμηνεύων ὁ ἱερός ἀπόστολος οὕτω πῶς ἔφη «δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν, ἕως ἂν θῆ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ». οὐκοῦν ὅρον τινα ἔχειν δοκεῖ ἢ κατὰ ἄνθρωπον αὐτοῦ οἰκονομία τε καὶ βασιλεία. οὐδὲν γὰρ ἕτερον βούλεται ἢ τοῦτο τὸ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου ῥηθὲν «ἕως ἂν θῆ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν 2.4.9 αὐτοῦ». οὐκοῦν ἐπειδὴν τοὺς ἐχθροὺς σχῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν, οὐκέτι χρήζει τῆς ἐν μέρει ταύτης βασιλείας, πάντων καθόλου βασιλεὺς ὑπάρχων· συμβασιλεύει γὰρ «τῷ θεῷ καὶ πατρί», οὗ ὁ 2.4.10 λόγος ἦν τε καὶ ἐστίν. οὐδὲ γὰρ αὐτὸς καθ'

ἑαυτὸν ὁ λόγος ἀρχὴν βασιλείας εἴληφεν, ἀλλ' ὁ ἀπατηθεὶς ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἄνθρωπος διὰ τῆς τοῦ λόγου δυνάμεως βασιλεὺς γέγονεν, ἵνα βασιλεὺς γενόμενος τὸν πρότερον ἀπατήσαντα νικήσῃ διάβολον. διὰ τοῦτο καὶ αἱ Πράξεις τῶν ἀποστόλων περὶ τοῦ ἀνθρώπου τούτου, ὃν ἀνείληφεν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος καὶ ἀνείληφώς ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθέζεται, οὕτως διδάσκουσιν λέγουσαι «ὃν δεῖ οὐρανὸν μὲν δέξασθαι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως». καὶ αὗται ὡς περ ὄρον τινὰ καὶ προθεσίαν ὀρίζουσαι ἐν ᾧ περ προσήκει τὴν κατὰ ἄνθρωπον 2.4.11 οἰκονομίαν ἠνώσθαι τῷ λόγῳ οὕτω λέγουσιν. τί γὰρ ἕτερον βούλεται τὸ «ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως», ἢ αἰῶνα μέλλοντα ἡμῖν σημαίνειν, ἐν ᾧ δεῖ πάντα τῆς τελείας τυχεῖν ἀποκαταστάσεως; εἰ τοίνυν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀποκαταστάσεως ἀπάντων καὶ αὐτὴν τὴν κτίσιν ἐκ τῆς δουλείας εἰς τὴν ἐλευθερίαν μεταβληθήσεται ὁ Παῦλος ἔφη λέγει γὰρ «ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν 2.4.12 τέκνων τοῦ θεοῦ, πῶς ἔτι τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ἣν ἀνείληφεν ὁ λόγος, μορφήν οὖσαν δούλου, συνεῖναι τῷ λόγῳ δυνατὸν γένοιτ' ἄν; σαφῶς δ' οὖν καὶ διαρρήδη ἐν βραχεῖ τινι χρόνῳ τῶν τε παρεληλυθότων καὶ τῶν μελλόντων αἰώνων τὴν κατὰ σάρκα οἰκονομίαν τοῦ λόγου δι' ἡμᾶς γεγενῆσθαι συμβέβηκεν. καὶ ταύτην ὡς περ ἀρχὴν οὕτως καὶ τέλος ἔξιν ὁ θεσπέσιος εἶρηκεν Παῦλος, οὕτω πως εἰπὼν «εἶτα τὸ τέλος, ὅταν παραδιδῶ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρί». 2.4.13 τούτοις μεθ' ἕτερα ἐπιλέγει οὐκοῦν οὐ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς τὴν ἀνθρωπίνην ἀνείληφεν σάρκα. εἰ δὲ δι' ἡμᾶς ἀνείληφώς φαίνεται, πάντα δὲ τὰ καθ' ἡμᾶς τῆ αὐτοῦ προνοία καὶ ἐνεργεία ἐν τῷ καιρῷ τῆς κρίσεως τέλους τεύξεται, οὐκέτι οὐδὲ ταύτης τῆς ἐν μέρει βασιλείας ἔσται χρεία. ταῦτα Μάρκελλος εἰπὼν, εἶτα συναισθόμενος ἑαυτοῦ εἰς ἄτοπον ἐκπεπτωκότος, προστίθεισιν τοῖς εἰρημένοις ταῦτα εἰ δέ τις λέγοι, διὰ τοῦτο τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα ἀξίαν εἶναι τοῦ λόγου, ὅτι διὰ τῆς ἀναστάσεως ἀθάνατον αὐτὴν ἀπειρ γάσαστο, γνῶτω ὅτι οὐ πᾶν, ὅπερ ἀθάνατον, τοῦτο ἄξιον θεοῦ. 2.4.14 μείζων γὰρ καὶ αὐτῆς τῆς ἀθανασίας ὁ θεός, ὁ τῆ ἑαυτοῦ βουλή σει καὶ τὰ μὴ ὄντα ἀθάνατα ποιεῖν δυνάμενος. ὅτι δὲ οὐ πᾶν τὸ ἀθάνατον ἠνώσθαι θεῷ ἄξιον δῆλόν ἐστι καὶ ἀπὸ τοῦ ἀρχᾶς καὶ ἐξουσίας καὶ ἀγγέλους ἀθανάτους ὄντας μηδὲν διαφέρειν τῆ ἐνότητι τοῦ θεοῦ. 2.4.15 ταῦτ' εἰπὼν καὶ ὡς περ εἰς βυθὸν ἀτοπίας ἑαυτὸν ἐκπεπτωκότα συναισθόμενος ἀνακαλεῖσθαι πειράται, τρόπον τινὰ ἐξομολογούμενος ὅτι μηδὲν ἠπίστατο ὧν ἔλεγεν· διὸ ἐπάγει λέγων εἰ δέ τις περὶ τῆς σαρκὸς ταύτης τῆς ἐν τῷ λόγῳ ἄθα νάτου γεγυνοῦσας πυνθάνοιτο, τί φαμεν πρὸς αὐτόν; ὅτι δογματίζουσιν μὲν ἡμεῖς περὶ ὧν μὴ ἀκριβῶς παρὰ τῶν θείων μεμαθήκαμεν 2.4.16 γραφῶν οὐκ ἀσφαλὲς εἶναι νομίζομεν. πῶς γὰρ τοῦτο πράττειν 2.4.17 δυνατὸν τοῖς καὶ τὰ ἐτέρων ἀνατρέπουσιν δόγματα; ἀλλ' ἐροῦμεν πρὸς τοὺς τὸν ἀκριβῆ περὶ τούτου μαθεῖν παρ' ἡμῶν βουλομένους λόγον, ὅτι πειθόμενοι τῷ ἱερῷ ἀποστόλῳ ἴσμεν ὅτι οὕτως ἡμᾶς ὄραν τὰ ἀποκεκρυμμένα μυστήρια προσήκει, ὡς αὐτὸς ἔφη «βλέπομεν γὰρ ἄρτι» φησὶν «δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· ἄρτι γινώσκουμεν ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνωσόμεθα καθὼς καὶ ἐπεγνωσθημεν». ὥστε μὴ μου πυνθάνου 2.4.18 περὶ ὧν σαφῶς παρὰ τῆς θείας γραφῆς μὴ μεμάθηκα. διὰ τοῦτο τοίνυν οὐδὲ περὶ τῆς θείας ἐκείνης τῆς τῷ θεῷ λόγῳ κοινωνησῆς σαρκὸς σαφῶς εἰπεῖν δυνησομαι. νυνὶ δὲ πιστεύω ταῖς θείαις γραφαῖς, ὅτι εἷς θεός, καὶ ὁ τούτου λόγος προῆλθεν μὲν τοῦ πατρὸς, ἵνα «πάντα δι' αὐτοῦ» γένηται· μετὰ δὲ τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως καὶ τὴν τῶν ἀπάντων διόρθωσιν καὶ τὸν ἀφανισμόν τῆς ἀντικειμένης ἀπάσης ἐνεργείας «τότε αὐτὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα» «θεῷ καὶ πατρί», ἵνα οὕτως ἦ ἐν θεῷ ὁ λόγος, ὡς περ καὶ πρότερον ἦν. 2.4.19 τοιοῦτο τέλος

ἐπήγαγεν τῇ σαρκὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ὁ θαυμαστός οὗτος συγγραφεύς, ἀμνημονήσας ὧν περὶ αὐτῆς διὰ τῶν ἔμπροσθεν 2.4.20 εἶρηκεν. εἶθ' ὁ σαφῶς οὕτως τὸ σῶμα τὸ σωτήριον ἔρημον τοῦ λόγου γενήσεσθαι μετὰ τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν ἀποφηνάμενος εὐλάβειαν προσποιεῖται καὶ μὴ εἶδέναι φησὶν ἀποκρίνεσθαι, εἴ τις αὐτὸν ἔροιτο περὶ τῆς σαρκός, φῆσαι δ' ἂν πρὸς τὸν ἐρωτῶντα· μή μου 2.4.21 πυνθάνου περὶ ὧν μὴ μεμάθηκα. ἀλλὰ καὶ ὁ τυχὼν εἶπεν ἂν πρὸς αὐτόν, τί δὴ οὖν σαυτὸν σκώπτεις, ἄνθρωπε; τί δὲ κατὰ κρημνῶν ὠθεῖς, περὶ ὧν μὴ μεμάθηκας ὀριζόμενος ἐγγράφως; τί δὲ μὴ φυλάττεις ἢ παρὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων τε καὶ διδασκάλων παρείληφας, νεωτερίζεις δ' ἄντικρυς νέαν καὶ ξενίζουσιν εἰσάγων τῷ βίῳ διαστροφήν, ἀρχὴν τε πρόσκαιρον καὶ νεωτέραν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ διδούς καὶ ταύτης τέλος ὑφιστάμενος, καὶ τὸν μὲν ἀληθῶς μονογενῆ τοῦ θεοῦ υἱὸν ἀρνούμενος λόγον δὲ ψιλὸν ἀνούσιον καὶ ἀνυπόστατον ὑποτιθέμενος, ὃν οὐδ' ἕτερον ἢ ἔν καὶ ταύτῳ τῷ θεῷ εἶναι φῆς, ὃ δὴ καὶ πᾶς εἶποι ἂν ἀρνούμενος τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, 2.4.22 εἰκότως; οὐ γὰρ υἱὸς ὁ μὴ ὑφεστῶς λόγος, ὡς οὐδ' ὁ ἐν ἀνθρώπῳ λόγος υἱὸς ἂν ποτε ῥηθεῖη ἀνθρώπου, ἐνεργεῖα μόνῃ ἐν τῷ λαλοῦντι συνιστάμενος. τοῦτον δ' ἐκ τοῦ πατρὸς πρὸ ἐτῶν οὐδ' ὄλων τετρακοσίων διὰ τῆς ἀναλήψεως τῆς σαρκὸς υἱὸν θεοῦ γεγενῆσθαι ἄνω κάτω φῆς, καὶ Ἰησοῦν καὶ Χριστὸν ὀνομάσθαι, εἰκόνα τε «τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου» χρηματίσαι καὶ «πρωτότοκον πάσης κτίσεως», καὶ δὴ καὶ βασιλέα τότε γενέσθαι, ἀρξάμενον τούτων ἀπάντων ἐκ τοῦ δηλωθέντος χρόνου, ἔπειτα καιρῷ τῆς συντελείας τούτων ἀπάντων ἀθρόως 2.4.23 παυθήσεσθαι. ποῦ δὴ οὖν ταῦτα μεμάθηκας; τίς δέ σοι τούτων κατέστη διδάσκαλος, τίς ἐπισκόπων, ποῖαι σύνοδοι, ποῖον ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν γράμμα; ποῦ δέ σοι τὸ σῶμα τὸ ἀθάνατον χωρήσειεν ἂν τοῦ σωτῆρος; ἀθάνατον γὰρ ὁμολογῶν καὶ θεῖον ὀνομάζων αὐτὸ πάντως που καὶ ἀφθαρτον καὶ ἀδιάλυτον ὑποθήσει, πεφυκὸς δὲ τοιοῦτον μένει συνεστός δηλαδὴ καὶ ἀδιάλυτον. ἀλλὰ τὸν λόγον 2.4.24 ἀφήρεις αὐτοῦ καὶ τῷ θεῷ συνῆπτες. οὐκοῦν ἄνευ λόγου μόνον τὸ σῶμα στήσεται ἐν ἀθανάτῳ καὶ ἀφθάρτῳ ἀλογία καὶ ἀκινήσι; πῶς δὲ αὐτὸς ὁ λόγος εἰς τὸν θεὸν χωρήσει καὶ συναφθήσεται αὐτῷ μετὰ τὸν τῆς σαρκὸς χωρισμόν; ἄρα μὴ ὧν ἐν τῷ θεῷ, ὅτε τῇ σαρκὶ συνῆν; ἀλλ' ὧν ἐν αὐτῷ διὰ παντός, συναΐδιός τε ὧν καὶ ἐν καὶ ταύτῳ τῷ θεῷ. πῶς οὖν ὑπῆρχεν ἐν τῷ σώματι; εἰ μὲν ψυχῆς δίκην οἰκῶν ἐν αὐτῷ, ἔσται ἄρα ἐν ὑποστάσει, τοῦ πατρὸς κεχωριστῶς 2.4.25 μένος, ζῶν τε καὶ ὑφεστῶς ἐν ἧ ἀνείληφεν σαρκί. τί οὖν ἐκώλυεν καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως υἱὸν θεοῦ ζῶντα αὐτὸν ὁμολογεῖν; ἀλλ' εἶποι ἂν ἴσως ἐνεργεῖα μόνῃ οὐχὶ δὲ οὐσίας ὑποστάσει καὶ ἐν τῷ σώματι γεγονέναι· δραστηρικῆ γὰρ ἐνεργεῖα μόνῃ φησὶ τῇ σαρκὶ συνὼν τῷ κινεῖν αὐτὴν καὶ πράττειν ὅσαπερ ἐν Εὐαγγελίοις φέρεται οὐσία τῷ θεῷ συνῆπτο, οἷα λόγος ὑπάρχων αὐτοῦ ἀχώριστος καὶ 2.4.26 ἀδιάστατος. εἰ δὴ ταῦτα λέγοι, ἐρωτήσασιν ἡμῖν ἀποκρινάσθω, ἄρ' ἐπὶ μόνῃ τὴν σάρκα ταύτην ἢ τοῦ λόγου ἐνεργεῖα ἔφθακεν, οὐχὶ δὲ καὶ ἐφ' ἐτέροισι ἀνθρώποις τοὺς ἀγίους τοῦ θεοῦ; καὶ εἰς τὰ λοιπὰ δὲ πάντα τοῦ λόγου δημιουργήματα οὐχὶ ὁ αὐτὸς ἐνεργεῖ λόγος; καὶ μὴν μεμαθήκαμεν ὡς «τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν» καὶ «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν». 2.4.27 οὐκοῦν ἐνεργεῖ καὶ ἐπὶ πάντων. ἔγνωμεν ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν καὶ ὡς «λόγος κυρίου ἐγενήθη πρὸς Ὡσηὲ τὸν τοῦ Βεηρί», καὶ «λόγος κυρίου ἐγενήθη πρὸς Ἡσαΐαν υἱὸν Ἀμώς», καὶ «ὃς ἐγενήθη λόγος κυρίου πρὸς Ἰερεμίαν». καὶ ἐφ' ἐκάστου δὲ προφήτου ὁ αὐτὸς ἐνήργει τοῦ θεοῦ λόγος, ἄρ' οὖν τῆς ἴσης ἀξίας τῷ μονογενεῖ υἱῷ τοῦ θεοῦ κάκεινοις ἅπασιν μετῆν, καὶ πλέον οὐδὲν ὑπῆρχεν τῷ σωτῆρι, εἰ δὴ ἐνεργεῖα μόνῃ ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ τῷ θεῷ συνημμένου 2.4.28 ἐκινεῖτο. ἀλλ' οὐδὲ τὰ ἴσα τοῖς προφήταις φέρειν δίδωσιν Μάρκελλος τῷ

Χριστῷ τοῦ θεοῦ. οἱ μὲν γὰρ ζωῆς αἰωνίου ἀθανάτου τε καὶ ἀτελευτήτου τεύξονται, εἰς τοὺς ἅπαντας αἰῶνας ἐν τῇ κατηγγελμένῃ τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ βιωσόμενοι ἀγαθῶν τε ἀπολαύσοντες «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν καὶ οὐς οὐκ ἤκουσεν καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη»· ὁ δὲ Χριστὸς τοῦ θεοῦ αὐτὸς ὁ κοινὸς ἀπάντων σωτήρ, «ὁ πρωτότοκος τῶν νεκρῶν», ἡ ἐλπίς τῆς τῶν ἀγίων ἀναστάσεως, μόνος ἄρα τότε ἀπολειφθήσεται, παυθησομένης αὐτοῦ τῆς βασιλείας καὶ τῆς ζωοποιῶν σαρκὸς ἐρήμου καὶ ἀλόγου καταλειφθησομένης, ὡς μήτε προϋπάρχειν αὐτὸν υἱὸν θεοῦ ὄντα μήτε διαρκεῖν εἰς ἄπειρον 2.4.29 κατὰ τὴν τοῦ Μαρκέλλου διδασκαλίαν. εἰκότως ἄρα ταῦτα βασιλέα τὸν ὡς ἀληθῶς θεοφιλῆ καὶ τρισμακάριον κατὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐκίνει, καίτοι μυρία κολακεύσαντος καὶ πολλὰ βασιλέως ἐγκώμια αὐτοῦ ἐν συγγράμματι διελθόντος. ταῦτα δὲ καὶ τὴν ἀγίαν σύνοδον ἐν τῇ βασιλικῇ συνελθοῦσαν πόλει ἐξ ἐπαρχιῶν διαφόρων Πόντου καὶ Καππαδοκίας Ἀσίας τε καὶ Φρυγίας καὶ Βιθυνίας Θράκης τε καὶ τῶν ἐπέκεινα μερῶν στηλιτεύειν τὸν ἄνδρα διὰ τῆς κατ' αὐτοῦ γραφῆς καὶ μὴ θέλουσαν ἐξεβιάζετο. ταῦτα καὶ ἡμᾶς ἐπὶ τὴν μετὰ χεῖρα ἐξέτασιν προελθεῖν κατηνάγκασεν, ὁμοῦ καὶ τοῖς δόξασιν τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ παρισταμένους, ὁμοῦ καὶ τοῖς συλλειτουργοῖς προστάξασιν 2.4.30 τοῦτο πράξαι τὸ ἱκανὸν ποιούμενους. μάλιστα δέ μοι ἀναγκαῖον ἠγοῦμαι γεγενῆσθαι τὸ γράμμα διὰ τοὺς ἡδικῆσθαι τὸν ἄνδρα νενομικότας. χρή γὰρ ἀποθεραπεῦσαι τὴν τῶν ἡμετέρων ἀδελφῶν ὑπόνοιαν διὰ τοῦ φανερὰν καταστῆσαι τὴν μακροῖς μὲν χρόνοις ἐμφωλεύσασαν αὐτῷ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἀπιστίαν, νυνὶ δὲ ἐληλεγεμένην διὰ τῆς αὐτοῦ γραφῆς, ἣν μηδενὸς καλοῦντος αὐτόμολος φέρων παρῆν, βασιλεῖ τε ἐπὶ χεῖρα δοὺς ἡξίου διαγνῶναι τὰ ἐγγεγραμμένα· τάχα που ἐλπίσας τῶν εἰς αὐτὸν ἐγκωμίων χάριν αὐτὸς μὲν τυχεῖν προνομίας τῆς παρ' αὐτῷ τῷ βασιλεῖ, τοὺς δ' ὑπ' αὐτοῦ κακηγορηθέντας ἐπισκόπους ὑποβληθῆναι τιμωρία. οὐ μὴν κατ' ἐλπίδας αὐτῷ τὰ τῆς ἐκβάσεως προϋχώρει. θεὸς γὰρ ἦν ὁ τούτων κριτὴς καὶ αὐτὸς Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ πρὸς τοῦ συγγραφέως ἀθετούμενος, ὃς δὴ τὰ κρύφια τοῦ ἀνδρὸς συνορῶν, αὐτὸν αὐτοῦ κατήγορον ἅμα καὶ ἔλεγχον μηδενὸς συνελαύνοντος γίνεσθαι παρεσκευάζεν. ὅθεν ὁ μὲν ἐπὶ τῷ συγγράμματι καλλωπιζόμενος βασιλεῖ προσήει, ὁ δὲ τῇ συνόδῳ παρεδίδου τὴν διάκρισιν τῶν ἐγγεγραμμένων, ἡ δ' ἀγία τοῦ θεοῦ σύνοδος ἀπεδοκίμαζε τὸ γράμμα, εἰκότως, ὅτι μήτε ἀρχὴν μήτε τέλος εὐσεβὲς ὁμολογεῖ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. Τῷ τιμιωτάτῳ καὶ ἀγαπητῷ συλλειτουργῷ Φλακίλλῳ Εὐσέβιος ἐν κυρίῳ χαίρειν Εἰ πρὸς τὴν ἀδόλεσχον καὶ πολυεπῆ Μαρκέλλου γραφὴν τὰ παρ' ἡμῶν ἐν βραχέσιν ἤρκεσεν, οὐ χρή θαυμάζειν· οὐ γὰρ δὴ πολλῶν ἔδει λόγων πρὸς ἀνατροπὴν τῶν αὐτόθεν καὶ τοῖς τυχοῦσιν κατεγνωσμένων. διὸ δὴ ἐν δυσὶ τοῖς πρώτοις μόνῃ τῇ παραθέσει τῶν τοῦ ἀνδρὸς ῥημάτων χρησάμενος δίχα πάσης ἀντιρρήσεως ἐξ αὐτῶν τὸν κατ' αὐτῶν ἔλεγχον φανερὸν ἐποιούμην. νυνὶ δὲ πρὸς ἐκείνην τῇ φώρᾳ καὶ τὴν ἀνατροπὴν τῶν αὐτῶν διὰ τριῶν τῶν μετὰ χεῖρας προσήγαγον. ὁ μὲν γὰρ ἐν τι διωλύγιον καὶ πολυπλανὲς σύγγραμμα συντάξας τοῦτό φησιν πεποιηκέναι διὰ τὸ ἓνα γνωρίζειν θεόν, μή πη λάθῃ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ χώραν διδοῦς ὑποστάσεως διελὼν τὴν γραφὴν. ἡμεῖς δὲ τὴν παναγίαν καὶ τρισμακαρίαν τιμῶντες τριάδα ἐν τοσοῦτοις τὴν πᾶσαν ὑπόθεσιν συνειλήφαμεν, φεισάμενοι μὲν πολυλογίας, ἐν ἐπιτόμοις δὲ καὶ βραχέσιν τὴν ἀληθῆ παραστήσαντες θεολογίαν. εἰ μὲν οὖν αὐτάρκως ἔχει τὰ γραφέντα, κρίνειας ἂν αὐτὸς ἐντυγχάνων· εἰ δὲ τινα λείποι, καὶ ταῦτα ἂν ἀναπληρώσειας, δηλαδὴ ἂ δὴ ἀδελφὸς ἀδελφοῦ τὰ ὑστερήματα, εἴ που καὶ θεραπείας δέοιτο, δι' ἐπανορθώσεως ἐξιώμενος. Ἔρρωσθαί σε καὶ μνημονεύειν μου τῷ κυρίῳ διὰ παντὸς εὐχομαι.

